

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
TEISĖS FAKULTETAS
BAUDŽIAMOSIOS TEISĖS KATEDRA

GIEDRIUS BŪDVYTIS

Baudžiamosios teisės ir kriminologijos dieninių magistrantūros studijų programa

TEISINGUMO PRINCIPO SAMPRATA IR JO
ĮGYVENDINIMO BŪDAI BAUDŽIAMOJOJE
JUSTICIJOJE

Magistro baigiamasis darbas
Studijų programa 62401S111

Vadovas
Dr. S. Bikelis

VILNIUS, 2009

TURINYS

ANOTACIJA	3
ĮVADAS	4
I. TEISINGUMO SAMPRATA FILOSOFINĖJE PLOTMĖJE	8
II. TEISINGUMO PRINCIPAS BAUDŽIAMOSIOS TEISĖS DOKTRINOJE	14
1. TEISINGUMO PRINCIPO AIŠKINIMAS LIETUVOS BAUDŽIAMOJOJE TEISĖJE	15
2. TEISINGUMO PRINCIPAS UŽSIENIO ŠALIŲ BAUDŽIAMOSIOS TEISĖS MOKSLE	19
III. TEISINGUMO PRINCIPO ĮGYVENDINIMO BŪDAI BAUDŽIAMOJOJE JUSTICIJOJE	25
1. „PRISIPAŽINIMO KALTU“ PROCESO ANGLO-SAKSŲ ŠALYSE KONFRONTACIJA SU TEISINGUMO PRINCIPU	25
2. BENDROSIOS TEISĖS SISTEMOS ŠALIŲ BAUSMIŲ SKYRIMO PRAKTIKA	31
2. 1. JAV pavyzdys	31
2. 2. Jungtinės Karalystės praktika	35
3. OLANDIJOS PAVYZDYS ĮGYVENDINANT TEISINGUMĄ	36
4. TEISINGUMO PRINCIPO ĮGYVENDINIMAS LIETUVOS TEISMŲ PRAKTIKOJE	38
4. 1. LR BK 54 str. 3 d. ir „išimtinių aplinkybių“ diskurso analizė	41
4. 2. „Išimtinių aplinkybių“ ir „tikrojo teisingumo“ praktinė raiška	44
4. 3. LR BK 54 str. 3 d. taikymas recidyvo atveju	47
4. 4. Bylai reikšmingų aplinkybių vertinimo problemos	49
4. 5. Kur baigiasi teismų diskrecijos, interpretuojant teisingumo principą, ribos?	52
IŠVADOS	57
LITERATŪROS SĄRAŠAS	59
SANTRAUKA	67
SUMMARY	678
AUTORIAUS MOKSLINIAI STRAIPSNIAI MAGISTRO BAIGIAMOJO DARBO TEMA	69

Giedrius Būdvytis
Mykolo Romerio universitetas

TEISINGUMO PRINCIPO SAMPRATA IR JO ĮGYVENDINIMO BŪDAI BAUDŽIAMOJOJE JUSTICIJOJE

ANOTACIJA

Magistro baigiamojo darbo tikslas – išanalizuoti ir įvertinti teisingumo principą baudžiamosios teisės kontekste. Darbe kritiniu požiūriu pažvelgta į „teisingos bausmės“ ir teisingumo principo bausmių skyrimo procese sąvokų problemas bei iškelta idėja, kad universalios teisingumo sampratos bei teisingos bausmės nėra ir negali būti. Pirmojoje darbo dalyje teisingumo principas analizuojamas filosofiniu aspektu. Antrojoje – nagrinėjamas teisingumo principo bei teisingos bausmės aiškinimas Lietuvos bei užsienio šalių baudžiamosios teisės doktrinos. Trečioji dalis skirta teisingumo principo įgyvendinimui praktikoje: pirmajame šios dalies skyriuje nagrinėjamas ir kritiškai (teisingumo principo požiūriu) vertinamas *common law* tradicijos šalyse egzistuojantis „plea bargaining“ (derybos dėl prisipažinimo kaltu) institutas, toliau pateikiami ir analizuojami JAV, Jungtinės Karalystės, Olandijos bausmių skyrimo modeliai (užsimenama ir apie Kanados, Australijos bei Pietų Afrikos Respublikos pavyzdžius) bei, galiausiai, teisingumo principas nagrinėjamas Lietuvos teismų praktikoje.

PAGRINDINĖS SĄVOKOS: teisingumo principas, teisinga bausmė, baudžiamoji teisė, teisingumo principo įgyvendinimas.

Giedrius Būdvytis
University of Mykolas Romeris

THE CONCEPT OF THE PRINCIPLE OF JUSTICE AND ITS IMPLEMENTATION INTO THE CRIMINAL LAW

ANNOTATION

The aim of the scientific work is to analyse and reveal the principle of justice in the context of criminal law. The author into the concepts of just punishment and principle of justice looks in criticized manner and raises an idea that such universal notions of justice or just punishment does not exist. The first part of the paper deals with the principle of justice in philosophy. The second one concerns with explanation of the principle of justice and just punishment in Lithuania's and foreign countries' criminal law doctrines. The third part is dedicated to implementation of the principle of justice in criminal law's practice: firstly, an institute of "plea bargaining" is analysed, then author writes and assesses about various sentencing models in USA, United Kingdom, Holand (mentions Canada, Australia, Republic of South Africa) and finally, author deals with Lithuania's criminal courts' practice.

KEY WORDS: principle of justice, just (fair) punishment, criminal law, implementation of the principle of justice.

IVADAS

*Neproporcingos sankcijos iškraipo moralę
ir ją paniekina, o teisei atneša nepagarbą.*
H. L. A. Hart

Temos aktualumas ir tyrimo problema. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 109 straipsnyje yra įtvirtinta, kad teisingumą Lietuvos Respublikoje vykdo tik teismai, priimdami sprendimus Lietuvos Respublikos vardu. Visų instancijų baudžiamųjų bylų teisėjai susiduria su problemiškais klausimais, ką reikia daryti su asmeniu, kuris buvo pripažintas kaltu padaręs nusikalstamą veiką? Jį ar ją reikia bausti? Jeigu taip, tai koks bausmės tikslas? Ir jei bausmė yra pateisinama, kokia ji turėtų būti? Ar toks asmuo privalėtų sumokėti baudą? Kokia suma tai turėtų būti? O galbūt jai ar jam reikėtų paskirti laisvės atėmimą ir atidėti bausmės vykdymą? Tačiau kokiam laikotarpiui ir kokiomis sąlygomis? O gal paskirti realų laisvės atėmimą? Pagaliau, svarbiausias klausimas – o kokia bausmė labiausiai atitiks nusikaltimo pavojingumą? Tokie ir panašūs klausimai buvo ir tebėra gvildenami filosofų bei teisininkų.

Douglas apygardos (Nebraska, JAV) teisėja Lyn White vyrui, pažeidusiam probacijos sąlygas buvusios žmonos atžvilgiu (vairavus girtam bei neteisėtai laikius ginklą), paskyrė maksimalią bausmę: 180 dienų kalėjimo, 1000 dolerių baudą bei įsakė perskaityti V. Šekspyro tragediją „Otelas“, kurioje pavydus vyras nužudo savo žmoną. Visuomenėje iškilus abejonėms apie pastarosios priemonės tinkamumą, teisėja atsakė, jog ji buvo tinkama, nes buvo racionaliai susijusi su kaltinamojo nusikaltimu¹. Mirties bausmės šalininkai pabrėžia, jog būtent mirties bausmė yra vienintelė teisinga ir tinkamiausia priemonė labai sunkių nusikaltimų atveju².

Lietuvos atžvilgiu panašių problemų nėra, tačiau jei pažiūrėtume *largo sensu*, susidurtume su tais pačiais sudėtingais klausimais kaip pvz., kokių bausmės tikslu (bendraja, specialiąja prevencija, nubaudimo ar kt.) reikia vadovautis skiriant bausmę, norint ją paskirti teisingiausiai, tinkamiausiai.

Pasirinkta tema nėra atsitiktinė, nes jos aktualumas, problemiškas ir analizės svarba auga pagal geometrinės progresijos kreivę. Kol šiandieninėje visuomenėje kalbama apie subjektyvų teisingumą ir reikalavimą jį įgyvendinti visuotiniu lygiu³, šiame darbe problemų tyrimas susijęs su atsakymų į aukščiau

¹ Cassia C. Spohn. How do judges decide? The search for fairness and justice in punishment. 2002.
<http://books.google.lt/books?id=8ZrY2vR8NT8C&printsec=frontcover&dq=related:ISBN0195122933#v=onepage&q=&f=false> (žiūrėta 2009-08-18)

² Bedau H., Cassel P. Debating the death penalty: should America have capital punishment? The experts from both sides make their case. New York: Oxford university press, 2004. P. 7.

³ „Stebuklinė teisingumo pasaka“ <http://www.ve.lt/?data=2009-11-09&rub=1065924816&id=1257763486>; „Šalis be teisingumo: vargšė Lietuva“ <http://www.15min.lt/naujiena/ziniosgyvai/nuomones/salis-be-teisingumo-vargse-lietuva-18->

iškeltų klausimų paieška. Temos aktualumą bei problemiškumą taip pat pagrindžia teismų praktikos daugėjimas, sprendžiant teisingumo principo niuansus, ir tai, jog teismams skiriant bausmes, susiduriama su įvairiomis įstatymo taikymo ir aiškinimo problemomis, ką patvirtina gana didelis Lietuvos Aukščiausiojo Teismo, kaip kasacinės instancijos, nutarčių skaičius.

Taigi kokia ta „teisinga“ bausmė? Kas yra teisingumas baudžiamojoje teisėje? Kokia bausmė yra pati „tinkamiausia“ ir proporcingai adekvati padarytai veikai? Ir, pagaliau, ar įmanoma tokią bausmę nustatyti bei paskirti?

Teisingumo principo samprata ir kiti susiję klausimai stokoja šiuolaikinių Lietuvos baudžiamosios teisės mokslininkų dėmesio. Apmaudu, jog Lietuvos teisinėje literatūroje nėra vieno išsamaus šaltinio, kuriame būtų detalai išanalizuotas šio principo įgyvendinimas bei praktinė raiška. Tai galima pateisinti tuo, jog galiojant 1961 m. baudžiamajam kodeksui, teisingumo principas baudžiamajame įstatyme nebuvo minimas ir dėl to nebuvo praktikos šiuo klausimu. Matyt, todėl teisingumo principo samprata bei jo reikšmė dabartinėje Lietuvos baudžiamosios teisės doktrinoje apsiriboja tik neišsamiais komentarais. Tačiau darbų minėta tema visgi galima rasti. Kiek nuodugnesnę teisingumo principo analizę yra pateikęs profesorius V. Piesliakas, išanalizavęs šio principo svarbą bei reikšmę bausmių skyrimo procese dar prieš jo įtvirtinimą baudžiamajame įstatyme⁴. Teisingumą kaip atpildą analitiškai – filosofiskai nagrinėjo K. Jovaišas⁵. Įvairius jo aspektus yra aptarę ir A. Gumuliauskas⁶ bei R. Drakšas⁷.

Tuo tarpu užsienio valstybių baudžiamosios teisės teorijoje teisingumo samprata ir su jo įgyvendinimu susijusios problemos yra gana aktualios. Nors ir teigiama, jog anglo-saksų valstybėse vyrauja pragmatiškumo atmosfera ir į ideologinius postulatus dėmesio kreipiami mažai, tačiau kai kurių autorių darbai šį teiginį paneigia. Ypatingą dėmesį teisingumui ir kitiems principams skiria garsiausi bausmių skyrimo teorijos specialistai – tai profesoriai A. von Hirsch⁸ is (JAV) ir A.

[72739](http://www.delfi.lt/news/economy/law/neisbrendama-teisingumo-klampyne.d?id=25392363); „Neisbrendama teisingumo klampynė“ <http://www.delfi.lt/news/economy/law/neisbrendama-teisingumo-klampyne.d?id=25392363> ir kt.

⁴ Piesliakas V. Bausmių paskyrimo nuostatų tobulinimo problemos // Teisės problemos – Vilnius: Teisės institutas. Nr. 2. 1996. P. 5-21.

O vėlesniuose darbuose profesorius teisingumo principo analizę gvildena jau ne tik teoriniu, bet ir praktiniu aspektais. Žr. Piesliakas V. Lietuvos baudžiamoji teisė. Pirmoji knyga. – Vilnius: Justitia. 2006. P. 100-107; Piesliakas V. Lietuvos baudžiamoji teisė. Antroji knyga. – Vilnius: Justitia. 2008. P. 245-248 ir 305-311; Piesliakas V. Bausmės individualizavimas ir teisingumo principo įgyvendinimas skiriant bausmes // Jurisprudencija. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas. 2008, Nr. 11 (113). P. 7-15.

⁵ Jovaišas K. Atpildo teisingumas: problemos ir paradoksai // Teisės problemos. – Vilnius: Teisės institutas, 2007, Nr. 2 (56). P. 55-103.

⁶ Gumuliauskas A. Teisėjo nuožiūra skiriant bausmę // Jurisprudencija. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2004, Nr. 61 (53). P. 85-95; Gumuliauskas A. Teisingumo principas ir jo reikšmė naujajame Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse // Teisė. – Vilniaus universiteto leidykla, 2003, Nr. 48. P. 90-100.

⁷ Drakšas R. Baudžiamoji atsakomybė ir jos realizavimo formos. – Vilnius: Justitia. 2008. P. 47-83.

Ashworth'as (Didžioji Britanija), parašę ne vieną dešimtį veikalų šia tema. Iš anglų ir amerikiečių mokslininkų taip pat paminėtini C. C. Spohn, L. Maher, J. Roberts, C. M. V. Clarkson, H. M. Keating, S. R. Cunningham, G. F. Cole, C. E. Smith, L. Gaines, M. Kaune, R. L. Miller, S. Easton, C. Piper, J. C. Smith, B. Hogan ir kt.

Autorių, besidominčių teisingumo principo klausimais, galima aptikti ir kitose užsienio šalyse: tai Australijos baudžiamosios teisės ir baudžiamojo proceso specialistai kaip R. Edney, M. Bagaric, J. Brebner, G. Mackenzie, D. Field, K. Mack, S. R. Anleu, K. Amarasakara, P. Hidden bei kt., taip pat Pietų Afrikos profesorai M. Schönteich bei S. S. Terblanche.

Daug dėmesio teisingumo bei proporcingumo principų problematikai socialiniame bei kriminologiniame kontekste yra skyrę B. A. Hudson, N. Christie, C. S. Nino, F. Graham, G. F. Wagstaff, L. Hamilton, S. Rytina, K. M. Carlsmith, P. H. Robinson, N. Hutton, N. Walker, R. Henham, R. L. Lubitz, T. W. Ross ir daugelis kitų.

Tyrimo objektas. Šio tyrimo objektas ir kartu teisinė problema yra tiksliai atspindėti temos pavadinime – teisingumo principo samprata bei jo įgyvendinimo ir raiškos būdai baudžiamojoje justicijoje⁸.

Hipotezė. Baudžiamojoje teisėje galima apibrėžti teisingumo principo sampratą ir nustatyti teisingą bausmę.

Tyrimo tikslas ir uždaviniai. Šio darbo tikslas – atskleisti teisingumo principo bei teisingos bausmės sampratą baudžiamosios teisės (tiek doktrinos, tiek praktikos) kontekste. Tikslui pasiekti, keliami tokie uždaviniai:

- atskleisti teisingumo principo ištakas ir sampratą filosofiniame lygmenyje;
- apžvelgti ir išanalizuoti Lietuvos bei užsienio šalių baudžiamosios teisės doktriną, susijusią su teisingumo principo aiškinimu;
- atlikti anglo-amerikiečių šalių bei kitų valstybių baudžiamosios praktikos, siekiant įgyvendinti teisingumo principą, analizę;
- bei išanalizuoti teisingumo principo įgyvendinimą Lietuvos teismų praktikoje.

Tyrimo metodologija. Iškeltiems magistro baigiamojo darbo uždaviniams įgyvendinti, darbe remiamasi teisės doktrinoje suformuluotais metodologiniais pagrindais. Šių metodų kompleksinis taikymas lėmė darbo išsamumo ir pagrįstumo lygį. **Istorinis metodas** taikytas siekiant atskleisti teisingumo principo sampratų raidą bei norint apžvelgti užsienio šalių praktiką teisingumo principo įgyvendinimo požiūriu. **Lyginamojo bei lyginamojo – istorinio metodo** pagalba šiame darbe buvo lyginamos įvairios mokslinės koncepcijos, filosofų, baudžiamosios teisės mokslininkų nuomonės. Taip

⁸ Darbe sąvoka „baudžiamoji justicija“ (kuri apimtų ne tik materialinę, bet ir proceso, bei penitencinę teisę) vartojama kaip sinonimas sąvokai „baudžiamoji teisė“, nes darbo autorius daugiausia nagrinės teisingumo principo realizaciją materialinės teisės kontekste.

pat remtasi ir **analogijos bei lyginimo** metodais, kuriais gretintos įvairios teisingumo teorijos, sampratos, išskirti jų panašumai bei skirtumai. **Sisteminės analizės** metodas tyrimo objektą leido nagrinėti kaip sistemos dalį. Tai padėjo atskleisti teisingumo principo, kaip filosofinės, etinės, vertybinės bei teisinės kategorijos, įgyvendinimo įvairovės permanentinę prasmę bei struktūrą baudžiamosios teisės teorijoje. Aiškinant sąvokas bei vertinant įvairių autorių argumentaciją, darbe panaudotas ir **loginis – dogmatinis** metodas. **Dokumentų analizės** metodo pagalba analizuotos Lietuvos Respublikos Konstitucinio ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartys. **Apibendrinimo metodas** darbe buvo panaudotas išanalizuotai medžiagai apibendrinti bei išvadoms suformuluoti.

Darbo struktūra ir apimtis. Darbą sudaro anotacija, įvadas, trys pagrindinės dalys, šeši skyriai ir septyni poskyriai, išvados, literatūros sąrašas bei santraukos lietuvių ir anglų kalbomis. Darbo apimtis – 69 puslapiai.

Tyrimo šaltiniai. Darbe išnagrinėti Lietuvos Respublikos teisės aktai, Lietuvos ir užsienio baudžiamosios teisės mokslininkų vadovėliai, monografijos, periodiniuose leidiniuose publikuoti moksliniai straipsniai, moksliniai straipsniai iš tarptautinių duomenų bazių bei kiti internetiniai šaltiniai, taip pat Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika baudžiamosiose bylose. Iš viso darbe panaudoti 127 šaltiniai.

I. TEISINGUMO SAMPRATA FILOSOFINĖJE PLOTMĖJE

*Kai sąvoka yra neaiški, reikia žvelgti
į tos sąvokos ar idėjos istoriją.*

K. Rohl

*Praeities kartų kultūrinis patyrimas
yra ateities gyvenimo pagrindas.*

A. Maceina

*Teisininkams būtina tyrinėti filosofiją,
nes be jos jie gali paklysti teisėje kaip labirinte.*

G. W. Leibniz

*Teisingumas yra „didysis chameleonas“ –
jis amžinai skolinasi svetimą išvaizdą.*

V. Justickis

Nagrinėjant teisingumo principą, jo sampratą, pirmiausia būtina pažvelgti į šios sampratos kilmę, kaip ji buvo gvildenama ir kaip yra suprantama šiandien. Teisingumo principo išvalga per filosofinę prizmę leis pažinti šio principo ištakas bei formavimąsi. Pabrėžtina ir tai, jog teisingumas baudžiamojoje teisėje yra adaptuota filosofinė dorovinė-etinė kategorija⁹, todėl filosofinių aspektų teisingumo sampratos atžvilgiu neaptarti negalima. Be to, tai klausimas, į kurį atsakymo paieška, yra ir būtina, ir problemiška¹⁰. Būtina, nes nuo teisės teisingumo priklauso, ar žmonių tarpusavio santykiuose vyrauja darna, santarvė, stabilumas, ar visuomeninis gyvenimas yra krečiamas įvairiausių konfliktų, įtampų, neramumų (streikų, perversmų, revoliucijų, karų). Problemiška, nes teisingumo samprata skiriasi, keičiasi įvairiose tautose, laikmečiuose, epochose. Bėgant amžiams, tauta keičia savo teisingumo sampratą, netgi tuo pačiu laikotarpiu toje pačioje teritorijoje gali vyrauti skirtingi požiūriai į teisingumą. Ir tai yra ypač akivaizdu, kai vienoje valstybėje gyvena skirtingų tautų, rasių, religinių konfesijų atstovai.

Šiandien darbo autorius nagrinėja klausimą, kurį Platonas „Valstybėje“ kėlė prieš daugiau kaip du su puse tūkstančio metų – kas yra teisingumas? Galima sakyti, jog iškėlęs šį klausimą, Platonas pradėjo visą Vakarų pasaulio politinę filosofiją. Minėtas klausimas neišvengiamai toliau keliamas bet kurioje visuomenėje, kai tik jos nariai refleksyviai ima svarstyti institucinę tvarką, kurioje jiems tenka gyventi. Kontaktuodami su kitomis visuomenėmis, žmonės suvokia, jog visuomeninė tvarka yra ne gamtos reiškinys, bet žmogiškasis konstruktas. Ir šis suvokimas teikia pagrindo teisingumo teorijoms atsirasti.

Teisingumo principus ir socialinio elgesio modelius, skatinančius teisingumą, analizavo tiek Vakarų filosofai (nuo Aristotelio iki Dž. Rawls'o), tiek Rytų mąstytojai (nuo Konfucijaus iki M. Gandžio). Apie daugelį, kad ir labai skirtingų dalykų, sakoma, kad jie yra teisingi arba neteisingi.

⁹ Drakšas R. Baudžiamoji atsakomybė ir jos realizavimo formos. – Vilnius: Justitia. 2008. P. 119.

¹⁰ Baublys L. Antikinė teisingumo samprata ir jos įtaka Vakarų teisės tradicijai. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2005. P. 33.

Tokie vertinimai gali būti taikomi žmonių įsitikinimams ir poelgiams, pareigūnų priimamiems sprendimams bei veiksams, taip pat įstatymams, įvairioms institucijoms, visai valstybei ir pan. Teigiama, kad teisingumas – tai pagrindinė visuomeninių institucijų vertybė, o įstatymai ir institucijos turi būti keičiami ir naikinami, jeigu jie yra neteisingi¹¹. Teisės (kartu ir teisingumo) normos yra kuriamos norint nustatyti visuomenės narių elgesio principus ir sudaryti palankias sąlygas socialinei sistemai funkcionuoti. Taigi, galima sakyti, kad teisingumo normų laikymasis yra esminis socialinių sistemų ir žmogaus gyvenimo bruožas, reguliuojantis socialinę veiklą. Faktiškai visais laikais ir įvairioje socialinėje kultūrinėje aplinkoje vertinant žmogaus poelgius buvo atsižvelgiama į tai, ar jo elgesys atitinka priimtus teisingumo standartus (remiantis religiniais, politiniais, teisiniais ir kitais šaltiniais). Kai kurie autoriai (Walsh A., 2000) netgi mano, kad žmonės turi įgimtą teisingumo jausmą, kurį suformavo natūrali atranka ir adaptacija. Kiti autoriai (Lerner M. J., 1977, 1980) pažymi, kad žmonės turi visiems būdingą teisingumo poreikį arba metaporeikį (Maslow A., 1967), kuris taip pat turi biologinį pradą, dėl ko žmonės stengiasi elgtis teisingai ir tiki, kad pasaulis yra teisingas¹².

Pagrindinė bet kurios teisingumo teorijos keliamą problema yra tai, ar pateisinama žmonių santykių nelygybė. Daugumoje visuomenių matome didžiulę nelygybę – turtinę, politinę, socialinės padėties ir kt. Pagal kiekvieną iš šių matmenų nelygybės lygis skiriasi. Tačiau tai nepaneigia fakto, kad kiekvienoje visuomenėje yra tie, kurie įsakinėja, ir tie, kurie įsakymams paklūsta; tie, kurie naudojami privilegijomis, ir tie, kurių sąskaita jos teikiamos; tie, kurie turi daugiau nei gali suvartoti, ir tie, kurie turi mažiau nei jiems reikia. Taigi, nepriklausomai nuo to, ar minėta nelygybė gali būti pateisinta, jos egzistavimas neišvengiamai kelia teisingumo klausimą. Tačiau teisingumo vertinimas yra ne tik labai svarbus, bet ir sunkiai apibūdinamas, daugiaspektis reiškinys. Pritartina H. L. A. Harto pozicijai, kad teisinių ir moralinių draudimų sutapatinimas yra teisingumo pasekmė, nes pačio teisingumo idėja – kartu ir vertybė, specialiai susijusi su teise, ir labiausiai teisinė iš visų vertybių¹³.

Brian Barry analizuoja dvi teisingumo teorijas: teisingumą kaip abipusį naudingumą bei teisingumą kaip nešališkumą¹⁴. Pirmoji samprata grindžiama abipuse nauda, kai realiomis žmogiškojo gyvenimo sąlygomis žmonėms naudingiau ne konfliktuoti, o bendradarbiauti su kitais visuomenės nariais. Čia teisingumas nusako tuos apribojimus, kuriuos kaip minimalią kainą, vertą mokėti siekiant užsitikrinti kitų bendradarbiavimą, sutiktų pripažinti racionalūs, asmeninės naudos siekiantys žmonės. Kitaip tariant, teisingumas yra toks racionalių žmonių susitarimo rezultatas, kuris būtų gautas tokiomis

¹¹ Rolsas Dž. Teisingumas kaip nešališkumas. Gėrio kontūrai: iš XX a. užsienio etikos/ Sudarytojas Kuzmickas B. – Vilnius: Mintis. 1989. P. 123.

¹² Justickis V., Valickas G. Procedūrinis teisingumas Lietuvos kriminalinėje justicijoje. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2006. P. 9.

¹³ Hart H. L. A. Teisės samprata. – Vilnius: Pradai, 1997. P. 55.

¹⁴ Barry B. Teisingumo teorijos. I tomas: socialinio teisingumo traktatas. – Vilnius: Eugrimas, 2002. P. 22-23.

tarimosi sąlygomis, kurios niekam neleidžia pasinaudoti pranašesne derybine galia. Antroji teorija implikuoja tai, jog žmonės į santykius su kitais privalo žvelgti ne vien iš savo perspektyvos, bet ir siekti tokio susitarimo pagrindo, kuris būtų priimtinas iš bet kurio asmens pozicijos. Žmogus privalo atitrūkti nuo savo atsitiktinės situacijos ir mėginti užimti labiau nešališką poziciją.

L. Baublys, išnagrinėjęs teisingumo principo ištakas, teigia, jog teisingumo sampratą universaliai išreiškia III a. teisininko Ulpiano nuostata – „atiduoti kiekvienam savo“¹⁵. Tai reiškia, kad teisingumas visuomet reikalauja atiduoti kiekvienam priklausančią gėrybių ar naštų dalį, atsižvelgiant į asmens socialinį statusą, darbą, kitus reikšmingus faktorius bei tuo siekiant visokeriopos pusiausvyros. Pusiausvyros siekis išreiškia nuolatinę darnos, harmonijos paiešką, kuri yra svarbi visais žmogaus būties lygiais – asmeniniu, šeimos, bendruomeniniu, visuomeniniu, politiniu. Ir tik tokiu atveju, kai yra pasiekta interesų pusiausvyra, galima kalbėti apie teisingumo įgyvendinimą.

Minėtos mokslininkų mintys perteikia vaizdą, kaip teisingumas suvokiamas labiau privatinėje teisėje, tačiau jose matyti ir baudžiamosios teisės apraiškų. Abipusė nauda – tai valstybės pareiga ir teisė bausti (jos nauda čia – visuomenės saugumas nuo asmenų, linkusių nusikalsti), o valstybės nariai (visuomenė) nori matyti nubaudimo naudą kaip teisingo atpildo išraišką valstybės veiksmų dėka, taip pat jie turi teisę ir į žalos atlyginimą (nukentėjimo nuo nusikalstamų veikų atveju). Antroji teorija apie teisingumą kaip nešališkumą susijusi daugiau su baudžiamuoju procesu, tačiau negalima paneigti ir objektyvumo (nesuinteresuotumo) svarbos teisingumo principo užtikrinimui, nes atskirai šie principai negali egzistuoti. Taigi galime daryti išvadą, kad minėtos teorijos, sukurtos privatinės teisės tikslams, šiandien vienaip ar kitaip įsikomponuoja į baudžiamąją teisę, jos principus. O III a. teisininkas Ulpianas, suformulavęs frazę „atiduoti kiekvienam savo“, greičiausiai net nenutuokė, kad jo žodžiais išreikšta nuostata bus vadovaujama ir XXI a. baudžiamojoje teisėje. Juk iš tikrųjų, asmuo, padaręs nusikalstamą veiką, atsižvelgus į visas bylos aplinkybes, turi gauti tai, ko nusipelnė. Profesorius A. Vaišvilos žodžiais tariant, prarasti tiek teisių, kiek atėmė iš kito žmogaus¹⁶. Tačiau natūraliai kyla klausimas, ar visada taip ir būna, kad kaltininkai „gauna“ proporcingai tiek, kiek žalos yra sukėlę. Manytina, jog ne. Tai patvirtina gausi teismų praktika pasauliniu mastu, kai duodamos apeliacijos dėl paskirtų bausmių, o aukštesnių instancijų teismai keičia paskirtas bausmes. Be to, proceso atnaujinimo instituto pagalba, proceso dalyvių padėtys yra keičiamos iš esmės (paaiškėja, kad buvo apkaltinti ne tie asmenys, todėl jie išteisinami ir pan.). Būtina pažymėti ir tai, jog proporcinga (teisinga) bausmė dar nereikšmia to, kad ji turi tiksliai atspindėti žalos sukėlimo ir nusikaltėlio nuopelnų lygybę. Nukrypti nuo

¹⁵ Baublys L. Antikinė teisingumo samprata ir jos įtaka Vakarų teisės tradicijai. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2005. P. 228.

¹⁶ Vaišvila A. Teisės teorija. Antrasis, pataisytas ir papildytas leidimas. – Vilnius: Justitia, 2004. P. 441.

tokio „veidrodinio atspindžio“¹⁷ kartais reikalinga dėl to pačio teisingumo principo (atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės, bausmės, bausmės vykdymo institutas ir pan.).

(Galimos) teisingumo sąvokos paieškų abstraktumą perteikia toliau minimų autorių bandymai jį apibrėžti. Štai *Glaukonas* teisingumo sampratą nusako žodžiais: „vidurys tarp to, kas yra visų geriausia, tai yra – neteisingai elgtis ir likti nenubaustam, ir to, kas yra visų blogiausia, tai yra – kęsti skriaudas ir negalėti atkeršyti“¹⁸. Išeitų, jog filosofo apibūdinamas „teisingiausias vidurys“ yra (neteisingo elgimosi atveju) būti nubaustam, kas reikštų kančias, bei galimybė už tai atkeršyti. Tačiau šitoks teisingumas tikėtų nebent „plėšikų valstybės“ teismams.

Platonui teisingumas buvo pagrindinis darnos, pusiausvyros vyravimo valstybėje garantas. Teisingumas reiškiasi ten, kur kiekvienas dirba savo darbą ir nesikiša į kitų reikalus¹⁹. Tačiau taip autorius suplaka teisingumą su pačia darna bei gerove. Juk ten, kur nevyksta jokie žmonių santykiai, joks bendradarbiavimas („niekas nesikiša į kito reikalus“) net negalime kelti klausimo apie teisingumą.

Kito filosofo – *Sokrato* teikta reikšmė žinojimui ir iš to daroma išvada, kad tikrasis žinojimas skatina teisingai, dorai būti – pasirodo, reiškė ne tik teisingą gyvenimą, bet ir mirtį²⁰. Pagal Sokratą, dora reikalauja visur ir visada daryti tai, ką įsako valstybė ir tėvynė arba įtikinti, kaip būtų teisingiau. Sokratas nesugebėjo (ar nenorėjo) įtikinti, kad teisingiau būtų priimti kitokį nuosprendį jo teisme²¹, todėl privalėjo jam paklusti. Teisingumas išreiškia pačios valstybės esmę, prigimtį, reikalauja, kad būtų laikomasi jos egzistenciją garantuojančio pamato – įstatymų²². Net jei nepavyksta įtikinti, kad įstatymai iš tikrųjų įsako neteisingai, vis tiek išlieka bendras principas, kad įstatymų reikia laikytis, o tai reiškia, kad teisingumas yra pasiekiamas tik besąlygiškai laikantis įstatymų. Žinoma, galima prieštarauti Sokratui teigiant, jog įstatymai nėra tobuli, tačiau, anot jo, gero piliečio dorybė yra paklusti savo valstybės sprendimams. Taip šis filosofas rodo savo skelbtą doros, gėrio, naudos bei laimės vienovę. Būdamas prieš alternatyvą – ar mirti, nuskriaustam žmonių, bet laikytis įstatymų, ar išvengti žmonių skriaudos, tačiau pažeisti įstatymus, Sokratas nedvejodamas renkasi pirmąjį variantą. Nes tik

¹⁷ Cassia C. Spohn. How do judges decide? The search for fairness and justice in punishment. 2002. <http://books.google.lt/books?id=8ZrY2vR8NT8C&printsec=frontcover&dq=related:ISBN0195122933#v=onepage&q=&f=false> (žiūrėta 2009-08-18)

¹⁸ Platonas. Valstybė. – Vilnius: Mintis, 1981. P. 64.

¹⁹ Ten pat. P. 163.

²⁰ Baublys L. Antikinė teisingumo samprata ir jos įtaka Vakarų teisės tradicijai. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2005. P. 103.

²¹ Oficialiai jis buvo apkaltintas, kad negerbia tradicinių dievų ir tuo tvirkina jaunimą, bei nuteistas mirti. Draugai jam buvo suorganizavę pabėgimą iš kalėjimo, tačiau jis bėgti atsisakė.

²² Platonas. Kritonas. Dialogai. – Vilnius, 1968. P. 142.

toks elgesys išreiškia gero piliečio ir teisingumo sampratos esmę²³. Apibūdintos mintys išreiškia besąlygiško doro elgesio bet kokiomis aplinkybėmis pavyzdį, tačiau, ar visada toks besąlygiškas paklusimas įstatymui gali suponuoti ir išreikšti teisingumą? Juk įstatymas suponuoja teisėtumą, tačiau ar jie visada yra teisingi? Taigi šiandieninės teisinės valstybės kontekste tarp įstatymų, nors jie ir turi principinę reikšmę, ir teisingumo lygybės ženklo dėti negalima arba kitaip tariant, nebegalime aklaivadovautis formalistine teisingumo samprata.

Aristotelis teisingumą skirsto į kelias rūšis: *paskirstomąjį teisingumą* (iustitia distributiva), reiškiantį proporcinę lygybę, kurios laikantis, yra svarbūs tokie skirtumai tarp žmonių kaip kilmė, turtas ar dorybingumas²⁴. Ši teisingumo rūšis iš teisėjo reikalauja tik išlyginti neteisingumą – lygybės pažeidimą, kai vienas nusikalsta, o kitas patiria nuostolį. Iš šios sampratos filosofas padarė išvadą, jog skirtingose valstybėse gėrybės yra paskirstomos nevienodai. To supratimas yra aktualus ne tik antikiniams graikų poliams, bet ir šiuolaikinėms valstybėms, besiskiriančioms tiek savo ekonominėmis galimybėmis (pvz., kokioje nors Europos šalyje ir Afrikos valstybėje yra baudžiama skirtingai), tiek istorinėmis tradicijomis (vakarietiška liberali demokratinė „visų lygybės prieš įstatymą“ idėja ir islamiškasis fundamentalizmas, induistinė kastų tradicija), tiek geografinėmis sąlygomis ir kt. Antra rūšis – tai *reguliuojamasis teisingumas* (iustitia directiva), pasireiškiantis žmonių savanoriškose (iustitia commutativa) ir nesavanoriškose sutartyse (iustitia correctiva). Šią teisingumo rūšį *Aristotelis* vadina aritmetine lygybe, nes tiek civilinėje, tiek baudžiamojoje teisėje teisingumo įgyvendinimas suprantamas, visų pirma, kaip pusiausvyros atkūrimas, neteisėta veika padaryto disbalanso panaikinimas. Čia svarbiausias, filosofo nuomone, yra formalios teisinės lygybės – prieš įstatymą visi lygūs – principas. Taigi, taikant iustitia correctiva, aritmetinės lygybės atkūrimas nebuvo suprantamas supaprastintai – teismas atsižvelgė arba bent jau, remiantis *Aristotelio* teiginiais, turėjo atsižvelgti ne tik į objektyvią veikos išraišką (objektyviusius poelgių požymius), bet ir į subjektyvų asmens santykį su veika (subjektyviusius požymius)²⁵. Tačiau, kokios konkrečiai turi būti taikomos bausmės, *Aristotelis* neanalizuoja, jo tikslas yra parodyti patį principą, t. y. vidurio siekį tarp to, kas per daug, ir to, kas per mažai. Teisėjas tokį tikslą pasiekia tik atsižvelgęs į tokias, analizuojant šiuolaikinės teisės pažeidimą, svarbias aplinkybes kaip asmens kaltė, veikos savanoriškumas, priežastinis ryšys ir pan. Šitoks vidurys ir yra teisingumo siekiama aritmetinė lygybė. Tačiau matome, kad ir šis filosofas nepateikė konkretaus arba bent jau link to vedančio atsakymo į mums rūpimą klausimą, o apsiribojo tik abstrakčiomis idėjomis apie jau minėtą „vidurį“, „lygybę“, jos atkūrimą. Taigi turime tokią

²³ Baublys L. Antikinė teisingumo samprata ir jos įtaka Vakarų teisės tradicijai. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2005. P. 106.

²⁴ *Aristotelis*. *Nikomacho etika*. Rinktiniai raštai. Vilnius: Mintis, 1990. P. 150., Jovaišas K. Atpildo teisingumas: problemos ir paradokso. Teisės problemos. – Vilnius: Teisės institutas, 2007, Nr. 2 (56). P. 58.

²⁵ Posner. R. A. *Jurisprudencijos problemos*. – Vilnius: Eugrimas, 2004. P. 278.

situaciją, kad ir šiandien lieka neatsakytas klausimas, kada visgi pasiekama ta teisinga teisių ir pareigų pusiausvyra. Todėl darbo autoriaus nuomone, vieno nekintamojo – objektyvaus mato, leidžiančio padaryti vienareikšmišką ir neginčijamą išvadą apie konkrečią teisingumo turinį, jo objektyvius sampratos kriterijus, nėra. Tai priklauso nuo daugelio aplinkybių, kurios skirtingose valstybėse taip pat skiriasi. Nebe reikalo šiuolaikinėje modernioje, o ypač postmodernioje filosofinėje literatūroje vyrauja tokios nuomonės kaip: „objektyvių teisingumo kriterijų nėra“ (Zenthofer J., 2000), „kai niekas manęs neklausia apie teisingumą, aš žinau, kas tai yra, bet kai tik noriu klausiančiajam paaiškinti, aš nebežinau“ (Baumann M., 2000), „teisingumo kriterijus įstatymų leidėjui kelia uždavinį apskaičiuoti rato kvadratūrą“ (T. Schramm'o metafora, 1985), „šiuolaikinėse visuomenėse teisingumas negali remtis viena iš anksto suformuluota idėja“ (Habermas J., 1994), J. Derida (1991) pabrėžia „teisingumą kaip begalinį, besipriešinantį bet kokiai taisyklei“, o H. Kelzen (2000) gali nurodyti tik tai „kas yra teisingumas man“, bei daugelis kitų autorių²⁶.

Apibendrinant galima pasakyti, jog dauguma bandymų apibūdinti, kas yra teisingumas, tik parodo, kaip sunku tiksliai apčiuopti šį reiškinį. Dabartinė teisės teorija, etika, filosofija siūlo daug įvairių teisingumo sampratos variacijų. Taikliai H. J. Berman'as pastebėjo, kad teisingumas yra blaškomas kiekvienos madingos doktrinos vėtrų²⁷. Tačiau iki šiol nėra vieningo sutarimo, kas yra teisingumas, ir kuo jis skiriasi nuo neteisingumo. Visos aptartos teorijos, filosofų idėjos iš tiesų pateikia įvairiapusį požiūrį į nagrinėjamą principą. Tačiau tokių teorijų „vandenynė“ pasigendama konkretumo. Nė vienas mokslininkas konkrečiai neatskleidė teisingumo sampratos ar jo pasiekimo būdo (-ų). Atrodytų, jog tokie ir panašūs klausimai pasilieka tarp eilučių skaitytojo vaizduotei. Tačiau tokia „akla“ situacija mus veda tik prie vienintelės išvados, jog teisingumo principo aiškaus apibrėžimo nėra.

²⁶ Baublys L. Antikinė teisingumo samprata ir jos įtaka Vakarų teisės tradicijai. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2005. P. 58.

²⁷ Berman H. J. Teisė ir revoliucija. Vakarų teisės tradicijos formavimasis. – Vilnius: Pradai, 1999. P. 66.

II. TEISINGUMO PRINCIPAS BAUDŽIAMOSIOS TEISĖS DOKTRINOJE

Individualizacija – galutinis idealaus kodekso tikslas.
M. Foucault

Nesuradus tiesaus atsakymo filosofinių idėjų plotmėje, apžvelgsime baudžiamosios teisės mokslininkų išvalgas teisingumo principo sampratos klausimais. Galbūt baudžiamosios teisės mokslas pasiūlys aiškesnį bei konkretesnį nagrinėjamo principo apibrėžimą.

Aptardami teisingumo principą baudžiamojoje teisėje, pagrindinį dėmesį sutelksime į bausmės skyrimo proceso aspektus, nes čia labiausiai atsispindi aptariamo principo realizacija. Viena yra aišku, kad šis principas aiškiai parodo vertybinį baudžiamosios teisės pobūdį – nepaisant to, kad skirtina bausmė yra formaliai teisėta, tačiau jei tai prieštarauja vertybinei teisėtvarkos sanklodai, ji nėra teisinga²⁸. Tačiau problema yra ta, jog teisinėje literatūroje dažniausiai apsiribojama gan lakoniškais teiginiais apie teisingumą ir jo įgyvendinimą. Kad ir teisingumo deivė Temidė, vaizduojama su tvarsčiu ant akių ir svarstyklėmis rankose, simbolizuoja teisingumą, kaip *status quo* atkūrimą ir proporcingą (adekvatų) atpildą, kurį lemia veikos priešingumas teisei ir padarytos žalos dydis. Proporcingas ir adekvatus atpildas minimas kone kiekviename kontekste, kur tik kalbama apie bausmės skyrimą, ypač bendrosios teisės sistemos šalių autorių darbuose. Tačiau tai tik teoriniai postulatai, kurie praktikos aplinkybių visumoje paskęsta, o sąvokos „proporcingas“, „adekvatus“ ir kt. lieka neaiškios, nesukonkretintos kaip ir pats teisingumas. Literatūroje dažnai minimas tik galutinis bausmės paskyrimo kaip teisingumo įgyvendinimo išraiškos variantas²⁹. Vienas pavyzdžių – rusų baudžiamosios teisės mokslininko N. Vetrovo žodžiai: *pagrindinis reikalavimas, kurį turi atitikti kiekviena bausmė, – teisingumas. Tarp kitų baudžiamosios teisės principų šis yra vienas iš pirmųjų. Bausmė ir kitos baudžiamojo poveikio priemonės, taikomos asmeniui, padariusiam nusikaltimą ar baudžiamąjį nusižengimą, turi būti teisingos: atitikti nusikaltimo ar baudžiamojo nusižengimo pavojingumo pobūdį ir laipsnį, jo padarymo aplinkybes ir nusikaltusiojo asmenybę*³⁰. Tačiau tokie teiginiai yra visiškai neinformatyvūs ir iš esmės nieko naudingo, naujo neatskleidžiantys. Žinoma, nepaneigsime „teisingos“, „tinkamos“ bausmės reikšmės ir būtinumo, tačiau iškilus konkrečioms klausimams, kokia ji yra ir kaip ji pasiekama, konkretikos negausu.

²⁸ Liesis M. Hipokrato priesaika ir eutanazijos bei padėjimo nusižudyti kriminalizavimas: baudžiamosios teisės ir moralės santykio problemos. Teisė. – Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2008, Nr. 1 (66). P. 52.

²⁹ Dapšys A., Misiūnas J., Čaplinskas A. Bausmės individualizavimo teisinės problemos. – Vilnius: Teisės institutas, 2008. P. 8.

³⁰ Gumuliauskas A. Teisingumo principas ir jo reikšmė naujajame Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse // Teisė. – Vilniaus universiteto leidykla, 2003, Nr. 48. P. 95

Dar XVIII a. garsus mąstytojas Č. Bekarija, kaip svarbiausią principą, iškėlė – bausmės neišvengiamumą, nes kiekvienas, padaręs nusikaltimą, privalo už jį atsakyti³¹. Pažymėtina, jog kiekvienas, pažeidęs įstatymą (jaunuolis, pensininkas, neįgalus asmuo ar pan.), turi būti patrauktas atsakomybėn, gauti tai, ko nusipelnė, arba kitokiu būdu atsakyti prieš visuomenę. Tačiau šiuolaikinėje baudžiamojoje teisėje šio sakinio negalima suabsoliutinti. Ne kiekvienam nusikaltusiam yra tikslinga skirti bausmę, ne kiekvieną kaltininką teisinga traukti baudžiamojon atsakomybėn. Kitaip tariant, egzistuoja nemažai legalumo principo išimčių tikslingumo vardan. Taigi, kai kalbame apie tuos, kuriems yra tikslinga skirti bausmę, atpildo samprata teisminėje praktikoje turi būti vertinama saikingai, proporcingai, atsakingai. Todėl kiekviena justicijos sistema deda nemažai pastangų, kad būtų sukurtas subjektyvus teisingumo jausmas. Šiam tikslui pasiekti naudojama visa teismo bei justicijos simbolika ir retorika: teisėjų togos, „ritualai“ teismo proceso metu ir pan. Baudžiamojo proceso metu teisėjų, kaltintojų, gynybos kalbos neturi sukelti abejonių, kad vienintelis teismo tikslas – teisingumas. Teisingumo vardu kaltinama, baudžiama, išsteisinama.

1. TEISINGUMO PRINCIPO AIŠKINIMAS LIETUVOS BAUDŽIAMOJOJE TEISĖJE

Pabrėžtina, kad jei asmuo nusikalsta, paskirta bausmė negali būti žiaurus keršto aktas (kaltinamasis turi teisę į teisingą bausmę³²). Žiaurumas (čia reikštų aiškiai neproporcingos, pernelyg griežtos bausmės paskyrimą, proceso taisyklių nesilaikymą ir pan.) paprastai sukelia atsakomąjį nuteistųjų įniršį, skatina recidyvinį nusikalstamumą. Teisingos ir visapusiškai pagrįstos bausmės nusikaltusiajam paskyrimas turi (turėtų turėti) didelę įtaką (didelės įtakos) tolimesniam žmogaus likimui ne tik jam atliekant bausmę, bet ir apskritai, kritiškai apmąstant savo nevykusiai susiklosčiusį gyvenimą, arba ryžtingai nusprendžiant pasitaisyti bei nebepažeidinėti įstatymų. Jeigu neteisingas nuosprendis žmogui sukelia didžiulį nusivylimą šalyje veikiančiais baudžiamaisiais įstatymais ir teisine veikla, neapykantą žmonėms, ypač teisėsaugos pareigūnais, tai teisinga bausmė suformuoja (arba bent jau turėtų formuoti, sudaryti tam prielaidas) ryžtingo pasitaisymo motyvą, siekimą nepalūžti sudėtingose ir sunkiose izoliacijos sąlygose.

Todėl ir naujojo Lietuvos Respublikos Baudžiamojo kodekso (toliau – LR BK) 41 str. 2 d. 5 p. pabrėžia bausmės paskirtį, kaip turinčią užtikrinti teisingumo principo įgyvendinimą³³. Atkreiptinas

³¹ Bekarija Č. Apie nusikaltimus ir bausmes. – Kaunas. 1935. P. 34.

³² Lietuvos Respublikos Konstitucija. Žinios. Nr.31-953. 1992; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005-11-29 nutartis. Byla Nr. 2K-594/2005. www.litlex.lt

³³ Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. Valstybės žinios. 2000. Nr. 89-2741

dėmesys, kad senajame kodekse teisingumo principas nebuvo minimas. Tai aiškintina tuo, kad šis principas buvo siejamas tik su teismo procesine veikla³⁴. Teisingumo principas yra bendrasis, visoms teisės šakoms būdingas pagrindinis orientyras, tačiau skiriant bausmes, jis įgauna specifinių ypatumų, kuriuos nulemia būtinumas užtikrinti kaltininkui tokios tinkamai individualizuotos bausmės paskyrimą, kuri geriausiai atitiktų įstatyme įtvirtintos bausmės paskirtį. Visiškai pritartina autorių pozicijai, kuria išreiškiama kategoriška išvada, kad *teisingumas* baudžiamojoje teisėje, *visų pirma, yra susijęs su įstatymu*³⁵. Jei jau pačiame pirmame teisingumo vykdymo žingsnyje bus legalizuotas neteisingumas (įstatymų leidėjo nustatytos per griežtos ar per švelnios bausmės rūšys, neproporcingos bausmės dydžių ribos bei suvaržyta ar visai panaikinta teismų laisvė bausmių skyrimo procese), teisingumo nepavyks pasiekti. Be abejo, nustatyti, kas yra neproporcinga ir adekvatu, per griežta ar per švelni bausmė, yra labai sudėtinga. Todėl tautos išrinkti atstovai, kurdami baudžiamuosius įstatymus, taip pat turi vadovautis savo teisine sąmone, visuomenės tradicijomis, puoselėjamomis socialinėmis nuostatomis, egzistuojančia vertybių skale. Paminėtina ir tai, kad įstatymams visada taikoma prezumpcija, kad jie gali garantuoti teisingumo principo įgyvendinimą. Bylą nagrinėjant teisme, iškilus abejonėms prezumpcijos patikimumu, reikalingi saugikliai, kurie neleistų iškreipti teisingumo esmės. Todėl *antras teisingumo aspektas* baudžiamąja prasme įvardijamas kaip teismo veikla represinių poveikio priemonių skyrimo procese, kai bausmė kaltininkams yra individualizuojama³⁶. Šis aspektas atskleidžia kitą žingsnį teisingumo vykdymo struktūroje. Kaltininko asmens savybės yra antroji pusė to medalio, kurio pirmoje išgraviruoti bausmės tarifai - sankcijų, įstatymo nustatytų už konkrečius nusikaltimus, minimalūs ir maksimalūs dydžiai³⁷. Čia reiktų pažymėti, jog bausmės individualizacijai svarbu ne tik kaltininkų savybės, bet ir daugelis kitų individualios bylos aplinkybių. Baudžiamuosiuose įstatymuose yra numatomos pirminės gairės (bausmės, jų rūšys, dydžiai) visiems asmenims. Vien įstatymų leidėjas atsakomybės diferencijavimo atlikti negali. Tam reikia ir teismo vaidmens. Garsus Lietuvos teisininkas A. Dziegoraitis pabrėžia, kad teisingumas labai priklauso nuo teismo gebėjimo tinkamai derinti valstybės prievartą, padaryto nusikaltimo pobūdį, pavojingumo laipsnį ir nusikaltėlio charakteristiką, jo psichologijos individualius bruožus, tipologiją³⁸. Aptartas pirmasis aspektas negali

³⁴ Piesliakas V. Lietuvos baudžiamoji teisė. Pirmoji knyga. – Vilnius: Justitia. 2006. P. 100.

³⁵ Ten pat. P. 102; Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Bendroji dalis. – Vilnius: Teisinės informacijos centras. 2004. P. 266.

³⁶ Australian Law Reform Commission, „Same Crime, Same Time: Sentencing of Federal Offenders“ (Australian Law Reform Commission, 2006), Chapter 5 “Principles of sentencing”.
<http://www.austlii.edu.au/au/other/alrc/publications/reports/103/> (žiūrėta 2009-09-10).

³⁷ Jovaišas K. Atpildo teisingumas: problemos ir paradoksai. Teisės problemos. – Vilnius: Teisės institutas, 2007, Nr. 2 (56). P. 98.

³⁸ Dziegoraitis A. Baudžiamoji politika Lietuvoje. Realybė ir perspektyvos. – Vilnius: Lietuvos kalinių globos draugija, 2002. P. 41.

paneigti to, kad tam tikrų asmenų, esančių skirtingose padėtyse, kategorijoms gali ir turi būti nustatytas nevienodas teisinis reguliavimas. R. Dworkinas taikliai yra pažymėjęs, kad personifikacija yra ne tik būtinas žingsnis pakeliui į sprendimus apie konkrečius žmones, bet ir atrama, į kurią mes galime atsispirti svarstydami tuos sprendimus³⁹. Paminėtinos ir G. Švedo mintys, jog bausmės skyrimas nėra savitikslis: ji skiriama siekiant baudžiamajame įstatyme numatytų bausmės tikslų, kurių objektas yra žmogus. Šiuo atveju bausmė gali pasiekti jai keliamus tikslus tik kai ji bus individualizuota, t. y. paskirta atsižvelgiant į kaltininko asmenybės bruožus ir resocializacijos poreikius⁴⁰. Bausmė kaltininkui turi būti adekvati padarytai veikai, atitikti jos pavojingumo pobūdį bei laipsnį. Teismai yra įpareigoti nusikaltusiems asmenims skirti tik tiksliai individualizuotas ir subalansuotas baudžiamąsias priemones. Minėtos sąvokos – „adekvati“, „tiksliai“ vėl gi yra labai abstrakčios ir iš pirmo žvilgsnio, atrodo, nieko nepasakančios. Kaip pažymi K. Jovaišas, teisingos bausmės problema ta, kad reikia ne tik įvertinti ir pasverti sudėtingus bei prieštarigus veiksnius, susijusius su kaltininku ir jo veika, bet ir atsižvelgti į šių aplinkybių reikšmę ir svarbą, t. y. nustatyti, kokių santykiu teisingą ir proporcingą bausmę lemia padaryto nusikaltimo pavojingumas, pobūdis ir kaltininko asmeninės savybės, vertybinės orientacijos, padėtis visuomenėje ir šeimoje⁴¹. Atrodytų, padaryti du baudžiamieji nusižengimai, apysunkis ir sunkus nusikaltimai, prarastas turtas, sutrikdyta sveikata, padaryta didelė žala, neišnykę teistumai ir skirtina bausmė yra tokie nepalyginami dalykai, kad adekvatumą ir tikslumą baudžiamajoje teisėje nustatyti yra neįmanoma. Tačiau išeitis šiuo atveju turėtų būti aptartų dviejų ir *trečiojo teisingumo aspekto*, apimančio vienodą baudžiamąją praktiką, sąsaja. Konkretūs ir vienodi kriminalinių bausmių kriterijai teisiamesiems turi visapusiškai garantuoti teisingumo principo įgyvendinimą kiekvienoje baudžiamajoje byloje nesvarbu, kokios apimties ji bebūtų, kiek ja domisi visuomenė, koks yra teisiamojo socialinis statusas bei įtakingumas, turtinė padėtis ir t. t. Tik stabili ir vienoda baudžiamoji politika, teismų praktika patikimai užtikrina teisingumą, padeda išvengti skandalingų kontrastų, kai už panašias veikas skiriamos nevienodos bausmės. Priešingu atveju, skaudžiai nukenčia visos kriminalinės justicijos prestižas, o prieštaringa teismų politika jaudina piliečius, kiršina visuomenę⁴². Žymus vokiečių mokslininkas H. H. Jescheck rašė, kad teisingumo įgyvendinimo požiūriu labai svarbu suvienodinti teismų praktiką siekiant, jog esant panašiai situacijai skirtingi teismai skirtų panašias bausmes, kad kaltininkui nebūtų skiriama didesnė bausmė vien dėl to,

³⁹ Dworkin R. Teisės imperija. – Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2005. P. 183.

⁴⁰ Švedas G. Baudžiamosios politikos tendencijos Lietuvos Respublikoje 1995-2004 metais. Teisė. – Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla. Nr. 56. 2005. P. 79.

⁴¹ Jovaišas K. Atpildo teisingumas: problemos ir paradoksai. Teisės problemos. – Vilnius: Teisės institutas, 2007, Nr. 2 (56). P. 96.

⁴² Dzięgoraitis A. Baudžiamoji politika Lietuvoje. Realybė ir perspektyvos. – Vilnius: Lietuvos kalinių globos draugija, 2002. P. 31.

kad jis yra užsienietis, ar kad pažeidus eismo saugumo taisykles, žuvo vaikas⁴³. Pažymėtina tai, kad aptarti trys teisingumo požymiai turi egzistuoti kartu ir reikalui esant – vienas kitą papildyti. Vien tik vienoda teismų praktika neužtikrins teisingumo įgyvendinimo. Jai visada turi būti keliamas uždavinys individualizuoti baudžiamąją atsakomybę konkrečiose bylose, o baudžiamieji įstatymai turi sudaryti palankias sąlygas vienodos praktikos kūrimui. Todėl tik šių požymių vienovė gali atspindėti teisingą bausmę.

Galima teigti, jog šis „teisingumo triados“ modelis padeda įgyvendinti teisingumo principą ir parinkti teisingą bausmę kiekvienu individualiu atveju atskiroje baudžiamojoje byloje, tačiau tik teoriniu lygmeniu. Aptarti trys „teisingumo žingsniai“ atrodo gan įtikinamai ir gražiai, bet praktiškai iš to niekas neaiškėja. Jie neparodo aiškiai, o kokia bausmė yra teisinga, ir kas tas teisingumo principas apskritai. Aišku tik viena, kad toks visuotinai pripažįstamas teiginys yra ir banali tiesa, ir dūmų uždanga, nes neaišku, kokia prasmė slypi už žodžių⁴⁴. Taigi, nepaisant vyraujančio skeptiško požiūrio į moralinį reliatyvizmą, reikia pripažinti, jog teisingumas yra ne tik vertybinė, bet ir reliatyvi kategorija. Kartu teisingumo problemos gali būti svarstomos ne abstrakčiame lygmenyje, o tik konkretaus socialinio elgesio, kurį lemia objektyvios priežastys, kontekste. Todėl darbo autoriaus įsitikinimu, būtent dėl to negalima pasakyti, kokia vienintelė bausmė yra teisinga už nužudymus, plėšimus ir pan., ar dabar teismų skiriamos konkrečios bausmės yra teisingos, nes teisingumą galime nagrinėti tik konkrečioje byloje, konkrečių aplinkybių viseto atžvilgiu. Neatsitiktinai ne tik skirtingais laikais ir skirtingose visuomenėse žmonės nevienodai vertina tai, kas gera ir bloga, moralu ir amoralu, teisinga ir neteisinga. Netgi tie patys žmonės – neprilygstami socialinės mimikrijos virtuožai, pasikeitus aplinkybėms, taip radikaliai keičia savo pažiūras ir įsitikinimus, kad šiandien geriau teisingumu laiko tai, ką vakar laikė blogiu ir neteisingumu. Ir atvirkščiai, žinoma⁴⁵. Todėl nekelti nuostabos tai, jog žmonijos istorijoje niekam nėra pavykę pateikti universalaus ir visuotinai pripažinto teisingumo apibrėžimo, kuris neturėtų silpnų ir abejotinų pusių.

⁴³ Piesliakas V. Lietuvos baudžiamoji teisė. Antroji knyga. – Vilnius: Justitia, 2008. P. 245.

⁴⁴ Jovaišas K. Atpildo teisingumas: problemos ir paradoksai. Teisės problemos. – Vilnius: Teisės institutas, 2007, Nr. 2 (56). P. 96.

⁴⁵ Ten pat. P. 56.

2. TEISINGUMO PRINCIPAS UŽSIENIO ŠALIŲ BAUDŽIAMOSIOS TEISĖS MOKSLE

Diskrecija – nuoseklumo (vienodumo) priešas.
D. Rouche

Apžvelgę Lietuvos baudžiamosios teisės mokslininkų teorinius postulatus, minties išraiškas apie teisingumą, jo sampratą bei galimą jo pasiekimą, paanalizuosime užsienio šalių mokslininkų idėjas šiais klausimais. Iš karto reiktų pasakyti, jog užsienio baudžiamosios teisės doktrina bei praktika yra kiek pragmatiškesnė. M. Liesio žodžiais tariant, mūsų baudžiamoji teisė pabrėžia vertybinį baudžiamosios teisės pobūdį⁴⁶. Priešingai nei pas mus, užsienio šalių teisės kontekste (ypač – bendrosios teisės tradicijos valstybėse) daug nekalbama apie įvairius principus ir ypač jų reikšmę praktikoje. Minint teisingumo principą, visuotinai sutinkama, jog bausmė turi būti teisinga, proporcinga nusikaltimui bei padarytai žalai, tačiau giliau neimama domėn, kaip tą teisingumą pasiekti ar kaip konkrečiai jį išreikšti, suformuluoti. Kita vertus, yra ir autorių, kurie mėgina tai padaryti, netgi plačiau nei Lietuvos autoriai.

Kaip ir aptartuose Lietuvos autorių veikaluose, JAV mokslininkų darbuose taip pat galime aptikti mūsų minėtus 3 teisingumo aspektus. Vieni autoriai pabrėžia, kad kaltininkai už savo padarytas veikas nusipelno bausmės, o bausmės teisingumas kyla iš aukos teisių pažeidimo, jos teisėtų interesų negerbimo⁴⁷. Kitaip tariant, teisingumo principas orientuojamas į nukentėjusiojo pažeistų teisių ir teisėtų interesų atkūrimą kaip teisingos socialinės santarvės egzistavimą. Kiti autoriai pažymi proporcingumo svarbą kiekvienoje byloje, atsižvelgiant į kaltininko kaltę, bei apeliacinės instancijos teismo vaidmenį aptikus disproporciją (neadekvatumą)⁴⁸. Čia teisingumo sinonimas yra proporcingumas, o jis pasiekiamas paskiriant bausmę pagal nusikaltėlio kaltės ypatumus. Jei paskirta neproporcinga bausmė, apeliacinės instancijos teismo permanentinė pareiga naikinti tokius procesinius sprendimus. Treti autoriai mini ir „individualizuoto teisingumo“ teoriją. Šios teorijos esmė pateikiama pavyzdžiu apie gydytojo duodamą specifinį receptą pacientui, atsižvelgiant į jo ligą⁴⁹. Atitinkamai suprantama ir teisėjo pareiga kiekvienoje baudžiamojoje byloje paskirti tokią bausmę tik apsvarsčius visas byloje nustatytas aplinkybes. Matyti, jog vėl susiduriame su tokiais teoriniais išvedžiojimais, kurie nieko konkretaus neatskleidžia.

⁴⁶ Žiūrėti 28 išnašą.

⁴⁷ A. Ashworth. Principles of criminal law. Fifth edition. – Oxford: university press, 2006. P. 16.

⁴⁸ J. C. Smith, B. Hogan. Criminal law. Fourth edition. – London: Butterworths, 1978. P. 7.

⁴⁹ L. Gaines, M. Kaune, R. L. Miller. Criminal justice in action: the core. – Australia, Canada, Mexico, etc.: Wadsworth, 2001. P. 259.

Bendrosios teisės sistemos šalių pragmatiškumą taip pat rodo tokios mintys kaip „vienintelis bausmių skyrimo tikslas turėtų būti nubausti ir tai daryti teisingai bei užtikrinti, kad nusikaltimų sunkumas būtų tinkamai atspindėtas bausmėse“⁵⁰, „bausmės griežtumas turi būti proporcingas nusikaltimo sunkumui“⁵¹. Gan įdomiai teisingo atpildo idėją apibūdina Prinstono⁵² ir Northwestern⁵³ universitetų atstovai: „kai asmuo pažeidžia visuomenės tvarką (padaro nusikaltimą), teisingumo skalės yra išbalansuojamos ir tik sankcija tokiam asmeniui atstato pusiausvyrą. Šiuo atveju nusikaltėlis nusipelno tokios bausmės, kuri būtų proporcinga padarytai žalai. O bausmė tokiu atveju yra balanso atstatymo ciklo pabaiga“⁵⁴. Garsus JAV bausmių skyrimo teorijos specialistas A. von Hirsch⁵⁵ is pateikia taip pat savotišką teorinę koncepciją bausmės skyrimo procese. Viename pirmųjų savo veikalų autorius sako, jog baudžiamoji teisė – tai kaip bendra naudos (pelno) siekianti įmonė („jointly beneficial enterprise“): ji reikalauja kiekvieno atsisakyti grobikiškų veiksmų; taip padaręs asmuo, ne tik suteikia naudą kitiems, bet ir gauna pats naudos iš abipusio santūrumo. Priešingu atveju, asmuo gauna neteisėtą naudą, kurią bausmės funkcija yra atimti⁵⁵. Tačiau pats autorius pripažįsta, jog ši teorinė formuluotė neatsako, o kiek iš kaltininko visgi reikia atimti, kas patvirtina mūsų anksčiau pateiktą išvadą, jog konkrečiai pasakyti, kas yra „proporcingas“, „adekvatus“ atpildas, koks yra tikslus teisingumo principo apibrėžimas, negalima. Tačiau visgi minėtą A. von Hirsch⁵⁵ io „spragą“ pabandė užpildyti Ilinojaus (JAV) universiteto filosofas, profesorius M. Davis. Šioje vietoje atkreiptinas dėmesys, kad teisingumo principo apibrėžtumo problema ir kai kurių autorių pastangos jį sukonkretinti, pailustruoti kaip jis galėtų būti suprantamas aiškiau, kartais primena utopijas. Taigi prof. M. Davis teigia, jog remiantis A. von Hirsch⁵⁵ io pateikta bausmės skyrimo formule, gautos naudos dydis matuotinas pagal įsivaizduotinos visuomenės modelį, kai vyriausybė aukcione parduoda tam tikrą skaičių licencijų daryti įvairių rūšių nusikaltimus. Potencialūs nusikaltėliai siūlytų įvairias kainas ir būtent ta suma parodytų jų gautiną pelną ar džiaugsmą (priklausant nuo nusikaltimo – trikdant viešąją tvarką, materialios naudos ar pelno negausi). O nelinkę nusikalsti (dori piliečiai) siūlytų kainas, kad nusikaltėliai nenupirktų tokių licencijų. Iš šių žmonių pozicijos matytųsi, kaip

⁵⁰ Hudson. B. A. Beyond proportionate punishment: difficult cases and the 1991 Criminal Justice Act. 1995. P. 63. <http://www.springerlink.com/content/r0v5tv52818j8400/> (žiūrėta 2009-08-02).

⁵¹ Hamilton V. L., Rytina S. Social Consensus on Norms of Justice: Should the Punishment Fit the Crime? 1980. P. 1120. <http://www.jstor.org/pss/2778893> (žiūrėta 2009-08-03).

⁵² Naujasis Džersis, JAV

⁵³ Čikaga, JAV

⁵⁴ Carlsmith K. M., Robinson P. H. Why do we punish? Deterrence and just deserts as motives for punishment. 2002. P. 284. http://portaldata.colgate.edu/imagegallery/faculty/90523431/imagegallery/faculty/JPSP_2002.pdf (žiūrėta 2009-08-04).

⁵⁵ Hirsch von A. Proportionality in the philosophy of punishment: from "why punish?" to "how much?" 1990. P. 264-265. <http://www.springerlink.com/content/n3w6144692144414/> (žiūrėta 2009-08-06).

žmogus blogai jaučiasi dėl galimų nusikaltimų darymo arba, kitaip tariant, čia būtų išreiškiama „potenciali“ būsimų nusikaltimų žala, išreikšta konkrečia pinigų suma. Tačiau pažymėtina, jog kaip skiriasi žmonių poreikiai, taip skirtūsi ir dorų piliečių kainų siūlymai, nes, sakykim, vieni nepirktų licencijos, kad nebūtų Kelių eismo taisyklių pažeidimų apsvaigus, nes dažniausiai jie naudojami metro⁵⁶.

Šiuolaikiškesnių idėjų atstovai pateikia kiek aiškesnį vaizdą, tačiau teisingumo principą bando analizuoti per kitokias sąvokas. Antai, Australijos profesorius M. Bagaric⁵⁷ius ne be pagrindo pabrėžia, jog bausmių skyrimas – be abejonės pati svarbiausia teisės sritis. Kol kitos teisės sritys „paprasciausiai“ reguliuoja pinigų sumas, jų perdavimus, kriminalinės sankcijos taikosi į vieną svarbiausių žmogaus teisių – teisę į laisvę. Nekelia nuostabos ir tai, kad tai pats prieštaraujantis ir politiškai jautriausias baudžiamosios teisės aspektas. Paradoksalu, tačiau tai ir mažiausiai principų bei daug neaiškumų turintis institutas⁵⁷. Kartu autorius pažymi, jog tokia situacija yra ydinga ir pavojinga, nes bausmių skyrimo pagrindo nustatymo nesėkmė veda į, A. Ashworth⁵⁸o žodžiais tariant, „kavinės sistema“, kuri teisėjams be jokių apribojimų leidžia paskirti bet kokią bausmę, kuri tuo metu jiems atrodo tinkamiausia. 2007 m. išleisto vadovėlio „Bausmių skyrimas Australijoje: principai ir praktika“ autoriai klausimą apie bausmės skyrimo metodą, kurio pagalba teisėjai randa tinkamą bausmę kiekvienoje byloje, vadina fundamentaliu⁵⁸. Priklausomai nuo atsakymo į šį klausimą (tas metodas yra mechaninis procesas, duotas įstatymų leidėjo, su struktūra, su atskirais lygiais, ar tai visiškai diskrecijos reikalas), egzistuoja ir dvi mokslininkų stovyklos. Vieni – šalininkai teisėjų patirties, išminties ir diskrecijos, kiti – racionalaus, logiško bausmės skyrimo proceso. Pastarasis būtų kaip savitas nuoseklus žingsnių ar stadijų procesas skiriant visiškai pagrįstą ir pačią tinkamiausią bausmę. Tačiau, kaip pabrėžia autoriai, instinktyvaus bausmės skyrimo koncepcija yra labiau vyraujanti⁵⁹. Labai įdomiai ir gan savotiškai knygos kūrėjai mini proporcingumo principą ir jo svarbą bausmių skyrimo procese. Pasak mokslininkų, proporcingumo principas susilaukia labai didelio intuityvaus pritarimo visame Vakarų pasaulyje. Natūraliai kyla klausimas, o kodėl intuityvaus? O todėl, kad jį sunkiai galima apibrėžti. Be to, jis yra labai iškraipomas labai didelio kiekio sunkinančių ir/ar

⁵⁶ Davis M. How to make the punishment fit the crime? 1983. <http://www.jstor.org/pss/2380681> (žiūrėta 2009-08-06); Hirsch von A. Proportionality in the philosophy of punishment: from "why punish?" to "how much?" 1990. P. 265. <http://www.springerlink.com/content/n3w6144692144414/> (žiūrėta 2009-08-06).

⁵⁷ Bagaric M. Punishment and sentencing: a rational approach. 2001. <http://books.google.lt/books?id=mAztRn7hBsUC&printsec=frontcover&dq=related:ISBN0521689295#v=onepage&q=&f=false> P. 3. (žiūrėta 2009-08-11); Bagaric M. Sentencing: the road to nowhere? <http://search.austlii.edu.au/au/journals/SydLRev/1999/23.html> (žiūrėta 2009-08-11).

⁵⁸ Edney R., Bagaric M. Australian sentencing: principles and practice. 2007. http://books.google.lt/books?id=iLiE7FwXdsEC&printsec=frontcover&source=gbs_v2_summary_r&cad=0#v=onepage&q=&f=false P. 15. (žiūrėta 2009-08-13)

⁵⁹ Ten pat.

lengvinančių aplinkybių bei nepasiekiamų bausmės principų vijimosi. Todėl apie šį principą galima kalbėti tik siaurai ir tik teoriškai. Praktiškai tai nelabai įmanoma dėl nebuvimo, kaip pamatuoti sukeltą žalą bei nusikaltimo sunkumą, kriterijų⁶⁰. Apie proporcingumo teoriją kalba ir Pietų Afrikos mokslininkas Martin Schönreich. Jis mano, jog dauguma žmonių sutinka dėl nusikaltimo sunkumo bei įvairių nusikaltimų sunkumo gradacijos, ir, kad bausmė gali būti proporcinga tokiai gradacijai⁶¹. Tačiau lieka visiškai neaišku, kaip tą proporcingą bausmę pasiekti.

Bond'o universiteto⁶² profesorė Geraldine Mackenzie pažymi, jog bausmių vienodumas bei vengimas nepateisinamų skirtumų yra bausmių skyrimo dogmos. Tačiau nors vienodumas ir yra pagrindinis tikslas bausmių skyrimo procese, jis turi būti suderinamas ir su teisingumu bei atsakingumu⁶³. Taigi autorė teisingumo principą bausmių skyrimo hierarchijoje iškelia į pirmąją vietą.

2008-02-08 vykusioje Bausmių skyrimo konferencijoje New South Wales⁶⁴ teisėjas J. Spigelman išreiškė poziciją, jog skiriant bausmes, svarbiausias principas yra paskirtų bausmių vienodumas (nuoseklumas)⁶⁵. Vienodumo reikalauja ne tik konkreti byla ar konkretus nusikaltėlis, bet taip pat egzistuoja ir visuomeninis interesas tai užtikrinti. Teisėjas kaip šio tikslo pagrindą mini garsiąją frazę, jog su lygiais turi būti elgiamasi lygiai, su nelygiais – nelygiai. Bet kadangi „visi yra lygūs, tačiau vieni yra lygesni už kitus“, kartu su šiuo bausmių nuoseklumo principu turėtų „eiti“ ir individualizuoto teisingumo teorija. Anot teisėjo, tai tiek nusikaltimo sunkumo, tiek ir nusikaltėlio asmenybės vertinimas. Čia svarbų vaidmenį atlieka plati bausmių skyrimo praktikoje diskrecija. Ji, pasak autoriaus, suteikia teisėjams laisvę pabrėžti įvairių baudžiamųjų filosofijų teiginius skiriant bausmes bei jas pritaikyti praktiškai. Taip teisėjai bent jau atspindės bendrą vaizdą, kuris vyrauja, ir kurio nori visuomenė⁶⁶. Volens nolens tarp minėtų principų atsiranda įtampa, tačiau problema ta, jog nėra tokio universaliai patvirtinto standarto, kuris padėtų efektyviai išspręsti šią problemą. Išėitinę poziciją

⁶⁰ Ten pat. P. 95-96; Bagaric M. Proportionality in sentencing: its justification, meaning and role. 2000. <http://heinonline.org/HOL/Page?collection=journals&handle=hein.journals/cicj12&div=18&size=2&rot=0&type=image> P. 143. (žiūrėta 2009-08-14)

⁶¹ Schönreich M. Sentencing in South Africa: public perception and judicial process. Institute for Security Studies, Occasional Paper No 43 - November 1999. <http://www.iss.co.za/PUBS/PAPERS/43/PAPER.HTML#Anchor-17209> (žiūrėta 2009-08-15).

⁶² Robina, Gold Coast, Queensland, Australija.

⁶³ G. Mackenzie. Consistency in sentencing and discounts for guilty pleas. P. 1. <http://www.isrcl.org/Papers/2006/Mackenzie%20G%20-%20Paper.pdf> (žiūrėta 2009-08-12).

⁶⁴ Australija.

⁶⁵ Consistency and sentencing, keynote address by the honourable J J Spigelman AC Chief Justice of New South Wales to sentencing 2008 conference, the national judicial college of Australia, Canberra 8 February 2008 [http://www.lawlink.nsw.gov.au/lawlink/Supreme_Court/ll_sc.nsf/vwFiles/spigelman080208.pdf/\\$file/spigelman080208.pdf](http://www.lawlink.nsw.gov.au/lawlink/Supreme_Court/ll_sc.nsf/vwFiles/spigelman080208.pdf/$file/spigelman080208.pdf) (žiūrėta 2009-08-14).

⁶⁶ Ten pat. P. 3.

teisėjas pabrėžia tą, jog absoliučiai teisingo atsakymo į įtampos tarp individualizuoto teisingumo bei bausmių vienodumo, nėra, nes bausmių skyrimo uždavinys – menas, ne mokslas. Bausmės ir turi būti skirtingos, to reikalauja išmintis⁶⁷.

Dar vienas Pietų Afrikos mokslininkas, profesorius S. S. Terblanche taip pat mini bausmių nuoseklumą bei vienodumo trūkumą ne tik Pietų Afrikoje, tačiau ir visuotiniu lygiu⁶⁸. O pateikdamas išeitį, kaip įveikti bausmių skyrimo nevienodumą, profesorius iškart kalba apie atskiras bausmių skyrimo technikas (bausmių skyrimo gaires, statutinius bausmių skyrimo principus ir kt.), apie kurias kalbėsime vėliau, o kol kas galime pažymėti, jog autorius pabrėžia paskirtų bausmių vienodumo svarbą, kaip teisingumo išraišką.

Panašią poziciją išreiškė ir Škotijos bausmių skyrimo komisijos pirmininkas, Aukščiausiojo teismo teisėjas R. Macfadyen. Jo nuomone, bausmių skyrime visada tikimasi pasiekti vienodumą. Tai yra lygiateisiškumo ir teisingumo aspektas. Šie principai reikalauja, kad panašūs nusikaltimai padaryti panašiomis aplinkybėmis, būtų panašiai ir įvertinti. Ir tai svarbu ne tik dėl nusikaltėlio, bet ir dėl visų (ypač – visuomenės), paveiktų nusikaltimo⁶⁹. Tačiau komisijos pirmininkas kartu pažymi, kad vienodumas tai nereiškia, jog yra kažkokia „tinkama“ bausmė visiems nusikaltimams. „Panašias bylas išspręsti panašiai“ nereiškia jų sprendimo tiksliai tokiu pat būdu. Bausmės skyrimas – nei mokslinis, nei mechaninis procesas. Juk reikia įvertinti labai daug aplinkybių, nusikaltimai skiriasi savo pavojingumu, nusikaltėlių savybės taip pat skiriasi, nusikalstamais veiksmais sukelta žala taipogi.

Reziumuojant šį skyrių, galime drąsiai teigti, jog teisingumo paieška yra visuotinė. Ir tai puikiai atspindi aptartų autorių idėjos. „Teisingumo skalių“ balansas, „teisingumo aukcionas“, proporcingumo, vienodumo (nuoseklumo) teorijos ir kt. rodo, jog ieškant galimų atsakymų į teisingumo sampratos problemos išsprendimą, skiriasi tik sąvokos bei būdai šiai problemai spręsti. Taip pat pažymėtina, jog visuotinai sutinkama dėl nusikaltimais daromos žalos bei įvairių nusikaltimų sunkumo gradacijos (nors pats gradavimas ir skiriasi skirtingose šalyse), kaip proceso, ir kad bausmė gali būti proporcinga tokiai gradacijai. Tačiau lieka neaišku, kaip tą proporcingą bausmę pasiekti. Gausių teorinių minčių lavina rodo puikų autorių gebėjimą „žongliruoti“ abstrakčiais žodžiais, tačiau matyti, jog kadangi absoliučiai teisingo atsakymo į teisingumo sampratos problemą nėra, kaip nėra ir vieno universalaus orientyro jį pasiekti, todėl apie teisingumo principą galima kalbėti tik siaurai ir tik teoriškai. Antra vertus, ši darbo dalis parodė ir kitą mūsų nagrinėjamos problemos aspektą, kad

⁶⁷ Ten pat. P. 34.

⁶⁸ Terblanche S. S. Sentencing guidelines for South Africa: lessons from elsewhere. P. 859.
<http://www.unisa.ac.za/contents/faculties/law/docs/Sentencing%20Guidelines%20for%20S%20A.pdf> (žiūrėta 2009-08-15).

⁶⁹ The Sentencing Commission for Scotland (2006) – Report on the scope to improve consistency in sentencing. P. 3.
<http://www.scottishsentencingcommission.gov.uk/docs/consistency/Consistency%20Report%20-%20Final.pdf> (žiūrėta 2009-08-16).

visiškas vienodumas negali garantuoti teisingumo principo, net priešingai, gali lemti neteisingumą, nes, kaip jau buvo minėta, visiškai vienodų situacijų nėra, visiškai vienodų aplinkybių nėra, asmenų taip pat, todėl teisingas Melburno universiteto profesorius D. Tait teigdamas, jog (visiškas) vienodumas gali lemti tokią „automatinio patefono“ teismų sistemą, kur grojamas ribotas dainų skaičius⁷⁰, kas, be abejo, lemtų individualizacijos, kuri bausmių skyrimo procese užima esminę vietą, fiasko bei eliminavimą.

⁷⁰ Tait D. Judges and jukeboxes: sentencing information systems in the courtroom. P. 167. <http://jlit.oxfordjournals.org/cgi/reprint/6/2/167> (žiūrėta 2009-08-18).

III. TEISINGUMO PRINCIPO ĮGYVENDINIMO BŪDAI BAUDŽIAMOJOJE JUSTICIJOJE

*Su mantija aukštame suole, dėmesingas, bet atskirtas,
griežtas, bet gailestingas, įtrauktas į procesą, bet nesuinteresuotas,
teisėjas yra centrinė valdžios, beje, ir mistikos figūra
paslaptینگame ir autoritariniame moralės žaisme, kurį
mes vadiname kriminaline teisingumo sistema.*

R. Uviller

Apžvelgus ir išanalizavus tiek filosofų, tiek baudžiamosios teisės mokslininkų idėjas, matyti, jog aiškaus teisingumo principo sampratos problemos išsprendimo būdo nėra ir, greičiausiai, negali būti. Kiekvienas autorius, kiekviena teorija iš dalies skirtingais, iš dalies panašiais akcentais bando apibūdinti tą patį objektą, tačiau konkretaus rezultato nepasiekia nė vienas. Kadangi teisingumo principo sampratos suvokimas priklauso nuo daugelio aplinkybių, kurios įvairiose teisės sistemose ir skirtingose valstybėse (nors savo įstatymuose ir deklaruojančiose iš esmės tą patį teisingumo principą) teisingos bausmės samprata ir jos individualizavimo klausimai traktuojami nevienodai, todėl šioje darbo dalyje apibūdinsime įvairius bendrosios teisės sistemos šalyse (iš kontinentinės teisės šalių – Olandijoje) egzistuojančius bausmių skyrimo modelius, tuo patvirtinant aptariamo principo problemišumą, bandant jį apibrėžti. Tačiau pirmiausia aptarsime specifinį „plea bargaining“ arba „guilty plea“ institutą, kuris nelaikytinas atskiru bausmės skyrimo modeliu (iš esmės jis labiau priskirtinas baudžiamojo proceso teisės kompetencijai), tačiau turi esminę reikšmę bausmių skyrimo procese.

1. „PRISIPAŽINIMO KALTU“⁷¹ PROCESO ANGLO-SAKSŲ ŠALYSE KONFRONTACIJA SU TEISINGUMO PRINCIPU

Labai didelis skaičius faktorių turi įtakos bausmei, skirtingai asmeniui, padariusiam nusikalstamą veiką. Kaltinimas paprastai pabrėžia sunkinančių aplinkybių „svorį“ ir reikšmę griežtesnės bausmės skyrimui, tuo tarpu gynyba – bando įtikinti teisumą, jog konkrečių lengvinančių aplinkybių egzistavimas byloje neišvengiamai turi suponuoti švelnesnės bausmės paskyrimą. Natūralu, jog tiek lengvinančių, tiek sunkinančių aplinkybių „svėrimas“, atsižvelgimas į bausmės tikslus, egzistuojančius precedentus, formuojamą vienodą teismų praktiką – teisėjo teisė ir pareiga artėjant prie galutinio rezultato – tinkamos bausmės paskyrimo. Tačiau pasaulinė praktika žino ir kitokių bausmės skyrimo

⁷¹ Angl. „Guilty plea“, „Plea bargaining“.

proceso variacijų. Vienas tokių „išimtinių“ variantų egzistuoja bendrosios teisės sistemos šalyse, tai institutas – „plea of guilty“ (prisipažinimas kaltu).

Visiškai teisi jau minėta australų profesorė G. Mackenzie teigdama, jog šis institutas kontrastuoja su paskirtų bausmių vienodumu (teisingumo principu), bei jį vadina „nuolaida“⁷². Bendrai galima pasakyti, jog visas „plea of guilty“ procesas anglo-amerikiečių šalyse vyksta taip: įtariamojo advokatas/įtariamasis bei prokuroras veda derybas (kartais dalyvauja ir teisėjas). Jei kaltinamasis prisipažįsta padaręs tam tikrą veiką (pvz. – plėšimą), gailisi, jis sutinka dėl konkrečios bausmės, sutinka pradėti lankyti kokius nors pataisymo kursus, tada prokuroro iniciatyva kaltinamasis aktas gali būti surašomas, kaltinant tik vagyste įsibrovus. Visas procesas priklauso nuo prokuroro valios: jei jis mato, kad nėra patikimų įrodymų plėšimui pagrįsti, tai dažniausiai sutinka su advokato pasiūlytomis sąlygomis, o teisėjui šiose derybose lieka tik galutinio sprendimo priėmimo vaidmuo, ir būtent tokio, kurį pasiūlė prokuroras, pasitaręs su advokatu.

Australijoje visada galiojo praktika, kad tokia „nuolaida“ kaltininkui galėjo būti taikoma realiai tik tada, kai buvo išreikštas nuoširdus gailestis arba padėjimas teisėsaugos institucijoms išaiškinti veiką, taip taupant laiką ir lėšas. Paprastas prisipažinimas negalėjo švelninti bausmės. Pasikeitimai į labiau pragmatinę pusę prasidėjo nuo 1990 metų, kai buvo išleisti keli įstatymų paketai (čia jau labiau orientuojamasi ne tik į nuoširdų prisipažinimą, bet ir ketinimą, bet kokią iniciatyvą prisipažinti bei į laiką, kada tokie pareiškimai padaromi). Tikras (nuoširdus) gailestis, pagal 1992 m. įstatymą, buvo paliktas tik byloms, kur buvo panaudotas smurtas prieš asmenį, bei seksualiniuose nusikaltimuose prieš asmenis iki 16 m. Perversmas įvyko 2002 m. Aukščiausiojo teismo *Cameron v The Queen* byloje. Nuo to laiko praktika orientuojama į paprastą, formalų prisipažinimą pabrėžiant tai, jog toks prisipažinimas „palengvina teisingumo eigą“. Dabar egzistuoja tokia situacija, kad kaltininkai gali prisipažinti, ir tai bus priimta iki pat bylos pabaigos. Queensland'e (Australija) statistiškai tokia „nuolaida“ vyrauja iki 30% mažiau bausmės, nei numatyta pagal įstatymą, ypač, jei prisipažįstama bylos pradžioje⁷³. Nuolaida nebūtinai „daroma“ pagrindinei bausmei, tačiau dažniausiai visuomeninė bausmė skiriama vietoj arešto arba skiriama rekomendacija kaltininką paleisti anksčiau nei numatyta. Kuo arčiau teismo nagrinėjimo datos prisipažįstama, tuo nuolaida mažėja, tačiau nėra formalios ribos, nes ir vėliausioje stadijoje („paskutinę minutę“) teismas prisipažinimą gali pripažinti tinkamą.

Amerikos teisinėje praktikoje viskas vyksta taip pat: tik kaltintojas nusprendžia, kam bus pareikštas kaltinimas, kokios bus to kaltinimo ribos, bei kam bus leidžiama prisipažinti ir „derėtis“ dėl prisipažinimo pasekmių. Kaip JAV Aukščiausiojo teismo teisėjas R. H. Jackson pažymėjo, Amerikoje

⁷² G. Mackenzie. Consistency in sentencing and discounts for guilty pleas. P. 1.
<http://www.isrcl.org/Papers/2006/Mackenzie%20G%20-%20Paper.pdf> (žiūrėta 2009-08-12).

⁷³ G. Mackenzie. Consistency in sentencing and discounts for guilty pleas. P. 3.
<http://www.isrcl.org/Papers/2006/Mackenzie%20G%20-%20Paper.pdf> (žiūrėta 2009-08-12).

prokuroras gyvybę, laisvę ir reputaciją kontroliuoja daugiau nei bet kuris kitas asmuo⁷⁴. Paimkim paprastą pavyzdį: įrėmęs pistoletą parduotuvės kasininkui į galvą, 19-metis vaikinys pasprunka su daugiau nei 1000 dolerių. Po 30 min. jis pastebimas ir sulaikomas policijos pareigūnų. Kuruojantis bylą prokuroras mato, jog padarytas plėšimas sunkinančiomis aplinkybėmis („aggravated robbery“), kuris yra baudžiamas nuo 3 iki 10 metų laisvės atėmimo, o ginklo panaudojimas pridėtų dar 2 metus laisvės atėmimo papildomai. Taigi derybų procesas šioje byloje įmanomas priklausomai nuo užpildyto kaltinimo apimtys. Jeigu įtariamasis sutiktų prisipažinti, kaltintojas plėšimą sunkinančiomis aplinkybėmis gali keisti į paprastą plėšimą, į plėšimą su lengvesniu kvalifikuojančiu požymiu arba panaikinti ginklo panaudojimą. Taip pat galimas ir ginklo panaudojimo eliminavimas bei varijavimas plėšimo nusikaltimu. Kaltintojas taip pat gali kaltinime prašyti teismo tik 3 metų laisvės atėmimo už plėšimą sunkinančiomis aplinkybėmis bei 2 metų laisvės atėmimo už disponavimą ginklu, pastarąją bausmę įskaitant (subendrinant) su ankstesne. Prokuroro diskrecija neapsiriboja tik „disponavimu“ bausmėmis, tačiau jis pirmosios instancijos teisme gali neprieštarauti kaltinamojo gynėjo prašymui pripažinti konkrečią lengvinančią aplinkybę. O apeliacinės instancijos teisme, pavyzdžiui, jis gali prašyti teismo neskirti bausmės, didesnės nei nustatytas minimumas (anksčiau pateiktame pavyzdyje – ne daugiau kaip 3 m.). Galioja nerašyta taisyklė apie besiderančiųjų atvirumą, siekiant išlaikyti gerų sąlygų santykius „derybose“ ne tik šioje byloje, bet ir ateityje. Paprastai dedama labai mažai pastangų, kad viena šalis nuslėptų kokią nors informaciją, kurią galėtų vėliau panaudoti procese. Žinoma, yra tokių, kurie minėtų taisyklių nesilaiko, todėl prokurorai su tokiais advokatais niekada ir nesidera⁷⁵. Tokia „derybinė“ praktika yra gan gausi: 1996 m. 91 proc. visų nuteisimų valstijose už nusikaltimus („felonies“) buvo „guilty pleas“ padarinys, o federaliniu lygiu šis skaičius buvo dar didesnis – 94 proc. Vienas Manheteno prokuroras yra net sakęs, jog pas mus bendras teisminis nagrinėjimas su prisiekusiais vyksta net 8 teismo salėse, kur visi yra be galo užimti, ir tai sudaro tik 5 procentus visų baudžiamųjų bylų. Jei tas skaičius būtų bent 10 proc., mūsų sistema „lūžtų“. Mes negalime sau to leisti⁷⁶ (galvoti apie kitus variantus – pvz., atsisakyti „plea bargaining“). Šis procesas jau taip paplitęs, kad net teismai vadinami „plea bargaining courts“⁷⁷. 2003 m. bendra statistika rodė, jog tokia praktika

⁷⁴ Cassia C. Spohn. How do judges decide? The search for fairness and justice in punishment. 2002. P. 59. <http://books.google.lt/books?id=8ZrY2vR8NT8C&printsec=frontcover&dq=related:ISBN0195122933#v=onepage&q=&f=false> (žiūrėta 2009-08-18).

⁷⁵ Cole G. F., Smith C. E. The american system of criminal justice. Eighth edition. – Belmont, Boston, etc.: West Wadsworth, 1998. P. 356.

⁷⁶ Ten pat. P. 381-382.

⁷⁷ J. R. Acker, D. C. Brody. Criminal procedure – a contemporary perspective. 2003. P. 482. http://books.google.lt/books?id=hEz3ZK5pATkC&pg=PA482&lpg=PA482&dq=Guilty+plea+in+criminal+process&source=bl&ots=OFEHvxn0fu&sig=OzHe0MS6l66u7D38TYhf-Nt4R64&hl=lt&ei=QL7ASvuYA5H0mQPMnvzrBg&sa=X&oi=book_result&ct=result&resnum=1#v=onepage&q=Guilty%20plea%20in%20criminal%20process&f=false (žiūrėta 2009-09-23).

svyruoja nuo 75 iki 90 proc. visų baudžiamųjų bylų⁷⁸. Pagal 2004 m. duomenis, taip baigėsi 97 proc. visų bylų (nusikaltimų atveju prisipažino 9 iš 10 įtariamųjų; mažiausiai „guilty of plea“ naudojosi įtariamieji nužudymų byloje)⁷⁹. 2001 m. Teisingumo Biuro duomenimis, tik nuo 2 iki 5 proc. įtariamųjų sukčiavimais, vagystėmis, klastojimais, KET pažeidimais bei veikomis, susijusiomis su narkotikais, naudojosi teise į bendrą teisminį nagrinėjimą, o įtariamų motorinių priemonių vagystėmis, užpuolimais, veikomis, susijusiomis su ginklų panaudojimu, išžaginimais ir plėšimais tas skaičius sudarė nuo 5 iki 10 proc. Žmogžudystės sudarė ir tebesudaro aukščiausią procentą – 35⁸⁰. Todėl neveltui dauguma JAV akademikų „plea bargaining“ procesą pripažįsta pagrindiniu, palyginus su teisiniu nagrinėjimu⁸¹.

Teisinėje literatūroje išreiškiama tokia jo pateisinimo pozicija, kad kaip ir kiekvienose derybose, naudos gauna kiekviena šalis (prokuroras, įtariamasis, teismas)⁸². „Santobello v. New York“ (1971) byloje pirmininkaujantis teisėjas Warren Justice pabrėžė, kodėl šis procesas yra taip „labai trokštamas“ ir išvardijo jo privalumus:

- Jei kiekviena byla būtų nagrinėjama teisme bendra tvarka, reikėtų žymiai daugiau federalinių bei atskirų valstijų teismų bei teisėjų;
- Dėl „plea bargaining“ baudžiamasis procesas yra optimizuojamas ir tai būna jo pabaiga daugelyje baudžiamųjų bylų;
- Šis procesas sumažina sulaikytųjų praleidimo areštinėse laiką. Ir jei įtariamieji prisipažįsta dėl sunkių nusikaltimų, tada jie iškart siunčiami į kalėjimus atlikti paskirtos bausmės su visomis pataisymo ir mokymo programomis užuot likę tik tam, kad priverstinai užpildytų areštinių tuštumą;
- Taip pat šis procesas sumažina įtariamųjų laiko tarpą, kai jie yra paleidžiami už užstatą. O tai sumažina galimybę jiems dar kartą nusikalsti⁸³.

⁷⁸ Lynch T. The case against plea bargaining. 2003. <http://www.cato.org/pubs/regulation/regv26n3/v26n3-7.pdf> (žiūrėta 2009-09-21).

⁷⁹ Criminal case processing statistics. <http://www.ojp.usdoj.gov/bjs/cases.htm> (žiūrėta 2009-10-01).

⁸⁰ Neubauer W. D. America's courts and the criminal justice system. Eighth edition. 2005. P. 286.

⁸¹ Darbyshire P. The Mischief of Plea Bargaining and Sentencing Rewards. Criminal Law Review. 2000. P. 896.

⁸² J. R. Acker, D. C. Brody. Criminal procedure – a contemporary perspective. 2003. P. 482. http://books.google.lt/books?id=hEz3ZK5pATkC&pg=PA482&lpg=PA482&dq=Guilty+plea+in+criminal+process&source=bl&ots=OFEHvx0fu&sig=OzHe0MS6l66u7D38TYhf-Nt4R64&hl=lt&ei=QL7ASvuYA5H0mQPMnvzrBg&sa=X&oi=book_result&ct=result&resnum=1#v=onepage&q=Guilty%20plea%20in%20criminal%20process&f=false (žiūrėta 2009-09-23).

⁸³ Cole G. F., Smith C. E. The american system of criminal justice. Eighth edition. – Belmont, Boston, etc.: West Wadsworth, 1998. P. 354.

Tačiau kad ir kaip mūsų aptariamas procesas bebūtų giriamas, kad ir kaip jis puikiai atspindi anglosaksų šalių pragmatiškumą, teisinėje doktrinoje gausu tokių procesą kritikuojančių teiginių bei siūlymų apriboti jo taikymą arba iš viso panaikinti. Literatūroje sutinkamas gan tikslus posakis, kad „guilty plea“ – tai ne tik pripažinimas, kad kažką padarei, bet ir savęs nuteisimas. Belieka tik tai įforminti⁸⁴. O tokių įforminimą atlieka teisėjai, kurie šiame procese neretai atlieka tik galutinį sprendimą, kitaip jo niekaip neįtakodami. Teisėjų laisvės suvaržymus atskleidžia JAV Apeliacinio teismo bylos („United States v. Ammidown“) pavyzdys: atsisakydamas pripažinti prokuroro pasiūlytą sumažintą bausmę dėl kaltinamojo prisipažinimo, pirmosios instancijos teismo teisėjas „viršijo savo diskrecijos ribas“. Ir nors kaltintojo apskųstame nuosprendyje teisėjas buvo pabrėžęs „visuomenės interesą“, kad nusikaltėlis būtų nubaustas griežčiau, Apeliacinis teismas pažymėjo, jog teisėjai gali nukrypti nuo prokurorų siūlomų bausmių tik tada, kai įrodo „kaltintojų diskrecijos piktnaudžiavimą“⁸⁵. JAV Aukščiausiasis teismas Santobello v. New York (1971) taip pat pasisakė, jog jei prisipažinimas („guilty plea“) yra prokuroro pažadas ar susitarimas (**su kaltinamuoju ir/ar jo gynėju**), toks pažadas turi būti įvykdytas (**teismo**)⁸⁶⁸⁷.

Australijoje buvo atliktas tyrimas (Mack ir Anleu), kur buvo apklausti teisėjai, kaltintojai, advokatai ir kiti praktikuojantys teisininkai, o rezultatai leido prieti prie išvados, jog šio instituto taikymas iš esmės buvo ydingas nuo pat pradžių ir daugiau nebeturėtų būti remiamas⁸⁸.

Didžiosios Britanijos profesorius R. Henham‘as remiasi A. Ashworth‘o teiginiais ir teigia, kad D. Britanijoje reiktų tokią „derybų teisingumą“ uždrausti arba keisti šį institutą iš esmės dėl Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos, nekaltumo prezumpcijos, draudimo neap kaltinti savęs, lygiateisiškumo bei teisės į teisingą ir viešą bylos nagrinėjimą principų pažeidimų⁸⁹.

⁸⁴ J. R. Acker, D. C. Brody. Criminal procedure – a contemporary perspective. 2003. P. 483.

http://books.google.lt/books?id=hEz3ZK5pATkC&pg=PA482&lpg=PA482&dq=Guilty+plea+in+criminal+process&source=bl&ots=OFEHvx0fu&sig=OzHe0MS6l66u7D38TYhf-Nt4R64&hl=lt&ei=QL7ASvuYA5H0mOPMnvzrBg&sa=X&oi=book_result&ct=result&resnum=1#v=onepage&q=Guilty%20plea%20in%20criminal%20process&f=false (žiūrėta 2009-09-23).

⁸⁵ Cassia C. Spohn. How do judges decide? The search for fairness and justice in punishment. 2002. P. 60-61.

<http://books.google.lt/books?id=8ZrY2vR8NT8C&printsec=frontcover&dq=related:ISBN0195122933#v=onepage&q=&f=false> (žiūrėta 2009-08-18).

⁸⁶ Paryškinta ir įterpta baigiamojo darbo autoriaus.

⁸⁷ Cassia C. Spohn. How do judges decide? The search for fairness and justice in punishment. 2002. P. 60-61.

<http://books.google.lt/books?id=8ZrY2vR8NT8C&printsec=frontcover&dq=related:ISBN0195122933#v=onepage&q=&f=false> (žiūrėta 2009-08-18).

⁸⁸ Mackenzie G. Consistency in sentencing and discounts for guilty pleas. P. 9.

<http://www.isrcl.org/Papers/2006/Mackenzie%20G%20-%20Paper.pdf> (žiūrėta 2009-08-12).

⁸⁹ Mackenzie G. Consistency in sentencing and discounts for guilty pleas. P. 9.

<http://www.isrcl.org/Papers/2006/Mackenzie%20G%20-%20Paper.pdf> (žiūrėta 2009-08-12).

Yra autorių, kurie visai pagrįstai teigia, jog tokiu procesu verčiami prisipažinti ir nekalti žmonės⁹⁰. Tai aiškintina tuo, jog įtariamieji bijo, tarkim, Amerikoje gresiančios mirties bausmės arba labai ilgos laisvės atėmimo bausmės, o prisipažindami tokių bausmių paprastai išvengia. Vienas Australijos teisėjų (J. Kirby) net išreiškė poziciją, jog prisipažindami tik formaliai, nusikaltėliai labiau išreikš apgailėstavimą, kad jie buvo pagauti, o ne tai, kad padarė nusikaltimą⁹¹.

Dar viena įdomybė, kuri šį procesą daro dar labiau kritikuotinu, tai kaltininko teisė „žengti“ į „plea bargaining“ procesą, tačiau sakyti, jog esi nekaltas („prisipažįsti, bet neprisipažįsti“). Toks pavyzdys buvo patvirtintas teismų praktikos, kuri iki šiol pripažįstama (Alford vs. North Carolina 1971).

Taigi šitoks „derybų“ bei „nuolaidų“ procesas turi savo vietą gyvenime: jis yra centrinė figūra turguje arba kalbant apie akcijas biržose. Tačiau jis jokių būdu negali būti tinkamas variantas skiriant bausmes, kai ant kortos pastatyti žmonių likimai⁹². Prisipažinimai tampa prekėmis, o visas procesas – derybomis grubiausia forma. Tai įtariamųjų pasirinkimui daro netinkamą įtaką (jie atsiduria gan kontraversiškoje padėtyje: žino, kad gaus bausmės „nuolaidą“, kuri dažnai būna gan didelė, todėl kartais prisipažįsta ir nekalti ar padarę lengvesnes veikas), pakerta bendruosius bausmių skyrimo principus, rizikuoja suplakti prisipažinimą kaltu su nekaltumu, pakerta teisminį nepriklausomumą bei neutralumą. Kas keisčiausia, jog šios derybos, primenančios civilinės teisės institutą ir (greičiausiai) iš ten atėjusios į baudžiamąją teisę, civiliniame proceso nėra taikomos. Ten civilinio atsakovo prisipažinimas laikomas tik vienu iš įrodymų, o visas procesas vyksta bendra teismo nagrinėjimo tvarka, tuo tarpu baudžiamajame procese, kur egzistuoja „plea“, teisminis nagrinėjimas visiškai panaikinamas. Taigi, nors ir vyrauja didelis tam pritarimas, „guilty pleas“ nėra tinkamiausia priemonė bausmių vienodumui ir, ypač – teisingumui, pasiekti.

Lietuvos baudžiamajame procese taip pat egzistuoja panašus institutas – tai baudžiamasis įsakymas⁹³. Nors ir galima rasti panašių bruožų lyginant jį su „plea bargaining“ (abiem atvejais: ribojamas ar net eliminuojamas rungimosi principas bei kitos procesinės garantijos⁹⁴; įtariamasis gauna

⁹⁰ Bagaric M., Brebner J. The Solution to the Dilemma Presented by the Guilty Plea Discount: The Qualified Guilty Plea - I'm Pleading Guilty Only Because of the Discount. International Journal of the Sociology of Law. No 51. 2002.

⁹¹ Mackenzie G. Consistency in sentencing and discounts for guilty pleas. P. 1.
<http://www.isrcl.org/Papers/2006/Mackenzie%20G%20-%20Paper.pdf> (žiūrėta 2009-08-12).

⁹² Bagaric M. Sentencing: the road to nowhere? <http://search.austlii.edu.au/au/journals/SyDLRev/1999/23.html> (žiūrėta 2009-08-11).

⁹³ Jo priėmimo procesas reglamentuotas LR BPK XXXI skyriuje.

⁹⁴ Jurgaitis R. Supaprastinta baudžiamoji procesinė forma. Daktaro disertacija: socialiniai mokslai, teisė. (01S). – Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2004. P. 68-95; Jurgaitis R. Baudžiamojo įsakymo procesas: proceso be įprastojo nagrinėjimo teisme ypatumai ir įtariamojo (kaltinamojo) procesinės garantijos // Jurisprudencija. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2008. T. 6(108). P.67-75; Jurgaitis R. Sandėris dėl prisipažinimo kaltu arba tiesiog kaltinamojo prisipažinimas – galimybė supaprastinti baudžiamąjį procesą // Jurisprudencija. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2002. T. 29 (21). P. 40-48.

„nuolaidą“ bausmei; būtinas įtariamojo sutikimas dėl tokio proceso), tačiau šie procesai skiriasi iš esmės: baudžiamojo įsakymo procesas galimas tik dėl nusikalstamų veikų, už kurių padarymą gali būti skiriama tik bauda arba ši bausmė yra numatyta kaip alternatyvinė; Lietuvoje teisėjo laisvė paskirti baudą nėra varžoma prokuroro bei įtariamojo susitarimo dėl jos dydžio; nukentėjusysis gali apskųsti prokuroro pareiškimą dėl proceso užbaigimo teismo baudžiamuoju įsakymu ir prašyti, jog procesas vyktų įprasta tvarka, taigi reikia ir jo išankstinio sutikimo dėl tokio proceso („plea bargaining“ atveju jis teisme gali išreikšti tik savo rekomendacinio pobūdžio nuomonę); Lietuvoje teisėjas gali paskirti tik baudą, tuo tarpu „plea bargaining“ atveju – bausmė ir/ar baudžiamojo poveikio priemonės jokių apribojimų neturi; baudžiamojo įsakymo procesui vykti nebūtinai įtariamojo prisipažinimas; ir, pagaliau, lietuviškąjį supaprastinto proceso variantą pagrindė Konstitucinis Teismas⁹⁵. Taigi matome, kad nors ir Lietuvoje bausmių nuoseklumas yra veikiamas baudžiamojo įsakymo proceso (tokio proceso rezultatas visada būna tik bauda), tačiau išlieka teisėjo diskrecija, yra paisoma bausmių skyrimo principų bei nukentėjusiojo nuomonės.

2. BENDROSIOS TEISĖS SISTEMOS ŠALIŲ BAUSMIŲ SKYRIMO PRAKTIKA

*Tinkamos (teisingos) bausmės
paskyrimas – teisėjų profesijos zenitas.
G. F. Uelmen*

2. 1. JAV pavyzdys

H. L. A. Harto frazė, tapusi vienu fundamentalių teisingumo principo aspektų, jog vienodos bylos traktuotinos vienodai (o skirtingos – skirtingai), kurią pabrėžė ir Europos Taryba 1992 m. rekomendacijos „Nuoseklumas (vienodumas) bausmių skyrimo“ preambulėje⁹⁶, yra žinoma visuotiniu lygiu. Tačiau kyla klausimas, ar vienodos bylos traktuotinos vienodai visur? Ar egzistuoja „teisingiausias“ bausmės skyrimo būdas? O jeigu jie skiriasi, ar jie yra „teisingi“?

Iš ankstesnių darbo skyrių matėme, jog aiškios, tikslios, universalios teisingumo sampratos pateikti greičiausiai neįmanoma, nors ir egzistuoja įvairių bandymų tai padaryti. Todėl sekantis logiškas žingsnis turėtų būti praktinės įvairių valstybių veiklos skiriant bausmes apžvalga ir analizė, nes į ką neatsakė teorija, galbūt atsakys praktika.

⁹⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008-01-24 nutarimas „Dėl baudžiamojo įsakymo“. Byla Nr. 45/06.
www.lrkt.lt

⁹⁶ Recommendation No. R (92) 17, Consistency in sentencing. Council of Europe, Committee of ministers. 19 October 1992.
<https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=574891&SecMode=1&DocId=605184&Usage=2> (žiūrėta 2009-08-17).

Šioje darbo dalyje negalima neatkreipti dėmesio į *common law* šalių teisingumo įgyvendinimą baudžiamosios teisės aspektu. JAV teisingumo sistema stebina savo bausmės skyrimo proceso vedliu – bausmių skyrimo gairėmis („Sentencing guidelines“)⁹⁷. Iki šių bausmių skyrimo rekomendacijų, JAV bausmių skyrimo sistema buvo gan neapibrėžta („indeterminate sentencing“) ir chaotiška. Viskas daugiausia priklausė nuo teisėjų diskrecijos, nes vienintelis įstatymų leidėjo imperatyvas buvo labai platus bausmių minimumas ir maksimumas (pvz., nuo 10 m. iki 25 m. laisvės atėmimo), kas kėlė didelį bausmių skyrimo praktikos nevienodumą. Nuteistieji į laisvę išeidavo tada, kai pataisos įstaigų („parole board“) manymu, jie būdavo pakankamai reabilituoti⁹⁸. 1973 m. federalinis teisėjas M. E. Frankel parašė veikalą „Kriminalinės bausmės: teisė be tvarkos“⁹⁹, kuriame pasiūlė teorinį bausmių skyrimo sistemos modelį, kaip detalios lentelės, kurioje būtų „pasvertos“ daugelis aplinkybių, reikšmingų skiriant bausmę. Galiausiai, gairių sistema buvo pradėta taikyti atskirose valstijose. 1978 m. Minesotoje pirmąkart buvo įkurta baudžiamųjų nuosprendžių rekomendacijų komisija, užtikrinanti vienodą bausmių skyrimo politiką, tobulinanti bei ruošianti gaires ir lenteles. Realiai lentelės buvo pradėtos taikyti 1980-05-01. Minesotoje¹⁰⁰ jos buvo sudarytos iš kaltinamojo kriminalinės istorijos (nuo 1 iki 6) ir veikų sunkumo lygio (nuo 1 iki 11). Dabar beveik pusėje JAV valstijų egzistuoja tokios taisyklės. Federaliniu lygiu komisija buvo įkurta 1984 m., o lentelės pradėtos taikyti 1987 m. pagal Kongreso bausmių skyrimo proceso reformą („Sentencing reform act“), kuri buvo privaloma visiems federaliniams teisėjams. Pats pagrindas buvo kuriamas pagal Minesotos modelio pavyzdį. Federalinė bausmių skyrimo lentelė yra sudaryta vėlgi pagal du aspektus: nusikaltėlio kriminalinę patirtį (recidyvizmas), suskirstytą į 6 kategorijas sunkėjimo tvarka, ir nusikaltimo sunkumo lygius, suskirstytus į 43 eilutes (pvz., piktnaudžiavimas pasitikėjimu priklauso 4 sunkumo lygiui, sukčiavimas – šeštajam ir pan.). Atsižvelgiant į nusikaltimo specifiką (padarytos žalos dydį ir kt.), sunkumo lygis gali labai svyruoti (pvz., minėta, kad piktnaudžiavimas pasitikėjimu patenka į 4 lygį, tačiau dėl specialių taisyklių gali būti perkvalifikuotas nuo 1 iki 13 lygio). Bausmės terminai nurodyti skaičiais kriminalinės praeities skilties ir nusikaltimo sunkumo lygio eilutės sankirtoje.

⁹⁷ Šioje vietoje pabrėžtina, jog sąvokos „bausmių skyrimo gairė, rekomendacija“ ir „bausmių skyrimo lentelė“ yra skirtingos. „Sentencing guidelines“ reiškia būtent bausmių skyrimo rekomendacijas (gaires), kurias Lietuvos lygiu galima lyginti su BK VII („Bausmė“) ir VIII („Bausmės skyrimas“) skyriaus nuostatomis, ir/arba Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato nutarimais apie konkrečius nusikaltimus. Tokių rekomendacijų pradžioje būna apibrėžiamas pats nusikaltimas ir įstatymų nuostatos apie jį, nusikaltimo tipai („paprastas“ plėšimas, plėšimas su ginklu ir t. t.), apibūdinami sunkumo lygiai, išvardijamos lengvinančios bei sunkinančios aplinkybės, nusikaltėlių tipai ir pan. Ir tik šių gairių galutinis rezultatas yra bausmių skyrimo lentelė – „sentencing grid, matrix“.

⁹⁸ Terblanche S. S. Sentencing guidelines for South Africa: lessons from elsewhere. P. 863. <http://www.unisa.ac.za/contents/faculties/law/docs/Sentencing%20Guidelines%20for%20S%20A.pdf> (žiūrėta 2009-08-15).

⁹⁹ „Criminal punishments: law without order“.

¹⁰⁰ Pabrėžtina, jog kiekviena valstija nusistato skirtingus bausmių skyrimo tikslus gairėse, nusikalstamų veikų sunkumo lygius lentelėse. Be to, ne visos valstijos turi lenteles, o kitos turi atskiras lenteles atskiriems nusikaltimams ir pan.

Taigi „guidelines“ buvo labai naudingas ir praktiškai reikšmingas žingsnis link apibrėžtos („determinate“) bausmių skyrimo sistemos valstijose. Nors jų startas buvo lokalus, jos evoliucionavo į įvairias formas, adaptavosi prie vyraujančių filosofinių srovių bei politinių realių ir sugebėjo išplisti į valstijų bei federalinį lygius. Jos padeda vienodinti bausmes, lengvina teisėjų darbą, padeda numatyti nuteisimo pasekmes bei pataisymo kainą¹⁰¹ (jų pagrindu buvo inicijuotos ir simuliacijos, apskaičiuojančios pinigų sumas, reikalingas kalinių išlaikymui bei visai pataisymo sistemai. Taip bausmių skyrimo politika buvo suderinta su lėšomis, skiriamomis pataisos įstaigoms). Pažymėtina ir tai, jog bausmių skyrimo lentelės neatspindi vienos bausmės filosofijos ir šis ideologinis neutralumas lėmė jų išlikimo jėgą, nes buvo priimtinos visoms politinėms pažiūroms (jos egzistuoja jau daugiau nei ketvirtadalį šimtmečio).

Susiedamas federacinės valstybės modelį bei aptartos bausmių skyrimo praktikos privalumus, JAV Aukščiausiojo teismo teisėjas L. Brandeis „New State Ice Co. v. Liebmann“ byloje (1932) pažymėjo, kad vienas iš laimingiausių federacinės valstybės gyvavimo epizodų yra tai, kad viena drąsi valstija, jei jos piliečiai to panorėtų, gali lyg *laboratorijoje* atlikti įvairius eksperimentus be jokios rizikos visai šaliai. O eksperimentų rezultatais gali dalintis po to visos valstijos¹⁰².

Tačiau lentelės susilaukė ir vis dar susilaukia kritikos tiek akademinėje sferoje, tiek ir teisėjų tarpe. JAV teisinėje literatūroje minėta bausmių skyrimo reforma buvo vadinama „labiausiai ginčytina ir nepatikima reforma JAV istorijoje“, „gairės yra tamsi, grėsminga ir ciniška nusikaltimų kontrolės programa, primenanti tą, kuri buvo Centrinėje ir Rytų Europoje prieš 150 m.“ ir pan¹⁰³. Lentelės neišvengė ir tarptautinio kritinio požiūrio. Štai lyginamosios baudžiamosios teisės specialistas J. Pradel tokį „matematizuotą teisingumą“ lygina net su autoritariniu valdymo modeliu: ši koncepcija yra autoritarinė ne vien kaltinamojo atžvilgiu, kuris neturi jokios galimybės gauti švelnios bausmės, bet ir teisėjo atžvilgiu, kurio laisvė pateikti įvertinimą yra labai suvaržyta¹⁰⁴. Tokia pozicija autorius, manytina, neturi omenyje, kad švelni bausmė ar teisėjų laisvė būtinai suponuoja teisingumą, tačiau čia pabrėžiama teisėjo laisvė nukrypti nuo imperatyvaus reguliavimo, kaip bausmės individualizavimo būtinoji sąlyga. Baudžiamųjų nuosprendžių gaires kritikuoja ir norvegų kriminologas N. Christie: šioje situacijoje Temidei nebūtina užrišti akių. Išskyrus lentelę, jai nėra į ką žiūrėti. Viską išsprendžia

¹⁰¹ Lubitz R. L., Ross T. W. Sentencing guidelines: reflections on the future. Sentencing and corrections. Issues for the 21 st century. No. 10. 2001 <http://www.ncjrs.gov/pdffiles1/nij/186480.pdf> (žiūrėta 2009-08-20).

¹⁰² Tonry. M. H., Frase R. S. Sentencing and sanctions in Western countries. 2001. P. 3. http://books.google.lt/books?id=x_bOhGYs5UYC&printsec=frontcover&dq=related:ISBN0195122933&lr=#v=onepage&q=&f=false (žiūrėta 2009-08-20); Assessing consistency and fairness in sentencing: a comparative study in three states. National center for state courts. <http://www.pewcenteronthestates.org/uploadedFiles/PEWExecutiveSummaryv10.pdf> (žiūrėta 2009-08-20).

¹⁰³ Terblanche S. S. Sentencing guidelines for South Africa: lessons from elsewhere. P. 864. <http://www.unisa.ac.za/contents/faculties/law/docs/Sentencing%20Guidelines%20for%20S%20A.pdf> (žiūrėta 2009-08-15).

¹⁰⁴ Pradel J. Lyginamoji baudžiamoji teisė. – Vilnius: Eugrimas, 2001. P. 129.

centrinė valdžia ir jos Nuosprendžių komisija. Nereikia ir jos svarstyklių. Viskas jau pasverta lentelėje. Visa užduotis supaprastinta. Tad nenuostabu, kad visas procesas paspartėja, kaip ir dera modernybės pažangai. Kartu tampa lengviau švaistytis jos kardu – tiesiogiai valdomu lentelės¹⁰⁵.

Kalifornijos profesorius, apeliacinių bylų federalinis teisėjas G. F. Uelmen straipsnyje intriguojančiu pavadinimu „Federalinės bausmių skyrimo gairės: vaistai blogesni nei pati liga“ teisėjo pareigą paskirti tinkamą bausmę pavadino teisėjo profesijos zenitu. O sukūrus federalines gaires, jo nuomone, minėta teisėjų diskrecija buvo atimta ir perduota teisėsaugos institucijai – prokuratūrai¹⁰⁶.

Pagaliau, žiūrint iš mūsų aptartos Lietuvos „*teisingumo triados*“ aspektų, Amerikos praktika puikiai pagrindžia stabilios, vienodos teismų praktikos formavimą, tačiau privalomų rekomendacijų skaičiuose „išstipsta“ bausmės individualizavimas. Tokioje sistemoje jau pačiame įstatyme yra įtvirtintos panašios taisyklės nusikaltusiems asmenims, kurie yra nevienodi ir jų padaromos veikos yra taip pat skirtingos¹⁰⁷. Vien nusikaltimų sunkumo laipsnis ir nusikaltėlio karjera negali būti pagrindas skirti teisingą bausmę. Abejotinas ir įstatymo leidėjo tikslas – intervencija į teismų diskrecijos ribas baudžiamosios politikos vienodinimo tikslais. Mūsų minėtų trijų teisingumo aspektų JAV nuosprendžių lentelės neatspindi. Štai kodėl buvo numatyta tam tikra išimtis – nesilaikymo principas („judicial departure“). JAV įstatymų leidėjas suprato, kad nuosprendžių gairės negali aprėpti visų gyvenimiškų situacijų, todėl, atsižvelgus į sunkinančias ar lengvinančias aplinkybes, teismams yra leista nukrypti nuo rekomendacijų ir netaikyti minėtų lentelių bausmės kalkuliavimo sistemos¹⁰⁸. Ši teismų teisė turi būti labai preciziškai motyvuota, o kaltinimui ir gynybai yra suteikta teisė skusti tokį sprendimą apeliacine tvarka. Tačiau vėlgi abejotina ir tokia išėtinė pozicija, nes baudžiamąją atsakomybę lengvinančių ir sunkinančių aplinkybių sąrašas yra įstatyminio reguliavimo dalykas. Šis sąrašas yra išsamus ir todėl teisingumas, nebūdamas grynai praktinis konstruktas, paverčiamas formaliu, pragmatiniu įrankiu pasiekti „visuotinai individualų“ teisingumą. Atkreiptinas dėmesys ir į tai, jog esminis lūžis bausmių skyrimo procese federaliniu lygiu įvyko 2005-01-12, kai JAV Aukščiausiasis teismas bylose „United States v. Fanfan“ ir „United States v. Booker“ paskelbė, jog nuo šiol federaliniai teisėjai nebėra varžomi federalinės bausmių skyrimo matricos¹⁰⁹.

¹⁰⁵ Christie N. Nusikaltimų kontrolė kaip pramonė. – Vilnius: Eugrimas, 1999. P. 137.

¹⁰⁶ Uelmen G. F. Federal sentencing guidelines: a cure worse than the disease. P. 899. <http://heinonline.org/HOL/Page?collection=journals&handle=hein.journals/amcrimlr29&div=44&size=2&rot=0&type=image> (žiūrėta 2009-08-19).

¹⁰⁷ Rouche D. Mandatory sentencing. Australian Institute of criminology. <http://www.aic.gov.au/publications/tandi/ti138.pdf> (žiūrėta 2009-08-22)

¹⁰⁸ L. Gaines, M. Kaune, R. L. Miller. Criminal justice in action: the core. – Australia, Canada, Mexico, etc.: Wadsworth, 2001. P. 265.

¹⁰⁹ Online newshour: Supreme court rules against sentencing guidelines. http://www.pbs.org/newshour/bb/law/jan-june05/sentencing_1-12.html (žiūrėta 2009-02-10); The Sentencing Commission for Scotland (2006) – Report on the scope to improve consistency in sentencing. Priedas C. P. 2.

2. 2. Jungtinės Karalystės praktika

1970 m. teisėjas L. Lawton¹¹⁰ priėmė sprendimą, kurie vėliau buvo pavadinti sprendimais-gairėmis („guideline judgements“), ir nuo tada tokie sprendimai leidžiami Apeliacinio teismo Anglijos ir Veilso atžvilgiu konkrečių kategorijų bylose (pvž., nužudymų). Toks sprendimas-rekomendacija pradedamas nuo įstatymo imperatyvų apie konkretų nusikaltimą, jo daromą žalą, atskiras kategorijas ir t. t.¹¹¹. Pagal 1998 m. Parlamento aktą („Crime and Disorder Act“), buvo įkurta Bausmių skyrimo patariamoji komisija („Sentencing Advisory Panel“), kuri savo darbą pradėjo nuo 1999 m., ir kurios pagrindinis uždavinys buvo padėti kurti ir leisti rekomendacijas Apeliaciniam teismui. Tačiau nuo 2003 m. („Criminal Justice Act“) buvo įkurta Bausmių rekomendacijų taryba („Sentencing guidelines Council“), kuri gairių leidimo, rekomendacijų „įrėminimo“ teisę perėmė iš Apeliacinio teismo¹¹². Priešingai nei JAV, šios tarybos įtaka yra gan stipri ir liaupsinama net ir akademinėje sferoje¹¹³.

Skirtingai nei Anglijoje ir Veilse, Škotijoje Apeliacinis teismas neleidžia bausmių skyrimo principų konkretiems nusikaltimams. Kaip pats Škotijos Apeliacinio teismo teisėjas yra pasisakęs: „bausmių rekomendacijos gali būti naudingos teisėjui, tačiau jokia lentelė negali aprėpti kiekvienos bylos aplinkybių, todėl negali pakeisti teisėjo sprendimo ir įsitikinimo, kas yra teisinga konkrečioje byloje“¹¹⁴. Tačiau neformaliai nuo 1996 m. vis tiek yra atsižvelgiama į Apeliacinio teismo

<http://www.scottishsentencingcommission.gov.uk/docs/consistency/Consistency%20Report%20-%20Final.pdf> (žiūrėta 2009-08-16).

¹¹⁰ Easton S., Piper C. Sentencing and punishment. The quest for justice. Oxford: university press, 2007. P. 51.

¹¹¹ Praktiškai analogiška amerikietiškam variantui – „sentencing guideline“. Žr. 97 išnašą.

¹¹² Analogiškos institucijos su panašiomis funkcijomis egzistuoja ir Kanadoje, Viktorijoje bei Naujajame Pietų Velse (Australija). Plačiau: Sentencing guidelines around the world. The sentencing commission for Scotland. 2005
<http://www.scottishsentencingcommission.gov.uk/docs/consistency/Sentencing%20Guidelines%20Around%20the%20World.pdf>

Įdomiai tokių rekomendacijų istorija evoliucionavo **Pietų Afrikos Respublikoje**. 1920 m. „R v Mapumulo“ byloje buvo pabrėžta, jog bausmių skyrimo sferoje teisėjų jokie principai nesaisto. Tai buvo pavadinta doktrina – „palikit teismą ramybėje“. Panaši nuostata išliko ir vėlesnėje praktikoje (R v S, 1958 m. byla). Tačiau 2002 m. Rytų Kapo Aukščiausiasis Teismas „S v Serabo and five similar cases“ byloje pasisakė apie proporcingumą ir vienodumo būtinybę bausmių skyrimo. Šis sprendimas mokslinėje literatūroje laikomas pirmuoju „guideline judgement“. Plačiau: Terblanche S. S. Sentencing guidelines for South Africa: lessons from elsewhere. P. 874-875.

<http://www.unisa.ac.za/contents/faculties/law/docs/Sentencing%20Guidelines%20for%20S%20A.pdf>

¹¹³ Tonry. M. H., Frase R. S. Sentencing and sanctions in Western countries. 2001. P. 62.

http://books.google.lt/books?id=x_bOhGYs5UYC&printsec=frontcover&dq=related:ISBN0195122933&lr=#v=onepage&q=&f=false (žiūrėta 2009-08-16).

¹¹⁴ The Sentencing Commission for Scotland (2006) – Report on the scope to improve consistency in sentencing. P. 40.
<http://www.scottishsentencingcommission.gov.uk/docs/consistency/Consistency%20Report%20-%20Final.pdf> (žiūrėta 2009-08-17).

nuosprendžius, o nuo 2002 m. visiškai įdiegta ir Aukščiausiojo Teismo automatizuota informacinė sistema.

3. OLANDIJOS PAVYZDYS ĮGYVENDINANT TEISINGUMĄ

Teisinėje literatūroje išreiškiama pozicija, jog Nyderlandų bausmių skyrimo sistema („numerical prosecution guidelines“)¹¹⁵ yra „pranašesnė“ už amerikietiškąjį variantą, nes gali būti taikoma visiems nusikaltimams ir visiems asmenims (JAV lentelės skiriasi nepilnamečiams, yra daug skirtumų tarp atskirų valstijų bei visos federacijos lygiu ir pan.). Be to, galutinis sistemos rezultatas labiau primena bausmės rekomendaciją nei pačią bausmę, todėl ir teisėjų diskrecija lieka mažiau suvaržyta¹¹⁶.

Kaip ir anksčiau aptartame „plea bargaining“ institute, Olandijoje bausmių skyrimo procese svarbų vaidmenį atlieka prokuratūra („Kaltinimo tarnyba“¹¹⁷). Baigus ikiteisminį tyrimą, teismui perduodamas „vondering“ su prašymu skirti bausmę. Jei teismas skiria švelnesnę ar sunkesnę bausmę (t. y. nukrypsta nuo kaltintojo pasiūlytos bausmės), turi būti pateikti svarūs argumentai. 1999 m. balandžio 1 d. valstybėje buvo įgyvendintas POLARIS projektas, kurio pagrindu Kaltinimo tarnyba išleido 35 rekomendacijas, kuriomis vadovaujantis, nustatomos „prašytinos“ bausmės. Projektas apėmė 125 nusikaltimus, kas sudaro 80 proc. visų nagrinėjamų baudžiamųjų bylų. Sistema veikia taip: kiekvienas asmens nusikaltimas, kitos reikšmingos bylai aplinkybės „apdovanojamos“ iš anksto numatytu taškų skaičiumi¹¹⁸. Šis skaičius yra didinamas arba mažinamas lengvinančių ar sunkinančių aplinkybių atžvilgiu, kurios taip pat yra įvertintos atitinkamais taškų skaičiais. Po to įvairios kitos bylos aplinkybės imamos domėn: jei auka buvo valstybės tarnautojas, veika padaryta ne vieno asmens, taškai didėja, tačiau jei auka pati išprovokavo nusikaltimą, bendra suma mažėja. Jei kaltinamasis turėjo vieną nuteisimą, taškai didinami per pusę, jei daugiau – dvigubinami. Jei sistema kurio nors faktoriaus neapėmė, tada kaltintojas argumentuotai gali siūlyti jį įvertinti konkrečia taškų suma. Galutiniai taškai („sanction points“) apibrėžia bausmę. Vienas taškas yra lygus 22 eurų baudai (buvo 50 guldenų) arba vienai įkalinimo dienai, arba dviejų valandų viešiesiems darbams („task penalty“). Tačiau laisvės atėmimo bus reikalaujama tik tada, kai įkalinimas viršys 6 mėn. (daugiau nei 183 taškus). Jei bendra suma neviršija 30 taškų, kaltintojas gali išvengti viešo teismo nagrinėjimo bei pats paskirti baudą

¹¹⁵ Skaitmeninė rekomendacija kaltinimui (kaltintojui).

¹¹⁶ Tonry. M. H., Frase R. S. Sentencing and sanctions in Western countries. 2001. P. 22.
http://books.google.lt/books?id=x_bOhGYs5UYC&printsec=frontcover&dq=related:ISBN0195122933&lr=#v=onepage&q=&f=false (žiūrėta 2009-08-20).

¹¹⁷ Angl. „Prosecution service“, oland. „Openbaar Ministerie“.

¹¹⁸ Kūno sužalojimas – 7, grasinimas – 8, įžeidimas – 10, viešas smurto vartojimas – 15, motociklo vagystė – 20, „sunkiųjų“ narkotikų importas arba eksportas – 30, vagystė įsibrovus į fabriką – 42, vagystė įsibrovus į namus – 60 ir pan.

arba viešuosius darbus; jei suma yra nuo 30 iki 60 taškų, kaltintojas gali prašyti tik viešųjų darbų; nuo 60 iki 120 taškų jau vyksta teisminis nagrinėjimas, kur galima prašyti viešųjų darbų, o jei daugiau nei 120 taškų – galima prašyti ir laisvės atėmimo¹¹⁹. Tačiau atkreiptinas dėmesys, jog ne kiekvienas taškas skaičiuojasi lygiai (*konversija į bausmę*)¹²⁰: iki 180 taškų skaičiuojasi kiekvienas taškas, nuo 181-540 taškai dalijami pusiau (pvz., byloje suskaičiuota bendra 200 taškų suma, tačiau 20 taškų turi būti dalijami pusiau, nes jie viršija 180 taškų ribą, todėl galutinė suma – 190), o nuo 541 – skaičiuojasi tik ketvirtadalis taško.

Aptarta Olandijos sistema labai artima JAV modeliui, tačiau Nyderlandų pavyzdys yra daug aiškesnis bei artimesnis kontinentinės teisės sistemose egzistuojančiai bausmių skyrimo praktikai. Lyginant šį matematizuotą modelį su Lietuva, galima rasti daug panašumų. Baudžiamosiose bylose kiekviena aplinkybė bent jau *a priori* teisėjų yra „sveriama“, tačiau tas „svėrimas“ yra gan subjektyvus, nes baudžiamasis įstatymas tai palieka teisėjų diskrecijai. O kai kiekvienai aplinkybei sutartinai ir iš anksto yra suteikiamas pastovus ir konkretus matas (Olandijos atveju – taškų skaičius), taip į bausmių skyrimo procesą įnešama daugiau aiškumo, praktikos nuspėjamumo bei teisinio tikrumo, kas užtikrina efektyvesnį teisingumo principo įgyvendinimą.

Apibendrinant visą skyrių, pažymėtina, jog nors teisingumo siekis ir yra visuotinis, tačiau jo pasiekimo būdai yra labai skirtingi. Natūralu, kad tam tikrų problemų sprendimo variacijos, pasirinkti jų sprendimo būdai skiriasi. Juk gyvename nevienalyčiame pasaulyje, kur daugelis dalykų yra kartais net kardinaliai skirtingi. Vienareikšmiškai teigti, jog vienas ar kitas probleminės situacijos sprendimo būdas yra blogas ar net ydingas dėl to, kad kitur egzistuoja priešingas, negalima. Tačiau kalbant apie teisingumo principą ir baudžiamąją atsakomybę, kaip griežčiausią socialinės kontrolės funkcijas vykdančią institutą, bendrosios teisės sistemos šalyse pasirinkti jo pasiekimo būdai bausmių skyrimo negali būti laikomi tinkamais atsakomybės individualizavimo požiūriu. O kalbant apie „plea bargaining“, pats procesas eliminuoja ir diskredituoja daugelį esminių ne tik baudžiamosios teisės, bet ir baudžiamojo proceso principų. Tačiau kad ir kaip ten bebūtų, aiškesnio orientyro, paaiškinančio teisingumo principo savastį, neradome. Aišku tik viena, kad teisingumo principo turinys yra susiejamas su tam tikro *balanso, pusiausvyros, lygiavertiškumo, atitikimo* pasiekimu ar nustatymu. Kita vertus, to aiškumo kaip ir nebėra, nes tokio turinio kontekste yra paliekamas tam tikras

¹¹⁹ Sentencing guidelines around the world. The sentencing commission for Scotland. 2005. P. 38.
<http://www.scottishsentencingcommission.gov.uk/docs/consistency/Sentencing%20Guidelines%20Around%20the%20World.pdf> (žiūrėta 2009-10-30).

¹²⁰ Schurer G., Loon van R. The Netherlands adopts numerical prosecution guidelines/ Penal reform in overcrowded times. Edited by Tonry. M. H. 2001. P. 169.
http://books.google.lt/books?id=T7s42SEP_64C&pg=PA169&lpg=PA169&dq=sentencing+points+in+Netherlands&source=bl&ots=0VIBFwhskc&sig=aozwT0vNTIUM404VhphhFdG7AA&hl=lt&ei=jXXsSsKpKomwnQO5womPDw&sa=X&oi=book_result&ct=result&resnum=4&ved=0CBIQ6AEwAw#v=onepage&q=sentencing%20points%20in%20Netherlands&f=false (žiūrėta 2009-10-29).

teisingumo sampratos reliatyvumo momentas, nes negalima nustatyti vieno pusiausvyros pasiekimo kriterijaus¹²¹. Teisūs tie autoriai, kurie teigia, jog vienos teisingos bei universalios bausmės nėra. O pats teisingumo principas ir jo pasiekimo būdai priklauso nuo kiekvienos šalies, tai yra jos reikalas, susitarimo dalykas.

4. TEISINGUMO PRINCIPO ĮGYVENDINIMAS LIETUVOS TEISMŲ PRAKTIKOJE

Pati sunkiausia užduotis baudžiamųjų bylų teisėjui yra paskirti bausmę kaltinamajam. Teisėjas puikiai supranta tokio asmens laukiančias baises sąlygas pataisos institucijose, bet taip pat jis supranta ir lygtinio nuteisimo neefektyvumą.
P. Wice

Nuspręsti, kiek bausti, yra labai kankinantis procesas, kuriame varžosi konfliktuojantys tikslai.
A. von Hirsch

Bausmių skyrimo nusikaltėliams auksinė taisyklė – nėra jokios auksinės taisyklės.
F. Jordan

Ankstesnėje baigiamojo darbo dalyje minėjome tris teisingumo principo aspektus, kurie kristalizuojasi baudžiamojoje teisėje, tačiau dabar į teisingumo principą pažiūrėsime per praktinę teisėjų darbo išraiškos prizmę. Bausmės skyrimas – viena svarbiausių baudžiamojo įstatymo įgyvendinimo ir baudžiamosios bylos užbaigimo stadijų¹²², tačiau kartu – sunkus ir sudėtingas uždavinys. Tai lyg sverti nepalyginamus ir dažnai vienas kitam prieštaraujančius objektus: visuomenės apsaugą, sulaikymą, žalos atlyginimą, rehabilitaciją ir kt. Toks balansavimo procesas, JAV Aukščiausiojo Teismo žodžiais tariant, lyg klausti, ar konkreti linija yra ilgesnė už konkretaus akmens svorį¹²³. Problema dar labiau paopėja ir dėl to, jog skirtingi teisėjai gali priimti skirtingus sprendimus. Juk ir teisėjai, kaip teigia autoritetingas, žymus mokslininkas, ir pats teisėjas R. Posneris, yra suvaržyti ne tiek procedūrų ir taisyklių, o savo genų ir auklėjimo, temperamento, baimių ir ambicijų¹²⁴.

¹²¹ Baublys L. Aristotelio teisingumo distinkcija šiuolaikiniame teisiniame diskurse. Jurisprudencija. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2006, Nr. 8 (86). P. 85.

¹²² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005-11-29 nutartis. Byla Nr. 2K-594/2005. www.lat.litlex.lt

¹²³ Consistency and sentencing, keynote address by the honourable J J Spigelman AC Chief Justice of New South Wales to sentencing 2008 conference, the national judicial college of Australia, Canberra 8 February 2008. P. 3. [http://www.lawlink.nsw.gov.au/lawlink/Supreme_Court/ll_sc.nsf/vwFiles/spigelman080208.pdf/\\$file/spigelman080208.pdf](http://www.lawlink.nsw.gov.au/lawlink/Supreme_Court/ll_sc.nsf/vwFiles/spigelman080208.pdf/$file/spigelman080208.pdf) (žiūrėta 2009-08-14).

¹²⁴ Posner. R. A. Jurisprudencijos problemos. – Vilnius: Eugrimas, 2004. P. 164-165.

2003 m. gegužės 1 dieną įsigaliojus naujam „lietuviškajam“ baudžiamajam įstatymui, „Bausmės“ ir „Bausmių skyrimo“ nuostatos buvo papildytos teisingumo principu¹²⁵. Nuostatos „užtikrinti teisingumo principo įgyvendinimą“ ir „jeigu straipsnio sankcijoje numatytos bausmės paskyrimas aiškiai prieštarautų teisingumo principui, teismas, vadovaudamasis bausmės paskirtimi, gali motyvuotai paskirti švelnesnę bausmę“ puikiai atspindi vertybinę, naująją, neoklasicizmo doktrinos¹²⁶ Lietuvos baudžiamąją teisę, tačiau kartu „ineša“ abstraktumo į baudžiamąjį įstatymą ir jo aiškinimo būtinybę. Nebe pagrindo A. Gumuliauskas 2003 m. straipsnyje iškėlė abejonių, kad įstatyminė formuluoatė „aiškus prieštaravimas teisingumo principui“ gali sukelti tam tikrą sumaištį praktikoje. Juk vienam teismui gali atrodyti, kad yra aiškus prieštaravimas, kitam – kad tas prieštaravimas nedidelis ar jo apskritai nėra, todėl sunku tikėtis vienodos praktikos švelninat bausmes, remiantis šia norma¹²⁷. Be to, o ką reiškia teiginys „paskirti švelnesnę bausmę“? Kad teismas gali skirti mažesnę bausmę? Ar švelnesnę bausmės rūšį? O gal gali peržengti minimalias ribas, numatytas Bendrojoje dalyje (*juk visgi kalbama apie „teisingumą“!*)¹²⁸?¹²⁹ Taigi, ką minėtos naujovės¹³⁰ reiškia, ir kaip jos suprantamos praktikoje?

LR Konstitucinis Teismas ne kartą pabrėžė, jog teisingumo ir teisinės valstybės siekis yra įtvirtintas Lietuvos Respublikos Konstitucijos preambulėje. Vadinasi, teisingumo principas neatsiejamas nuo teisinės valstybės imperatyvo ir yra vienas svarbiausių moralinių vertybių bei teisinės valstybės pagrindų. Pagal Konstituciją, teisingumas gali būti įgyvendintas užtikrinant tam tikrą interesų pusiausvyrą, išvengiant atsitiktinumų ir savivalės, socialinio gyvenimo nestabilumo, interesų priešpriešos. Taigi teisingumas yra vienas pagrindinių teisės, kaip socialinio gyvenimo reguliavimo būdo, tikslų¹³¹. O baudžiamosios teisės paskirties (BK 1 str.) kontekste tai reiškia, kad tarp siekiamo tikslo ir priemonių šiam tikslui pasiekti, tarp nusikalstamos veikos pavojingumo pobūdžio ir už šią veiką numatytos bausmės, turi būti teisinga pusiausvyrą (proporcija). Be to, įstatymų leidejas, nustatydamas tokią sankciją už nusikalstamą veiką, turi kartu įstatymu nustatyti ir tokį teisinį

¹²⁵ Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. Valstybės žinios. 2000. Nr. 89-2741. 41 str. 2 d. 5 p. ir 54 str. 3 d.

¹²⁶ Piesliakas V. Lietuvos baudžiamoji teisė. Pirmoji knyga. Antroji pataisyta ir papildyta laida. – Vilnius: Justitia. 2009. P. 64.

¹²⁷ Gumuliauskas A. Teisingumo principas ir jo reikšmė naujajame Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse // Teisė. – Vilniaus universiteto leidykla, 2003, Nr. 48. P. 96.

¹²⁸ Įterpta baigiamojo darbo autoriaus.

¹²⁹ Gumuliauskas A. Teisingumo principas ir jo reikšmė naujajame Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse // Teisė. – Vilniaus universiteto leidykla, 2003, Nr. 48. P. 97.

¹³⁰ Šiom „naujovėm“ jau daugiau kaip 6 m., tačiau jos naujos tuom, jog, darbo autoriaus žiniomis, iki šiol detalčiau nebuvo nagrinėtos.

¹³¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003-03-04 nutarimas „Dėl nuosavybės teisių atkūrimo“. Byla Nr. 27/01-5/02-01/03. www.lrkt.lt

reguliuojamą, pagal kurį teismas, skirdamas bausmę už teisės pažeidimą, turi turėti galimybę atsižvelgti į visas bylos aplinkybes ir paskirti švelnesnę negu įstatymo numatyta bausmę¹³². Teisingumo ir teisinės valstybės principai inter alia reiškia, kad valstybės taikomos priemonės turi būti adekvačios siekiamam tikslui. Taigi bausmės turi būti adekvačios nusikalstamoms veikoms, už kurias jos nustatytos; už nusikalstamas veikas negalima nustatyti tokių bausmių ir tokių jų dydžių, kurie būtų akivaizdžiai neadekvatūs nusikalstamai veikai ir bausmės paskirčiai¹³³. Šios teismų nuostatos aiškiai atskleidžia baudžiamojo įstatymo imperatyvų ir teismo nuožiūros santykį, kad proporcingumo (teisingumo) vardu, teismas gali nukrypti nuo tiesiogiai įtvirtintų formalių nuostatų. Konstitucinis Teismas taip pat atkreipia dėmesį ir į mūsų anksčiau aptartą pirmąjį teisingumo aspektą. Teisinėje valstybėje negali būti tokių situacijų, kad teismas neturėtų galimybės pritaikyti kitokios bausmės rūšies, sumažinti jos dydžio negu numatyta įstatyme ir pan. Teismų reiškiamą tokią poziciją, kad įstatymų leidėjas negali numatyti visų gyvenimiškų situacijų, todėl teismui turi būti palikta laisvė taikyti įstatymą konkrečiam atvejui. Konkretūs atvejai čia minimi kaip padarytos veikos, jos padarinių, nusikaltėlio asmenybės, kitų aplinkybių vertinimas, ir kurie išreiškia bausmės individualizavimą konkrečioje byloje.

Šiuo požiūriu pritaria V. Valančiui, kuris teigia, jog teismo pareiga vykdyti teisingumą kaip aksioma savaime negarantuoja teisingumo vykdymo kokybės, teismų veiklos efektyvumo, netgi nelaiduoja, kad teisme pavyks pasiekti pažeistos ar ginčijamos teisės atstatymą, pasiekti moralinę satisfakciją¹³⁴. Ir tai yra net neabejotina, juk grynai formali įstatymų raidė negali realiai priversti maksimaliai užtikrinti teisingumo vykdymo, tačiau teigti, jog jo vykdymo būtinumas bei tokia teismų pareiga nėra tiesiogiai įtvirtinta įstatyme, negalima. Juk tiek įstatymas, tiek pati baudžiamosios justicijos esmė, susijusi su didesne teisių varžymo apimtimi, reikalauja iš teismo tam tikros teisingos išvados. Plačiąja prasme šią nuostatą paneigia įstatymo tikslas – reikalauti teisingo elgimosi (lex recte facere jubet, vetat delinquere¹³⁵). Be to, pats teisingumas, jo siekis yra įtvirtintas aukščiausių teisinę galią turinčiame akte – Konstitucijoje, taip pat ir teismų įstatyme bei visų procesinės teisės šakų įstatymuose.

¹³² Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004-01-26 nutarimas „Dėl alkoholio kontrolės įstatymo ir alkoholio produktų gamybos licencijavimo taisyklių“. Byla Nr. 3/02-7/02-29/03 www.lrkt.lt; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007-04-17 nutartis. Byla Nr. 2K-7-45/2007. www.lat.litlex.lt; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007-10-02 nutartis. Byla Nr. 2K-632/2007. www.lat.litlex.lt; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007-12-27 nutartis. Byla Nr. 2K-594/2007. www.lat.litlex.lt ir kt.

¹³³ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003-06-10 nutarimas „Dėl baudžiamosios atsakomybės už kontrabandą“. Byla Nr. 13/02-22/02. www.lrkt.lt

¹³⁴ Valančius V. Teismo ir teisėjo nepriklausomumo principo įgyvendinimas. Daktaro disertacija. – Vilnius: Lietuvos teisės akademija, 2000. P. 4.

¹³⁵ Įstatymas liepia elgtis teisingai ir draudžia elgtis kitaip (lot.).

4. 1. LR BK 54 str. 3 d. ir „išimtinių aplinkybių“ diskurso analizė

Minėti teismų išaiškinimai apie proporcingumą, adekvatumą, teisingumą Lietuvos baudžiamajame įstatyme įsikomponuoja į BK 54 str. 3 d. (švelnesnės negu įstatyme numatytos bausmės skyrimas, jei paskirta bausmė aiškiai prieštarautų teisingumo principui)¹³⁶. Priešingai nei individualiai subjektyvus teisybės jausmas¹³⁷, įstatyme teisingumo principas yra labai abstraktus. „Aiškaus prieštaravimo teisingumo principui“ aiškinimas yra paliktas teismų praktikai, todėl jo nagrinėjimas – šio darbo poskyrio tikslas.

BK 54 str. 3 d. kalbama apie tokias situacijas, kai teismas paskyręs sankcijoje numatytą minimalią bausmę, vis tiek prasilenkia su adekvatumu. Kitaip tariant, įstatyme kai kuriais atvejais gali būti įtvirtinta neteisingumo galimybė, todėl teismas, naudodamasis savo nuožiūra, gali pasiekti teisingumą tik nukrypdamas nuo formalios įstatymo raidės. Štai kaip Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (toliau – LAT) apibrėžia BK 54 str. 3 d. taikymo galimumą: *taikydamas švelnesnės, negu straipsnio sankcijoje numatyta, bausmės paskyrimą (BK 54 str. 3 d.), teismas turi nurodyti, kokios yra išimtinės aplinkybės, kad straipsnio sankcijoje numatytos bausmės paskyrimas asmeniui už nusikalstamos veikos padarymą, aiškiai prieštarautų teisingumo principui. Be to, taikyti BK 54 str. 3 d. nuostatas galima, kai nėra BK 62 str. nurodytų pagrindų*¹³⁸. Matome, kad teismo laisvė nėra ir negali būti beribė. Norėdamas įgyvendinti tokią savo nuožiūrą, teismas, pirmiausia, turi apsvarstyti galimybę švelninti bausmę BK 62 str. pagrindais ir tik tada ieškoti tokių aplinkybių, kurios leistų nukrypti nuo baudžiamąjo įstatymo nustatytų ribų bei suponuotų teisingumo įgyvendinimą. Kaip pažymi A. Gumuliauskas, taikyti naujojo LR BK 54 str. 3 d. nuostatą, nėra palikta visiškai teismo diskrecijai. Jei teigtume priešingai, tektų pripažinti, kad ši nuostata yra pagrindinė ir vienintelė taisyklė, kuria turi vadovautis teismas skirdamas bausmę. Tuo tarpu naujajame LR BK yra daug normų, kuriose įtvirtinti bausmės skyrimo pirmą kartą teisiama, nepilnamečiui asmeniui ir kt. ypatumai. Taigi teismai 54 str. 3 d. normą gali taikyti tik, kai pritaikę kitus BK straipsnius, reguliuojančius bausmės skyrimą ir leidžiančius švelninti skiriamą bausmę, vis dėlto mano, jog skiriama bausmė griežtumu aiškiai kertasi su teisingumo principu¹³⁹. Prieš detalesnę šio principo analizę praktiniu lygmeniu, galima tik paminėti, jog kaltininkams BK 54 str. 3 d. yra paskutinė viltis bėgant nuo griežtų represinio poveikio priemonių

¹³⁶ Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. Valstybės žinios. 2000. Nr. 89-2741.

¹³⁷ „Absoliuti žmonijos dauguma yra apdovanota galia turėti teisingumo jausmą“. J. Rawls.

¹³⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2003-06-20 nutarimas Nr. 40. Dėl teismų praktikos taikant Baudžiamąjo proceso kodekso nuostatas, reglamentuojančias nuosprendžio surašymą. Teismų praktika Nr. 19. 2003.

¹³⁹ Gumuliauskas A. Teisingumo principas ir jo reikšmė naujajame Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse // Teisė. – Vilniaus universiteto leidykla, 2003, Nr. 48. P. 97-98.

arsenalą gniaužtų. Kartu tai ir paskutinė galimybė teisėjams, praktiškai įgyvendinantiems bausmių individualizavimą konkrečiose bylose.

Vienas nuteistųjų (A. G.) gyvenamojo namo padegimo bei 8 skirtingų turto prievartavimų byloje manė, kad kai nėra galimybės byloje taikyti BK 62 str. (švelnesnės bausmės skyrimas dėl lengvinančių aplinkybių ir kitų papildomų sąlygų), tada teismai **privalo** taikyti nuostatą dėl teisingumo principo (BK 54 str. 3 d). Tačiau LAT išaiškino, jog *kasatorius klysta teigdamas, kad apeliacinės instancijos teismas neradęs galimybės taikyti BK 62 straipsnį, turėjo spręsti dėl BK 54 straipsnio 3 dalies taikymo – apeliacinės instancijos teismas, pasisakydamas dėl nuteistojo A. G. veikų ir jo asmenybės pavojingumo, nenustatė jokių aplinkybių, dėl kurių net švelniausios iš jam inkriminuotų nusikalstamų veikų straipsnių sankcijose nustatytų bausmių taikymas pažeistų teisingumo principą*¹⁴⁰.

Minėtame nutarime neatskleista dar viena svarbi sąvoka, norint įgyvendinti tikrąjį teisingumą – „išimtinės aplinkybės“. Štai 2008 m. balandžio 8 d. LAT nutartyje nustatė, kad A. A. buvo nuteistas pagal BK 260 str. 3 d. už labai didelio kiekio narkotinių medžiagų įgijimą, laikymą ir gabenimą, taip pat pagal 199 str. 2 d. už narkotinių medžiagų kontrabandą. Teismams pritaikius BK 54 str. 3 d., nuteistajam buvo paskirtas laisvės apribojimas 2 metams. Tačiau LAT pabrėžė, jog *aplinkybės, kad A. A. yra 2-os grupės invalidas, išlaiko nepilnametį vaiką, padeda pensininkei motinai, kad nenustatyta nei jo atsakomybę lengvinančių, nei sunkinančių aplinkybių, nėra išimtinės. Jos tik rodo, kad A. A. asmenybė yra tipinė šiai nusikaltimų kategorijai, tipinio pavojingumo visuomenei laipsnio, todėl nėra pagrindo skirti jam netipinę bausmę už padarytą sunkų ir labai sunkų nusikaltimą. Todėl bausmė nuteistajam buvo pakeista į 10 m. laisvės atėmimą*¹⁴¹. Panašios pozicijos LAT laikėsi ir 2008 m. rugsėjo 15 d. nutartyje, pabrėždamas, kad *įstatyme numatytos bausmės paskyrimas (D. V. už du epizodus pagal BK 260 str. 1 d. bei pagal BK 260 str. 2 d. buvo paskirta 9 m. ir 3 mėn. laisvės atėmimo bausmė) nebuvo aiškiai neproporcingas (neadekvatus) konkrečiam baudžiamojo įstatymo pažeidimui, kaltininko asmenybei bei kitoms bylos aplinkybėms. Buvo atkreiptas dėmesys ir į tai, kad nuteistasis padarė keletą sunkių nusikaltimų, jo vaidmuo nusikaltimų padaryme buvo pagrindinis, o paskirtos minimalios sankcijose numatytos bausmės, kurios subendrintos prie griežčiausios bausmės pridėdant tik nedidelę dalį paskirtų švelnesnių bausmių*¹⁴². Šeiminės aplinkybės nepadėjo ir S. R., kuris pagal BK 135 straipsnio 1 dalį pirmosios instancijos teismo buvo nuteistas laisvės atėmimu vieneriems metams,

¹⁴⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007-09-11 nutartis. Byla Nr. 2K-395/2007. www.lat.litlex.lt;

„Tai yra teismo teisė, o ne pareiga“ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007-09-18 nutartis. Byla Nr. 2K-583/2007. www.lat.litlex.lt

¹⁴¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008-04-08 nutartis. Byla Nr. 2K-22/2008. www.lat.litlex.lt

¹⁴² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008-09-15 nutartis. Byla Nr. 2K-377/2008. www.lat.litlex.lt

o apeliacinės instancijos teismas bausmę padidino iki trejų metų laisvės atėmimo. 2007 m. sausio 30 d. kasacinėje byloje konstatuota, jog *tai, kad kasatorius yra vienintelis vaikas šeimoje, gyvena kartu su nusenusia, sergančia motina, kuriai reikalinga nuolatinė kito žmogaus priežiūra, nerodo, kad S. R. paskirta bausmė aiškiai prieštarauja teisingumo principui. Be to, paskirta trejų metų laisvės atėmimo bausmė yra mažesnė už sankcijos vidurkį ir nėra per griežta*¹⁴³. Na, o baudžiamojoje byloje Nr. 2K–39/2009, aplinkybės, kad K. K. po apkaltinamojo nuosprendžio jam priėmimo (buvo nuteistas už sunkų ir nežymų sveikatos sutrikdymus 2 m. ir 6 mėn. laisvės atėmimo bausme) **įsidarbino, vėliau įstojo į aukštąją mokyklą, su nukentėjusiuoju susitaikė, atlygino šiam padarytą žalą ir pastarasis prašė neskirti realios laisvės atėmimo bausmės**, buvo įvardytos **gyvenimiškai įprastomis, kurių lyginamasis svoris nebuvo didesnis nei kitų, susijusių su padarytų nusikaltimų, pavojingumu**¹⁴⁴.

Dar griežtesnis LAT buvo 2008 m. vasario 5 d. byloje. Čia R. G. pirmąją instanciją buvo nuteistas pagal BK 260 straipsnio 1 dalį (turėdamas tikslą platinti, už 60 Lt iš nenustatyto asmens neteisėtai įgijo 1 maišelį – 6 vienetus geltonos spalvos tablečių su išpaustais „Tulpės“ logotipais psichotropinės medžiagos – MDMA, kurios masė 0,393 g, ir atgabeno į Anykščius, kur juos perdavė L. P., ir už tai gavo 25 Lt.) laisvės atėmimu dvejimms metams. Panevėžio apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija nuosprendį pakeitė: pritaikė BK 54 straipsnio 3 dalį bei paskyrė 2 metų laisvės apribojimo bausmę, įpareigojant tęsti mokslus bei uždrausti bendrauti su L. P. Prokuroras kasaciniu skundu prašė panaikinti BK 54 straipsnio 3 dalies pritaikymą byloje. LAT pabrėžė, jog *apeliacinės instancijos teismo nuosprendyje nenurodyta jokių išimtinių aplinkybių, kad straipsnio sankcijoje numatytos bausmės paskyrimas kaltininkui aiškiai prieštarautų teisingumo principui. Nuosprendyje išvardytų aplinkybių, kad R. G. nebuvo teistas, mokosi, domisi sportu ir gerai apibūdinamas sporto klubo administracijos, prisipažino padaręs nusikaltimą ir nuoširdžiai gailisi, nėra pagrindas pripažinti išimtinėmis. Jos sudaro dažno teismų praktikoje kaltinamojo portretą ir neleidžia daryti išvados, kad paskirta dvejų metų laisvės atėmimo bausmė Anykščių rajono apylinkės teismo nuosprendžiu aiškiai prieštarauja teisingumo principui ir pagal Panevėžio apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos nuosprendžio išvadą gali sukelti pavojų teisinės valstybės pagrindams*¹⁴⁵.

Mutatis mutandis analogišką poziciją LAT išdėstė E. S. byloje. Jis pirmąją instanciją buvo nuteistas už: dokumentų suklastojimą bei jų panaudojimą (BK 300 str. 2 d.), didelės vertės svetimo

¹⁴³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007-01-30 nutartis. Byla Nr. 2K-87/2007. www.lat.litlex.lt

¹⁴⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009-02-03 nutartis. Byla Nr. 2K-39/2009. www.lat.litlex.lt

¹⁴⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008-02-05 nutartis. Byla Nr. 2K-98/2008. www.lat.litlex.lt

turto pasisavinimą (BK 183 str. 2 d.) ir už apgaulingą įmonės apskaitos tvarkymą (1961 m. BK 323 str. 1 d.). Šiaulių apygardos teismas vadovavosi BK 54 straipsnio 3 dalimi ir E. S. paskyrė 160 MGL baudą. Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. balandžio 1 d. nuosprendžiu jis dėl dokumentų suklastojimo išteisintas, nenustačius, kad padaryta veika, turinti nusikaltimo ar baudžiamojo nusižengimo požymių, o už likusias veikas teismas paskyrė galutinę 2 m. laisvės atėmimo bausmę. Nuteistasis kasaciniu skundu prašė paskirti bausmę, nesusijusią su laisvės atėmimu. Tačiau LAT pabrėžė, jog toks *apeliacinės instancijos teismo sprendimas atitinka tiek byloje nustatytas aplinkybes, tiek pritaiktų BK normų nuostatas. Pirmosios instancijos teismo nurodytos E. S. asmenybę, jo šeimyninę padėtį bei sveikatos būklę apibūdinančios aplinkybės yra daugiau tipinės, nei išimtinės. Iš teismų praktikos matyti, kad už sunkių nusikaltimų padarymą gana dažnai laisvės atėmimu nuteisiami anksčiau neteisti, turintys nepilnamečių vaikų, sergantys asmenys. Be to, apeliacinės instancijos teismas išanalizavo duomenis apie E. S. ligą (žvynelinę) ir nustatė, kad ji nepriskiriama prie sunkių nepagydomų ligų, dėl kurių nuteistieji gali būti atleisti nuo laisvės atėmimo bausmės atlikimo*¹⁴⁶.

Nuteistos dėl šešių epizodų pagal BK 260 str. 1 d. (neteisėtas disponavimas narkotinėmis medžiagomis) galutine 3 m. laisvės atėmimo bausme O. P. nepagelbėjo ir tokie kasacinio skundo argumentai kaip žemesnių instancijų teismų nesivadovavimas jokiais žmogiškumo principais, neatsižvelgimas į jos šeimyninę padėtį (ji nesusituokusi viena augina dešimt vaikų), kad tai ne tiek jos nubaudimas, kiek jos vaikų, kurie niekuo nenusikalte. LAT pabrėžė, jog *jokių išimtinių aplinkybių, kurios leistų kasatorei taikyti BK 54 straipsnio 3 dalies nuostatas, šioje baudžiamojoje byloje nenustatyta. O skunde nurodytas aplinkybes, kad ji yra vieniša motina ir augina 10 vaikų, kurių nebus kam prižiūrėti, kad nusikalto dėl sunkios materialinės padėties ir pan., teismai jau įvertino ir atsižvelgė skirdami bausmę*¹⁴⁷.

4. 2. „Išimtinių aplinkybių“ ir „tikrojo teisingumo“ praktinė raiška

Iš aukščiau esančio poskyrio matėme, kad konkrečių bylos aplinkybių (neteistumas, ligos, mokymasis, šeimyninis faktorius, teigiamos charakteristikos ir pan.) visuma ar jų egzistavimas po vieną, ar kelis, nesuponuoja išimtinių aplinkybių buvimo ir aiškaus paskirtos bausmės prieštaravimo teisingumo principui. Atrodytų, kad teistumo nebuvimas, mokymasis, domėjimasis prosocialia papildoma veikla, prisipažinimas padarius nusikaltimą ir nuoširdus gailėjimasis, tikrai turėtų lemti

¹⁴⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008-11-04 nutartis. Byla Nr. 2K-376/2008. www.lat.litlex.lt

¹⁴⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008-12-09 nutartis. Byla Nr. 2K-438/2008. www.lat.litlex.lt

tokių aplinkybių buvimą, tačiau praktikoje tai vertinama kaip „dažnu“, „tipiniu“, neypatingu asmenybės portretu, kuris niekieno nestebina. Atrodytų, kad tokių aplinkybių egzistavimas yra labiau neįmanomas dalykas nei „išimtis“.

Tai visgi, kokios yra tos išimtinės aplinkybės, leidžiančios įgyvendinti teismo laisvės principą teisingumo vardan? Radviliškio rajono apylinkės teismo A. K. buvo nuteistas pagal BK 150 straipsnio 3 dalį (nepilnametės seksualinis prievartavimas) *laisvės atėmimu trejiems metams*. Pritaikydamas įstatymo nuostatą dėl aiškaus paskirtos bausmės prieštaravimo teisingumo principui, Šiaulių apygardos teismas bausmę sumažino iki *laisvės apribojimo vieneriems metams*. Kasaciniu skundu Lietuvos Respublikos generalinis prokuroras prašė palikti galioti pirmosios instancijos teismo nuosprendį. Atsakydamas į mūsų antrosios pastraipos pradžioje iškeltą klausimą, LAT nurodė, jog išimtinių aplinkybių nereikia suprasti taip lyg įstatymas reikalautų nustatyti *kažkokias ypatingas ar ekstraordinarines aplinkybes. BK 54 straipsnio 3 dalies taikymas susijęs tik su aplinkybių, apibūdinančių nusikalstamos veikos pavojingumą ir šių veiką padariusį asmenį, visumos vertinimu*. Toliau Aukščiausiasis Teismas šios bylos individualizavimą pagrindė taip: *nusikalstama veika buvo padaryta vidurdienį, kaltinamasis automobilyje buvo vienas, fizinio smurto naudojimas pasireiškė tik tuo, kad jis sėdėdamas automobilyje iš šono užgulė nukentėjusiąją, kurį laiką laikė jos rankas. Tuo tarpu jokių smūgių ar kitokių panašių fizinės prievartos veiksmų, kurie patvirtintų ryškų fizinį smurtą, nebuvo suduota. Dėl fizinės prievartos nukentėjusiajai nebuvo padaryta jokių kūno sužalojimų. Taip pat byloje nebuvo nustatyta jokių A. K. veiksmų, kuriuos galima būtų vertinti kaip grasinimus BK 150 straipsnio prasme. Tai apklausose patvirtino ir pati nukentėjusioji. Nors nuteistasis savo parodymuose nepripažino dviejų jo veiksmų kvalifikacijai reikšmingų aplinkybių – pirštų kišimo į makštį ir lytinės aistros tenkinimo prieš nukentėjusiosios valią, tačiau ir pačios nukentėjusios parodymai šioje dalyje buvo gana prieštaringi: tyrėjai duotuose parodymuose, ji teigė, kad nuteistasis kišo pirštus į jos lytinius organus, o po kelių dienų ikiteisminio tyrimo teisėjui duotuose parodymuose, ji jau to nebeteigė. Pabrėžta tai, jog nei nukentėjusiosios kūne, nei lytiniuose organuose sužalojimų nebuvo, nekaltybės plėvė nebuvo pažeista. Be to, ji pati intensyviai nesipriešino. Net priešingai, pati iš dalies nusirengė ir tik žodžiais išreiškė savo nesutikimą. Taigi lytinės aistros tenkinimas pasireiškė bučiavimu ir kūno glamonėjimu. Todėl A. K. veiksmai, įvertinant jo suvokimą, buvo ant nusikalstamos veikos ir nenusikalstamos veikos ribos. Nuteistojo asmenybės vertinimą lėmė tokie bylos duomenys: teisiamas pirmą kartą, veikos padarymo metu naudojo lengvą fizinę prievartą ir negrasino, nukentėjusiajai paprašius, ją parvežė namo, nors galėjo toliau tęsti savo nusikalstamus veiksmus, tą pačią dieną paskyrė pasimatymą, jo elgesys po nusikalstamos veikos padarymo (atsiprašė ir visiškai atlygino patirtą moralinę žalą), taip pat kiti jo asmenybę charakterizuojantys požymiai (vedęs, turi mažametę dukrą, vienas išlaiko šeimą). Todėl apeliacinės instancijos teismas pagrįstai nuosprendyje pažymėjo, kad byloje nustatytomis aplinkybėmis nuteistojo atskyrimas nuo šeimos gali*

*neigiamai paveikti jo socialinius ryšius, o bausmės tikslai nebus pasiekti realiai atliekant laisvės atėmimo bausmę ir izoliavus jį nuo visuomenės*¹⁴⁸. Taigi šioje byloje nusikalstamos veikos padarymo būdas ir nuteistojo veiksmų, kuriais jis tenkino savo lytinę aistrą fizinio sąlyčio būdu, visumos išraiška lėmė mažesnę nusikaltimo, palyginus su rūšiniu šios nusikalstamos veikos atitikmeniu, ir individualios asmenybės pavojingumą (palikta galioti *laisvės apribojimo 1 m. bausmė*).

Kitoje baudžiamojoje byloje (Nr. 2K-77/2007) LAT nustatė, jog M. A. teismų buvo nuteistas pagal BK 260 str. 1 d. Vadovaujantis BK 62 str., jam buvo paskirtas *laisvės apribojimas 1 m.* bei keli įpareigojimai. Generalinis prokuroras kasaciniu skundu prašė paskirti 2 m. laisvės atėmimo bausmę. Tačiau LAT konstatavo BK 62 str. taikymo negalimumą, nes nuteistasis nusikaltimo padarymu prisipažino ne savo valia, o išimtinių aplinkybių buvimą byloje ir 54 str. 3 d. taikymo galimybę. Teismas pabrėžė, kad *nuteistasis iš esmės nuo pat jo sulaikymo pradžios ikiteisminio tyrimo institucijoms atskleidė viską, kas jam buvo žinoma apie asmenis, sukursčiusius jį ir dalyvavusius darant šią nusikalstamą veiką, nurodė savo elgesio motyvus, nuoširdžiai gailėjosi. Nuteistasis vienas išlaikė nedarbingą ir kūdikiu besilaukiančią žmoną (su ja susituokė 2006 m. kovo 24 d.), jo šeimos materialinė padėtis buvo sunki. Jis tik dėl labai sunkios turtinės padėties ir po didelių abejonių ryžosi padaryti šį nusikaltimą. Nuteistajam nepavykdavo rasti nuolatinio darbo, dirbdavo atsitiktinius darbus statybose, kasė šulinius. Jo motina, gimusi 1955 m. kovo 7 d., nuolatos girtauja, nedirba. Todėl M. A. turėjo vienas išlaikyti ir šeimą, ir mokėti komunalinius mokesčius už butą, kuriame gyveno kartu su motina ir savo nėščia mergina, kuri irgi yra bedarbė, negaunanti išmokos. M. A. žmona 2006 m. liepos 6 d. pagimdė sūnų. Be to, M. A. reikėjo mokėti ir už savo studijas Vilniaus teisės ir verslo kolegijoje, kurioje jis mokėsi nuo 2003 m. rugsėjo 1 d. LAT pabrėžė, kad šios aplinkybės nepašalina M. A. padarytos veikos pavojingumo, nesumažina jo kaltės, tačiau, kolegijos nuomone, yra pagrindas švelninti jo atsakomybę ir kartu apsaugoti nuteistojo M. A. bei jo šeimos prigimtinius ir svarbiausius socialinius interesus. Apibūdinant M. A. bylos aplinkybes kaip išimtinę, taip pat pažymėta, kad jis išsigydė priklausomybę nuo narkotinių medžiagų, teisiamas pirmą kartą. Vilniaus teisės ir verslo kolegijos charakteristikoje nurodyta, kad M. A. elgesys jokių problemų kolegijos administracijai, dėstytojams, studentams nekėlė. Statybos mokyklos charakteristikoje nurodyta, kad jis gabus, turi gerą atmintį, išvystytą loginį mąstymą, kursus lanko stropiai, yra aktyvus, žingeidus ir stropus klausytojas. Tuometinio darbdavio išduotoje charakteristikoje nurodyta, kad M. A. sąžiningas, atsakingas, mandagus, konfliktų su administracija neturėjo. Kolegijos nuomone, nuteistojo asmenybė, jo gyvenimo pokyčiai bei kitos, iš esmės išimtinės bylos aplinkybės, rodo, kad bausmės tikslai šioje byloje gali būti pasiekti ir neskiriant laisvės atėmimo bausmės. Kita vertus, paskyrus M. A. laisvės atėmimo bausmę, jis prarastų darbą, galimybę artimiausiu metu baigti kursus ir įgyti specialybę bei aprūpinti šeimą, t. y. būtų pažeisti neseniai sukurti šeimos ir kiti*

¹⁴⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2006-10-04 nutartis. Byla Nr. 2K-20/2006. www.lat.litlex.lt

socialiniai santykiai. Vadinasi, atsižvelgiant į visas bylos aplinkybes, nuteistajam pirmosios instancijos teismo parinkta laisvės apribojimo bausmė iš esmės dera su teisingumo principo reikalavimais. Kartu teismas pabrėžė ir tai, kad kolegija, priimdama šią nutartį, nuteistajam M. A. suteikia galimybę įrodyti, kad jo padaryta nusikalstama veika buvo atsitiktinio pobūdžio, nulemta nepalankiai susiklosčiusių M. A. gyvenimo aplinkybių, ir kad jis nedarys naujų nusikalstamų veikų¹⁴⁹. Iš paskutiniojo teismo teiginio matyti, kaip harmoningai dera teisingumo ir antrojo šanso principas. Būtina atkreipti dėmesį ir į tai, kaip akivaizdžiai pateiktoje nutartyje įsikomponuoja formalių taisyklių nesilaikymo principas dėl teisingumo principo.

Šie pavyzdžiai iš esmės išreiškia mūsų aptariamo principo praktinę raišką, praktinį įgyvendinamumą. Teismas pastarojoje byloje į bausmę pažiūrėjo ne vien per kaltininko ir nusikalstamos veikos, bet ir per visuomeninio intereso, kurį baudžiamieji įstatymai ne visada gali atspindėti, prizmę¹⁵⁰. Tokie faktai kaip prigimtiniai socialiniai interesai, neseniai sukurtos šeimos santykių svarba, mokslas, narkotikų priklausomybės išsilydymas ir kt. nėra baudžiamajame įstatyme įtvirtinti kaip lengvinančios aplinkybės. Tai daugiau gyvenimiškos aplinkybės, kurios, jei remtumėmės anksčiau aptartomis bausmių skyrimo gairėmis, „paskęstų“ lentelių skaičiuose. Na, o šio poskyrio pirmoji byla parodo kūrybinį, schematišką požiūrį į baudžiamąją teisę, kai gyvenimas perrėžiamas nusikalstama ir legalia juostomis, ir Temidės tarnų bandymą kiekvienoje baudžiamojoje byloje rasti tinkamą konkrečių elgesio formų įvertinimą, konkrečių veiksmų balansavimą ties viena (legalia) ar kita (nelegalia) barikados puse. Tokie bandymai puikiai išreiškia šiuolaikinės baudžiamosios teisės ir teisėjų neformalizmą bei tos „tikrosios pusiausvyros“ paiešką.

4. 3. LR BK 54 str. 3 d. taikymas recidyvo atveju

Štai, kokius argumentus dėsto Aukščiausiasis Teismas recidyvistams, kurie prašo bausmę švelninti, argumentuodami aiškiu paskirtos bausmės prieštaravimu teisingumo principui. D. G. pirmosios bei apeliacinės instancijos teismų buvo pripažintas kaltu ir nuteistas laisvės atėmimu pagal Lietuvos Respublikos BK 259 straipsnio 1 dalį už kanapių, jų dalių ir kanapių dervos įgijimą, gabenimą bei laikymą galutine subendrinta dvejų metų ir dešimties mėnesių laisvės atėmimo bausme. Nuteistasis prašė paskirti kitos rūšies bausmę. Tačiau LAT pabrėžė, jog *pagal baudžiamąjį įstatymą teismas recidyvistui už tyčinio nusikaltimo padarymą paprastai skiria laisvės atėmimo bausmę (BK 56 straipsnio 1 dalis). Vadinasi, įstatymo leidėjas tipine bausme recidyvistui už tyčinio nusikaltimo padarymą laiko laisvės atėmimo bausmę. Būtent laisvės atėmimo bausmės paskyrimas recidyvistui*

¹⁴⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007-02-06 nutartis. Byla Nr. 2K-77/2007. www.lat.litlex.lt

¹⁵⁰ Drakšas R. Baudžiamoji atsakomybė ir jos realizavimo formos. – Vilnius: Justitia. 2008. P. 115-116.

paprastai leidžia įgyvendinti bausmės paskirtį. Iš šios bylos duomenų matyti, kad kasatorius nusikalsta ne pirmą kartą, išvadų iš ankstesnio teistumo nepadarė, nesistengia keisti nusikalstamo gyvenimo būdo, jo padaryti nusikaltimai nėra atsitiktiniai ir yra jo gyvenimo būdo bei ankstesnio elgesio pasekmė, be to, D. G. jam inkriminuotus nusikaltimus padarė Kėdainių rajono apylinkės teismo 2005 m. kovo 1 d. nuosprendžiu jam paskirtos bausmės vykdymo atidėjimo laikotarpiu. Todėl teismas pagrįstai konstatavo, kad taikyti D. G. BK 54 straipsnio 3 dalies nuostatas nėra pagrindo, nes bausmės tikslai „gali būti pasiekti tik skiriant jam griežčiausią sankcijoje numatytą bausmės rūšį – laisvės atėmimą“¹⁵¹.

Kitoje byloje E. K. buvo nuteistas pagal BK 284 str. 1 d. (viešosios tvarkos pažeidimas) 8 mėn. laisvės atėmimo bausme. Nuteistasis kasaciniu skundu prašė paskirti bausmę, nesusijusią su laisvės atėmimu. Tačiau LAT pažymėjo, kad kasatorius šioje byloje yra asmuo **keturis kartus teistas už tyčinius nusikaltimus, teistumai neišnykę, yra recidyvistas. Be to, ypatingo dėmesio užsitarnauja faktas, kad naujas nusikaltimas padarytas neatlikus bausmės, paskirtos už ankstesnį nusikaltimą, lygtinio paleidimo iš laisvės atėmimo vietų laikotarpyje. BK 56 straipsnis nustato, kad recidyvistui už tyčinio nusikaltimo padarymą teismas paprastai skiria laisvės atėmimo bausmę. Tokią bausmę ir paskyrė teismas. Kolegija laiko, kad byloje nustatytomis aplinkybėmis laisvės atėmimo bausmė yra teisinga ir vienintelė atitinka bausmės paskirtį. Tuo pačiu kolegija pažymi, kad pats BK 54 straipsnio 3 dalies nuostatų taikymas šioje byloje prieštarautų teisingumo principui**¹⁵².

2006-04-25 byloje V. V. (kartu su M. J.) buvo nuteistas laisvės atėmimu 18 metų už tai, kad būdamas apsvaigęs nuo alkoholio ir veikdamas bendrininkų grupe, dėl savanaudiškų paskatų itin žiauriai nužudė bejėgiškos būklės dėl stipraus apsvaigimo nuo alkoholio esantį V. V. Z., pagrobė jo 89,70 Lt vertės turto bei nukentėjusiojo pasą. Kasaciniu skundu nuteistasis V. V. prašė sumažinti laisvės atėmimo bausmės terminą, atsižvelgti į tai, kad jis visiškai pripažįsta savo kaltę, labai gailisi dėl to, ką padarė, taip pat į tai, kad su sugyventine turi mažą vaiką, turėjo darbą ir išlaikė šeimą, turi senus tėvus, kurių dėl ilgalaikės laisvės atėmimo bausmės, gali daugiau nebepamatyti. Tačiau LAT konstatavo, jog **pavojingam recidyvistui už tyčinį nusikaltimą skiriama griežtesnė negu straipsnio sankcijoje už padarytą nusikaltimą nustatytos laisvės atėmimo bausmės vidurkis bausmė, o V. V. teismas pripažino pavojingu recidyvistu (BK 27 straipsnio 2 dalies 2 punktas). Teismas taip pat įvertino, kad buvo padarytas labai sunkus, tyčinis nusikaltimas, esant trims kvalifikuojamiesiems požymiams, nuteistojo asmenybę apibūdinančius duomenis (tris kartus teistas, teistumai neišnykę, naujus nusikaltimus padarė per lygtinio atleidimo laiką, charakterizuojamas patenkinamai),**

¹⁵¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007-05-22 nutartis. Byla Nr. 2K-424/2007. www.lat.litlex.lt

¹⁵² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005-05-24 nutartis. Byla Nr. 2K-389/2005. www.lat.litlex.lt

*nenustatyta jo atsakomybę lengvinančių aplinkybių, o tik dvi sunkinančios – nusikalto apsvaigęs nuo alkoholio bei nusikaltimus padarė bendrininkų grupe, be to, buvo aktyvus nužudymo vykdytojas. Įvertinęs visas šias aplinkybes, teismas V. V. už nužudymą paskyrė griežtą, bet teisingą laisvės atėmimo bausmę, o kadangi naujus nusikaltimus jis padarė per lygtinio atleidimo laiką, tai BK 64 straipsnio pagrindu pagrįstai pridėjo dalį neatliktos bausmės*¹⁵³.

Kyla klausimas, ar asmenys, linkę nusikalsti („profesionalūs nusikaltėliai“), turi teisę į BK 54 straipsnio 3 dalį, ar jos taikymą automatiškai nusveria jų „profesionalioji“ gyvenimo pusė. Juk iš tikrųjų, kelis kartus teistas asmuo yra išskirtinai pavojingas ir tokių „išimtinų aplinkybių“ nustatymas, kuris suponuotų aiškiai per griežtą bausmę, turėtų būti tikrai „ekstraordinarus“ atvejis, gal greičiau net neįmanomas. Tačiau jau anksčiau minėtoje byloje LAT palieka (bent teorinį) šansą ir tokiems asmenims: *tik išskirtiniais, netipiškais atvejais ir nustačius atsakomybę lengvinančias aplinkybes, recidyvistui už tyčinį nusikaltimą tikslinga skirti ne laisvės atėmimo, o švelnesnę bausmę*¹⁵⁴.

4. 4. Bylai reikšmingų aplinkybių vertinimo problemos

Šio skyriaus pradžioje užsiminėme, kaip yra sunku paskirti tinkamą, proporcingą bausmę teisėjui konkrečiu atveju, kai individualioje byloje susiduriama su skirtingais žmonėmis, skirtingomis aplinkybėmis ir iš to kylančiais skirtingais bausmės tikslais. Šiame darbo poskyryje pailiustruosime tai praktiniais pavyzdžiais, išryškindami „teisingumo svarstyklių“ (bylos aplinkybių „svėrimo“) tinkamos ribos, kaip tinkamos bausmės išraiškos, nustatymo problemą. Štai Vilniaus apygardos teismo 2005 m. kovo 21 d. nuosprendžiu R. T. buvo nuteistas už dvi veikas pagal BK 24 straipsnio 6 dalį ir 178 straipsnio 3 dalį (padėjimas pavogti sunkvežimius) 150 MGL dydžio bauda. Tačiau Lietuvos apeliacinis teismas nuteistajam paskyrė laisvės atėmimą vieneriems metams ir devyniems mėnesiams. Jo gynėjas padavė kasacinį skundą prašydamas palikti galioti Vilniaus apygardos teismo nuosprendį, nes, anot jo, apeliacinės instancijos teismas nenurodė konkrečių ir aiškių motyvų, kodėl pirmosios instancijos teismo paskirta bausmė yra neteisinga, ir kodėl nebuvo atsižvelgta į teigiamas kaltinamojo bylos aplinkybes. Tačiau LAT pabrėžė, kad *pirmosios instancijos teismas, taikydamas R. T. šio straipsnio (BK 54 straipsnio 3 dalies) nuostatas, didesnę dėmesį skyrė jo asmenybei – anksčiau nuteistas, charakterizuojamas teigiamai, jaunas, dirba ir išlaiko šeimą, į nusikalstamą veiką įtrauktas atsitiktinai, jo vaidmuo, kaip bendrininko, antraeilis, nors padaręs nusikalstamas veikas*

¹⁵³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006-04-25 nutartis. Byla Nr. 2K-276/2006. www.lat.litlex.lt

¹⁵⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007-05-22 nutartis. Byla Nr. 2K-424/2007. www.lat.litlex.lt

neprisipažino, bet neprisipažino tik esant tyčiai, tačiau iš elgesio teismo posėdžio metu matyti, jog gailisi (T. 20, b. l. 50). Tačiau teismas, padaręs išvadą, kad realios bausmės paskyrimas R. T. aiškiai prieštarautų teisingumo principui, visiškai nevertino jo padarytos nusikalstamos veikos pavojingumo, apie tai nuosprendyje net neužsiminta. Todėl apeliacinės instancijos teismas, tenkindamas prokuroro apeliacinį skundą, įvertino ne tik nuteistojo R. T. asmenines savybes, bet ir jo padarytos nusikalstamos veikos pavojingumą, atsižvelgė į tai, kad nenustatyta jo atsakomybę lengvinančių aplinkybių, ir pagrįstai padarė išvadą, kad jam negalėjo būti paskirta švelnesnė nei numatyta straipsnio (BK 178 straipsnio 3 dalyje) sankcijoje bausmė, t. y. negalėjo būti taikytos BK 54 straipsnio 3 dalies nuostatos¹⁵⁵.

Tačiau G. P. baudžiamojame byloje iš bausmės tikslų pozicijos buvo pasisakyta priešingai. G. P. pirmąją instanciją buvo nuteistas pagal BK 281 str. 5 d. (eismo įvykio sukėlimas, dėl kurio žuvo 2 žmonės) 4 m. laisvės atėmimo bausme, jos vykdymą atidedant 3 m. Apeliacinės instancijos teismas paskyrė 3 m. laisvės atėmimą bei panaikino bausmės vykdymo atidėjimą. Nuteistasis kasaciniu skundu prašė palikti galioti pirmosios instancijos teismo nuosprendį. LAT konstatavo, kad *pirmosios instancijos teismas įvertinęs nusikalstamos veikos kaltės formą, išanalizavęs G. P. asmenybę (ankstesnių teistumų nebuvimas, šeimos išlaikymas, darbas, elgesys po nusikalstamos veikos padarymo – nukentėjusiųjų atsiprašymas, dalies turtinės žalos atlyginimas, teigiama charakteristika), nusprendė, jog bausmės tikslai bus pasiekti taikant bausmės vykdymo atidėjimą. Apeliacinės instancijos teismas, pakeisdamas pirmosios instancijos teismo nuosprendį, kertinį dėmesį skyrė tik vienai aplinkybei – nusikalstamos veikos padariniams, tačiau nenurodė įtikinamų teisinių argumentų, kodėl bausmės tikslai atidėjus bausmės vykdymą negali būti pasiekti, t. y. kodėl pirmosios instancijos teismo sprendimas laikytinas neteisingu¹⁵⁶*. Taigi buvo paliktas galioti pirmosios instancijos teismo nuosprendis.

R. J. pirmąją instanciją už keturias veikas (BK 307 straipsnio 2 bei 3 dalis ir 308 straipsnio 1 bei 2 dalis – turėdama tikslą gauti turtinės naudos, įtraukė į prostituciją asmenų, taip pat ir nepilnamečių, organizavo, vadovavo prostitucijai, taip pat ir nepilnamečių asmenų prostitucijai bei pelnėsi iš jų prostitucijos) buvo nuteista galutine subendrinta laisvės apribojimo dvejiems metams bausme (pritaikytas BK 62 str.). Apeliacinės instancijos teismas panaikino nuosprendžio dalis dėl BK 62 straipsnio taikymo bei paskyrė galutinę 3 m. laisvės atėmimą. Kasaciniu skundu nuteistoji R. J. prašė pritaikyti BK 54 straipsnio 3 dalies nuostatas. LAT išaiškino, jog *R. J. padarė keturias nusikalstamas veikas, iš kurių dvi yra sunkūs nusikaltimai, veikė tiesioginė tyčia ir iš savanaudiškų paskatų,*

¹⁵⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007-12-27 nutartis. Byla Nr. 2K-594/2007. www.lat.litlex.lt

¹⁵⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009-09-22 nutartis. Byla Nr. 2K-312/2009. www.lat.litlex.lt

įtraukė į prostituciją tris nepilnametes merginas, žadėdama joms „geras“ darbo sąlygas, aktyviai organizavo ir vadovavo jų ir kitų moterų prostitucijai, pelnėsi iš jos. Byloje taip pat nustatyta, kad nuteistoji R. J., siekdama užtikrinti kontrolę, tvarką, prieš merginas naudojo fizinį smurtą. Nors kasatorė praeityje nėra teista, tačiau bausta administracine tvarka už vertimąsi prostitucija ir kitus administracines teisės pažeidimus, nusikaltimų padarymo metu neturėjo legalaus pragyvenimo šaltinio, nedirbo. Po nusikaltimų padarymo gan lengvabūdiškai vertina savo elgesį: mano, kad tuo metu, ji padėjo į prostituciją įtrauktiems asmenims. Nors nuteistoji R. J. po nusikaltimų padarymo susirado darbą, turi du mažamečius vaikus ir šiuo metu yra nėščia, tačiau šios aplinkybės nenusveria prieš tai išvardytą faktą, todėl darytina išvada, kad BK 54 straipsnio 3 dalies taikymas negalimas. Taip pat LAT pažymėjo, jog žinoma, skiriant R. J. bausmes už padarytus nusikaltimus, į minėtus pozityvius momentus būtina atsižvelgti, ir apeliacinės instancijos teismas juos įvertino, paskirdamas bausmes, savo dydžiu artimas straipsnių sankcijose už padarytus nusikaltimus numatytam minimumui¹⁵⁷.

Dar vienoje byloje teigiamos aplinkybės (kad nuteistoji anksčiau **nebuvo teista, nebausta administracine tvarka, nebuvo narkologinėje įskaitoje, jos prisipažinimas padarius nusikalstamas veikas ir nuoširdus gailėtis, sunkinančių aplinkybių nebuvimas bei visuomenės interesas dėl padarytos turtinio pobūdžio žalos atlyginimo** – kad tik paskyrus laisvės apribojimo bausmę, bus geriausiai užtikrintas visuomenės interesas kompensuoti neteisėtais veiksmais padarytą turtinio pobūdžio žalą) taip pat „nenusvėrė“ padarytų nusikalstamų veikų pavojingumo laipsnio, kaltės formos ir rūšies, veikų motyvų ir tikslų bei stadijos (abi veikos buvo **baigtos, priskiriamos sunkių nusikaltimų kategorijai, nebuvo atsitiktinės, per gana trumpą laiką keliais būdais, daugkartiniais veiksmais iš viso buvo pasisavinta 103 864,14 Lt, kaltininkė veikė tiesiogine tyčia, nuteistoji nuolat piktnaudžiavo darbdavio ir kolegų pasitikėjimu, o likusi neatlyginta materialinė žala dviem bendrovėms yra: 26 201,90 Lt ir 32 728,75 Lt**¹⁵⁸).

M. S. buvo nuteistas už tai, kad neteisėtai įgijo, laikė tikslu parduoti labai didelį kiekį psichotropinių medžiagų bei dalį psichotropinių medžiagų pardavė (BK 260 straipsnio 3 dalis) 2 metų laisvės atėmimu. Kasaciniame skunde jis teigė nemanąs, kad jam atėmus laisvę, visuomenė ir valstybė dėl to laimėtų. Taip pat pažymėjo, kad dėl padarytos veikos prisipažįsta ir labai gailisi dėl to, ką padarė (tai, kas įvyko, yra didelė ir skaudi pamoka, už kurią jis brangiai moka), yra baigęs Kauno medicinos universiteto Farmacijos fakultetą, mokymuisi buvo paėmęs paskolą, pradėjęs dirbti, paėmė paskolą būstui. Be to, teigė gyvenąs su jaunesniu broliu, sergančiu psichine liga, jį prižiūrįs, esąs jam

¹⁵⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007-05-22 nutartis. Byla Nr. 2K-413/2007. www.lat.litlex.lt

¹⁵⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009-06-02 nutartis. Byla Nr. 2K-152/2009. www.lat.litlex.lt

artimiausias pagalbininkas ir padėjėjas tiek materialiai, tiek moraliai, nes tėvai yra išsituokę. LAT savo motyvuose pažymėjo, jog *BK 260 straipsnio 3 dalies sankcijoje nustatyta, kad šią veiką padaręs asmuo baudžiamas laisvės atėmimu nuo 10 iki 15 metų. M. S. paskirtas laisvės atėmimas dvejiems metams, t. y. žymiai mažesnė bausmė, negu straipsnio sankcijoje už padarytą nusikalstamą veiką numatyta mažiausia bausmė. Tokia bausmė M. S. paskirta pritaikius BK 54 straipsnio 3 dalį. Taikydamas ją, pirmosios instancijos teismas atsižvelgė į tai, kad M. S. disponavo mažiausiai pavojingomis psichotropinėmis medžiagomis, leidžiamomis vartoti medicinos tikslams, nusikaltimo padarymo aplinkybes, nuteistojo asmenybę, neteisėtai disponuotų medžiagų kiekį bei jų pavojingumo žmonių sveikatai lygį. Įvertinęs šias aplinkybes, teismas konstatavo, kad ilgalaikės laisvės atėmimo bausmės paskyrimas prieštarautų teisingumo principui. Tačiau teismas, motyvuodamas tuo, kad nusikaltimą padarė asmuo, turintis aukštąjį farmacininko išsilavinimą, t. y. specialistas, paskyrė laisvės atėmimo bausmę¹⁵⁹. Labai dažnai pritaikius BK 54 straipsnio 3 dalį už vieną nusikalstamą veiką, paliekama bausmė, švelnesnė nei laisvės atėmimas, tačiau iš šio pavyzdžio matome, jog teisingumo principas „nenušvėrė“ griežtos bausmės už disponavimą kad ir mažiausio pavojingumo, tačiau labai dideliu kiekiu psichotropinių medžiagų į ne laisvės atėmimą būtent dėl to, jog kaltininkas buvo asmuo, puikiai išmanantis tokių medžiagų žalą.*

4. 5. Kur baigiasi teismų diskrecijos, interpretuojant teisingumo principą, ribos?

Tikrasis teisėjas yra ne gautų instrukcijų besilaikanti ir argumentus bei sprendimus paviešinanti marionetė, bet tas, kuris trūkčioja marionetę, įkalbančią ir išreiškiančią jo valią.
K. Jovaišas

Netgi bylos nagrinėjimas teisme, laikantis nustatytų proceso taisyklių ir procedūrų, ir bausmės skyrimas, taikant galiojančius įstatymus, nustatančius sankciją už tokius nusikaltimus, dar nereiškia, kad paskirta bausmė yra pagrįsta, teisėta ir teisinga. Atrodytų, kad bausmė laikoma tokia tik tuomet, kai nuosprendis byloje įsiteisėjęs, nes aukštesnės instancijos teismas gali jį panaikinti dėl netinkamai pritaikyto baudžiamojo (materialinio ar procesinio) įstatymo, arba kai procesinis sprendimas yra vainikuojamas „magiška formule“ – „galutinis (-ė) ir neskundžiamas (-a)“. Šiuo požiūriu visiškai teisūs tie, kurie teigia, kad teisės yra tiek, kiek jos taiko teismas, o Konstitucijos tiek, kiek jos išaiškina Konstitucinis Teismas. Tačiau galutiniai ir neskundžiami teismų sprendimai visiškai nebūtinai yra teisingi objektyvaus, nešališko ir kritiško mokslo požiūriu, o galutinėje instancijoje

¹⁵⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007-10-02 nutartis. Byla Nr. 2K-632/2007. www.lat.litlex.lt

toks sprendimas teisingu pripažįstamas tik teisinio apibrėžtumo bei socialinio stabilumo tikslais¹⁶⁰. Nekvestionuotina aksioma demokratinėje valstybėje, kad kiekvienas, net ir nusikaltęs, žmogus turi teisę į teisingą bausmę, kurią įmanoma paskirti tik tuomet, kai įstatymų leidėjas įstatymuose aiškiai suformuluoja bausmių skyrimo kriterijus ir taisykles¹⁶¹. Tačiau, ką daryti, kai taikydamas įstatymų leidėjo numatytas bausmių skyrimo variacijas, pats teismas sukuria dar daugiau neaiškumo. Tokiose situacijose neišvengiamai kyla klausimų: ar teismas taikydamas teisę turi įgaliojimus plečiamai aiškinti teisės normą ir/ar principą, o jeigu taip, tai kur turėtų būti brėžiamos tokio interpretavimo ribos? Ar gali būti teisėtas tokio aiškinimo rezultatas – imperatyvus elgesio standartas, kurį sukūrė ir teisės akte suformulavo ne tauta, ne jos įgaliotų atstovų institucija, bet teismas? Ar tai naujas elgesio standartas, kurio veikimas negali būti nukreiptas atgal, ar tik seniai egzistuojanti, tačiau ką tik oficialiai sukonkretinta elgesio taisyklė?

Taigi mūsų anksčiau aptartos LAT bylos, nors ir atskleidžia žymiai aiškesnę teisingumo principo sampratą bei jo įgyvendinimą nei ankstesniuose skyriuose, tačiau klausimų čia taip pat kyla. Kas yra „tipinė“ asmenybė, „tipinis“ pavojingumas, „tipinė“ bausmė ir kt. Atrodo, kad problema nesprendžiama, o tiesiog keičiamos sąvokos. Taigi patenkame į uždara ratą, kurį galėtume įvardyti kaip „*teisingumas: žinomo principo, nežinomi aspektai*“ (jo taikymas reikalauja „išimtinių aplinkybių“, tačiau kiek?). Klausimų iškyla dar daugiau, kai teismų argumentai pasidaro visiškai lakoniški. Štai byla Nr. 2K-482/2007, kur LAT tiesiog paaiškino, jog *pirmosios instancijos teismas skirdamas L. R. artimą, minimaliai BK 260 sankcijoje numatytai laisvės atėmimo bausmei bausmę, bendrųjų bausmės skyrimo pagrindų nepažeidė. Paskirtoji bausmė nei savo rūšimi, nei dydžiu nėra per griežta, todėl ji aiškiai neprieštarauja teisingumo principui ir šiuo atveju atitinka įtvirtintos bausmės paskirtį, o apeliacinės instancijos teismas nepagrįstai taikęs nuteistajai BK 54 straipsnio 3 dalies nuostatas, netinkamai pritaikė baudžiamąjį įstatymą*¹⁶².

Poskyryje apie teisingumo principo praktinį įgyvendinamumą matėme, jog norint pritaikyti BK 54 straipsnio 3 dalį, turi būti pakankamai nemažai išimtinių aplinkybių (išnagrinėtose dviejose bylose jų buvo daugiau nei 10), tačiau A. G. baudžiamojoje byloje jų buvo žymiai mažiau. A. G. Vilniaus miesto 1-ojo apylinkės teismo buvo nuteistas pagal 260 straipsnio 1 dalį laisvės atėmimu trejiems metams. Vadovaujantis BK 75 straipsniu bei pritaikius BK 54 straipsnio 3 dalį, A. G. paskirtos bausmės vykdymas buvo atidėtas trejiems metams. Bet Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija panaikino bausmės vykdymo atidėjimą ir vadovaudamasi BK 54 straipsnio 3

¹⁶⁰ Jovaišas K. Atpildo teisingumas: problemos ir paradoksai // Teisės problemos. – Vilnius: Teisės institutas, 2007, Nr. 2 (56). P. 61.

¹⁶¹ Piesliakas V. Bausmių paskyrimo nuostatų tobulinimo problemos // Teisės problemos – Vilnius: Teisės institutas. Nr. 2. 1996. P. 5-17.

¹⁶² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007-06-19 nutartis. Byla Nr. 2K-482/2007. www.lat.litlex.lt

dalimi, A. G. pagal BK 260 straipsnio 1 dalį paskyrė dvejų metų laisvės apribojimo bausmę. Prokuroras kasaciniame skunde „pagrįstai“ pabrėžė, jog BK 54 straipsnio 3 dalies taikymą teismas motyvavo iš esmės tik tuo, kad A. G. **sukūrė naują šeimą bei išlaiko mažametį vaiką iš buvusios santuokos, dirba dvejose statybos bendrovėse, apibūdinamas teigiamai**, be to, jis **teisiamas pirmą kartą, nustatyta viena jo atsakomybę lengvinanti aplinkybė** (prisipažinimas padarius nusikalstamą veiką ir nuoširdus gailėjimasis dėl to), o **sunkinančių atsakomybę aplinkybių nebuvo**. Taigi šioje byloje viso labo tenustatytos 7 aplinkybės, kurios iš esmės atitinka anksčiau LAT pateiktą „tipinės asmenybės“, „tipiško kaltinamojo portreto“ sąvokas, tačiau kasacinės instancijos teismas atmetė prokuroro skundą¹⁶³.

Dar vienas pavyzdys, kuriame teismas bando keisti „teisingos bausmės“ sampratą, jau atrodo, nusistovėjusioje teisingumo principo formavimo praktikoje. Jei nuo pat naujojo kodekso įsigaliojimo teigta, kad teisinga yra tokia bausmė, kuri atitinka tiek asmenybę, tiek veikos pavojingumą, tai dabar „*turint omenyje teisingumą, teisingos bausmės paskyrimo prasme, tai teisingumas, visų pirma, reiškia įstatymo nustatytą optimalų pasitaisyti reikalingą bausmės dydį*“¹⁶⁴. LAT – kasacinė instancija, formuojanti visų Lietuvos bendrosios kompetencijos teismų praktiką. Kas keisčiausia, kad po šios nutarties nė vienoje byloje LAT daugiau tokių frazių nebevartojo. Ką tuom trijų teisėjų kolegija norėjo pasakyti? Įdomu tai, jog toks apibrėžimas žodis žodin sutinkamas ir Lietuvos baudžiamosios teisės doktrinoje („teisingumas, visų pirma, reiškia įstatymo nustatytą optimalų, pataisymui reikalingą, bausmės rūšį ir dydį“)¹⁶⁵.

Štai R. S. byloje (kur jis buvo nuteistas pagal BK 135 straipsnio 1 dalį **laisvės atėmimu vieneriems metams**) LAT pabrėžė, jog *ši bausmė neturėtų būti švelninama ir dėl aiškaus sankcijoje numatytos bausmės paskyrimo prieštaravimo teisingumo principui, nes turi būti tinkamai įvertintas ir R. S. padarytos nusikalstamos veikos pavojingumo laipsnis. Iš bylos medžiagos matyti, kad kaltininkas sudavė keturis smūgius peiliu nukentėjusiajam į krūtinės sritį, artimą širdžiai, padarydamas dvi durtines–pjautines žaizdas, todėl sunkių padarinių nukentėjusiajam dėl kaltininko padarytos veikos nekilo iš esmės tik dėl palankiai susiklosčiusių aplinkybių*¹⁶⁶. O štai nužudymo byloje, kur sukelti negrįžtami padariniai, nusikalstamos veikos pavojingumo laipsnis leido pritaikyti

¹⁶³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009-09-29 nutartis. Byla Nr. 2K-328/2009. www.lat.litlex.lt

¹⁶⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008-02-05 nutartis. Byla Nr. 2K-98/2008. www.lat.litlex.lt

¹⁶⁵ Drakšas R. Bausmė: bendrosios teorinės problemos. Bausmė ir socialinis teisingumas/ Sudarytoja A. Suchovienė. – Vilnius: Kriventa, 2007. P. 18.

¹⁶⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009-10-06 nutartis. Byla Nr. 2K-362/2009. www.lat.litlex.lt

BK 54 straipsnio 3 dalį ir paskirti už BK 129 straipsnio 1 dalyje numatytą veiką tik **2 metus laisvės atėmimo**¹⁶⁷.

Jau minėtas pavyzdys apie farmacininką iškelia dar vieną problemą: asmens, disponavusio mažiausiai pavojingomis psichotropinėmis medžiagomis, kurios yra leidžiamos vartoti medicinos tikslams, ir vyro (kad ir ribotai nepakaltinamo), kuris smogdamas rankomis ir spardydamas kojomis, sudavė savo žmonai ne mažiau kaip 4 smūgius į krūtinės ląstą, raktikaulį, šonkaulius, nemažiau kaip 12 smūgių į galvą ir kaklą, ne mažiau kaip 15 smūgių į rankas, kojas, nugarą, kas sukėlė vidinį žarnyno, pilvaplėvės ertmės nukraujavimą, ir dėl to nukentėjusioji mirė, veikos buvo įvertintos tomis pačiomis bausmėmis (**2 m. laisvės atėmimais**). Negi, šie objektai (žmogaus gyvybė ir visuomenės saugumas, žmonių sveikata) yra lygūs?

LR BPK 6 straipsnio 2 dalis imperatyviai nurodo, jog teisingumas baudžiamosiose bylose vykdomas vadovaujantis principu, kad **įstatymui ir teismui visi asmenys lygūs nepaisant** kilmės, **socialinės ir turtinės padėties**, tautybės, rasės, lyties, **išsilavinimo**, kalbos, religinių ar politinių pažiūrų, **veiklos rūšies ir pobūdžio**, gyvenamosios vietos ir kitų aplinkybių. To paties straipsnio 3 dalis nurodo, kad **draudžiama kam nors teikti privilegijų** arba daryti apribojimus **dėl** kokių nors aplinkybių bei žmogaus asmeninių savybių, **socialinės bei turtinės padėties**. Pažymėtina, jog šio straipsnio nuostatos yra konstitucinio asmenų lygybės įstatymui, teismui ir kitoms valstybės institucijoms ar pareigūnams principo (Konstitucijos 29 str.) išraiška baudžiamajame procese. Taigi baudžiamojo proceso normos visų asmenų atžvilgiu turi būti taikomos vienodai¹⁶⁸. Kad ir kaip ten bebūtų teorijoje, praktika formuojama kitokiu keliu. Štai garsiojoje Vilniaus miesto savivaldybės narių kyšininkavimo dėl pramogų parko projektavimo byloje Lietuvos Apeliacinis teismas motyvuodamas BK 54 straipsnio 3 dalies taikymą, pasisakė, jog *nuteistieji yra žinomi visuomenėje asmenys ir kad vien apkaltinamojo nuosprendžio priėmimas nulems jų siekį daugiau nebeusikalsti*. Generalinio prokuroro pavaduotojas kasaciniame skunde bandė argumentuoti konstitucinio visų asmenų lygybės įstatymui principo pažeidimą, tačiau nesėkmingai, LAT pritarė apeliacinės instancijos teismui¹⁶⁹. Garsus konstitucinės teisės specialistas A. V. Dicey teigia: „kai kalbame apie „teisės viešpatavimą“ demokratinėje visuomenėje, turime omenyje ne tik tai, kad nė vienas žmogus nėra aukščiau įstatymo, bet ir tai, jog kiekvienas žmogus, kad ir koks bebūtų jo **rangas ir padėtis**, paklūsta bendrajai

¹⁶⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005-11-29 nutartis. Byla Nr. 2K-594/2005. www.lat.litlex.lt

¹⁶⁸ Autorių kolektyvas. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras. I-IV dalys (1-220 straipsniai). Vilnius: Teisinės informacijos centras. 2003. P. 26.

¹⁶⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009-02-10 nutartis. Byla Nr. 2K-7-48/2009. www.lat.litlex.lt

karalystės teisei ir bendrųjų teismų jurisdikcijai“¹⁷⁰. Pasirodo, jog nebe reikalo jau mūsų minėtas Australijos teisėjas J. Spigelman pažymėjo, kad „visi yra lygūs, tačiau vieni yra lygesni už kitus“. Blieka daryti išvadą, jog greičiausiai mes gyvename visgi nedemokratinėje valstybėje, kur vien tik asmens „žinomumas visuomenei“ gali būti viena būtinųjų sąlygų, lemiančių laisvės atėmimo bausmės (asmenys buvo apkaltinti pagal BK 227 str. 2 d., kuri numatė tik šią bausmę iki 4 metų) keitimą į vieną švelniausių bausmių – baudą. Ar tai reiškia, kad nuo šiol visi politikai, dainininkai ir kiti viešai „žinomi“ asmenys gali tikėtis tokių „nuolaidų“?

Apibendrinant, galime teigti, jog skirdami bausmes, kurias visuomenė pripažįsta doroviniu požiūriu netinkamomis dėl aiškaus neteisingumo, teismai ir įstatymų leidėjas rizikuoja sužlugdyti baudžiamosios teisės prestižą. Teisingumo principas – bet kokio loginio nuoseklumo mūsų visuomeninėje praktikoje vaidmuo, kurio pagrindu sprendžiami konfliktai, interesų supriešinimo ginčai, pagaliau – įvairūs reikalavimai¹⁷¹. Antra vertus, kad ir koks mūsų aptariamas principas bebūtų svarbus, tačiau teisingumas, kaip ir teisės sąvoka, nors ir yra intuityviai suvokiamas, tačiau sunkiai nusakomas. Tai galima įvardyti kaip aukščiausios teisinės galios ir kartu itin abstraktaus pobūdžio elgesio orientyrą ir standartą ar kitokiomis sąvokomis, bet vienareikšmio atsakymo, kas tas teisingumas, kaip tiksliai jį „pasverti“, nėra ir praktikoje. Kad ir kaip sunku bebūtų patikėti, priename prie išvados, jog teisingumo, kaip ir kaltės apskritai, nėra (t. y. teisingumo principą praktiškai galime nagrinėti tik konkrečioje byloje, konkrečių aplinkybių kontekste). Matėme, jog net ir patys teisėjai atskirai pasisakydami apie tą patį dalyką, išreiškia skirtingas pozicijas. Tai tik parodo, kad tai nėra vienareikšmiškai suvokiamas, apibūdinamas ir realiai pritaikomas dalykas. Pritartina buvusio Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo pirmininko E. Kūrio pozicijai, kad teisingumo sąvoka yra įvairiaprasmė ir todėl reliatyvi. Pasirinkti ir įtvirtinti kurią nors vieną iš gausybės teisingumo sampratų būtų tolygu visiems primesti ją tiems, kurie turi neginčijamą teisę savaip traktuoti pačią teisingumo idėją, turėti savo nuomonę, kas yra teisinga, o kas ne¹⁷². Taip pat pažymėtina, jog teisingumo sąvoka yra vertybinė kategorija, kurios vertės laipsnis priklauso nuo vertintojo pozicijos. Juk mirties bausmė laikoma neteisinga ir prieštaraujanti Lietuvos, bet ne JAV Konstitucijai, o islamo valstybėse, kuriose galioja šariato įstatymai, dešinės rankos nukirtimas už vagystę laikoma proporcinga ir teisinga, tuo tarpu krikščioniškose valstybėse – barbariška ir neteisinga bausmė¹⁷³.

¹⁷⁰ Dicey A. V. Konstitucinės teisės studijų įvadas. Vilnius: Eugrimas, 1998. P. 134.

¹⁷¹ Dziegoraitis A. Baudžiamoji politika Lietuvoje. Realybė ir perspektyvos. – Vilnius: Lietuvos kalinių globos draugija, 2002. P. 9-10.

¹⁷² Drakšas R. Bausmė: bendrosios teorinės problemos. Bausmė ir socialinis teisingumas/ Sudarytoja A. Suchovienė. – Vilnius: Kriventa, 2007. P. 19.

¹⁷³ Jovaišas K. Atpildo teisingumas: problemos ir paradoksai // Teisės problemos. – Vilnius: Teisės institutas, 2007, Nr. 2 (56). P. 65.

IŠVADOS

1. Tinkamas bausmės parinkimas ir jos individualizavimas yra aktuali ir sudėtinga problema baudžiamojoje teisėje. Šios problemos sudėtingumas susijęs ir su tuo, kad nėra universalių ir visuotinai pripažintų kriterijų bei metodų, kuriuos pritaikius, būtų galima vienareikšmiškai nustatyti, jog parinkta bausmė yra labiausiai tinkama ir teisinga.
2. Įvairiose teisės sistemose ir skirtingose valstybėse (nors savo įstatymuose ir deklaruojančiose iš esmės tą patį teisingumo principą) teisingos bausmės samprata ir jos individualizavimo klausimai traktuojami nevienodai. Tai priklauso nuo konkrečios šalies teisės sistemoje vyraujančios teisės ir teisingumo sampratos, nuo visuomenės požiūrio į bausmę ir jos paskirties tikslus, taip pat nuo tos šalies socialinių, ekonominių, politinių sąlygų, jos išsivystymo lygio, nusikalstamumo būklės šalyje, nacionalinės teisės tradicijų, papročių, tarptautinės, Europos sąjungos teisės įtakos ir kitų veiksnių. Todėl nekelia nuostabos tai, jog žmonijos istorijoje niekam nėra pavykę pateikti universalios ir visuotinai pripažinto teisingumo apibrėžimo, kuris neturėtų silpnų ir abejotinų pusių, nes net ir demokratinėse valstybėse tai, kas yra nusikalstama, o kas ne – skiriasi.
3. Būtent todėl šiuolaikinėje teisės doktrinoje dažnai nebekeliamas tokio universalios individualizacijos mato klausimas, bet, visų pirma siekiama sudaryti sąlygas visoms suinteresuotoms šalims dalyvauti „kovoje dėl teisės“. Taigi teisingumo klausimas sprendžiamas procedūriškai, taip pabrėžiant, kad negali būti užmirštas jokios suinteresuotos šalies interesas („audiatur et altera pars“). Teisingumas yra pasiekiamas tada, kai yra atsižvelgta į visas suinteresuotas šalis ir kai jų interesams suderinti yra pasitelkiamas socialinis kompromisas.
4. Baudžiamosios teisės doktrinoje teisingumo principą išreiškia „trijų aspektų“ struktūros – baudžiamųjų įstatymų, baudžiamosios atsakomybės individualizavimo bei vienodos teismų praktikos – vienovė. Būtina pabrėžti, jog aptarti trys teisingumo požymiai turi egzistuoti kartu ir reikalui esant – vienas kitą papildyti. Vien tik vienoda teismų praktika neužtikrins teisingumo įgyvendinimo. Jai visada turi būti keliamas uždavinys individualizuoti baudžiamąją atsakomybę konkrečiose bylose, o baudžiamieji įstatymai turi sudaryti palankias sąlygas vienodos praktikos kūrimui. Todėl tik šių požymių vienovė gali atspindėti teisingą bausmę.
5. Tinkamos, proporcingos, teisingos bausmės reikšmės bei būtinumo paneigti negalima, bet įgyvendinant teisingumo principą („teisingumo triados“ modelį), vadovaujamosi aplinkybių, apibūdinančių nusikalstamos veikos pavojingumą ir šią veiką padariusį

asmenį, visumos vertinimu, o „teisinga“ bausmė paskiriama kiekvienu individualiu atveju baudžiamojame byloje, atsižvelgiant į visas juridškai reikšmingas aplinkybes bei suteikiant joms konkretų „svorį“, tačiau konkrečiai tokio kaip teisingumo ar universalios teisingos bausmės apibrėžimo nėra.

6. Kadangi kiekviena byla yra individuali ir niekada nebus dviejų tokių pačių bylų, todėl praktiškai yra neįmanoma matematiškai apskaičiuoti tikslios kiekvienos aplinkybės vertės. Ir jei mes, sakykim, „rastume“ tokią bausmę, kuri tiktų visiems konkrečios rūšies nusikaltimams, užmerktume akis daugumai svarbių aplinkybių, taip smarkiai apribodami teisėjų nuožiūrą bei sukurdami dar didesnę neteisingumą. Taigi sudėtingas teisingumo dalykas ir prigimtis lemia neprognozuotą bei kontraversišką rezultatą: vienoda ir „teisinga“ bausmė už tą patį nusikaltimą ar nusižengimą (taip pat – teisės pažeidimą) gali būti visiškai skirtingo dydžio bausmė skirtingoms asmenybėms.

LITERATŪROS SARAŠAS

Norminė medžiaga

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija. Valstybės žinios. Nr. 31-953. 1992
2. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. Valstybės žinios. Nr. 18–147. 1961
3. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. Valstybės žinios. 2000. Nr. 89-2741

Mokslinė literatūra lietuvių kalba

4. Aristotelis. Nikomacho etika. Rinktiniai raštai. Vilnius: Mintis, 1990
5. Autorių kolektyvas. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Bendroji dalis. – Vilnius: Teisinės informacijos centras. 2004
6. Autorių kolektyvas. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras. I-IV dalys (1-220 straipsniai). Vilnius: Teisinės informacijos centras. 2003.
7. B. Barry Teisingumo teorijos. I tomas: socialinio teisingumo traktatas. – Vilnius: Eugrimas, 2002
8. G. Baublys. Teismo sprendimas kaip teisingumo aktas: daktaro disertacija: socialiniai mokslai, teisė (01 S). – Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2001
9. L. Baublys. Antikinė teisingumo samprata ir jos įtaka Vakarų teisės tradicijai. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2005
10. L. Baublys. Aristotelio teisingumo distinkcija šiuolaikiniame teisiniame diskurse. Jurisprudencija. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2006, Nr. 8 (86).
11. Č. Bekarija. Apie nusikaltimus ir bausmes. – Kaunas. 1935
12. H. J. Berman. Teisė ir revoliucija. Vakarų teisės tradicijos formavimasis. – Vilnius: Pradai, 1999
13. N. Christie. Nusikaltimų kontrolė kaip pramonė. – Vilnius: Eugrimas, 1999
14. A. Dapšys, J. Misiūnas, A. Čaplinskas. Bausmės individualizavimo teisinės problemos. – Vilnius: Teisės institutas, 2008
15. A. V. Dicey. Konstitucinės teisės studijų įvadas. Vilnius: Eugrimas, 1998.
16. R. Drakšas. Baudžiamoji atsakomybė ir jos realizavimo formos. – Vilnius: Justitia. 2008
17. A. Drakšienė Bausmių skyrimo ribos // Teisė. – Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 1995, Nr. 29
18. R. Dworkin. Teisės imperija. – Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2005
19. A. Dziegoraitis. Baudžiamoji politika Lietuvoje. Realybė ir perspektyvos. – Vilnius: Lietuvos kalinių globos draugija, 2002

20. M. Foucault. *Disciplinuoti ir bausti. Kalėjimo gimimas.* – Vilnius: Baltos lankos, 1998
21. A. Gumuliauskas. Teisėjo nuožiūra skiriant bausmę // *Jurisprudencija.* – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2004, Nr. 61 (53)
22. A. Gumuliauskas. Teisingumo principas ir jo reikšmė naujajame Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse // *Teisė.* – Vilniaus universiteto leidykla, 2003, Nr. 48
23. H. L. A. Hart. *Teisės samprata.* Vilnius: Pradai, 1997
24. L. Jekentaitė. Teisinio ir moralinio diskursų antitezė. *Jurisprudencija.* – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2006, Nr. 9 (87).
25. K. Jovaišas. Atpildo teisingumas: problemos ir paradoksai // *Teisės problemos.* – Vilnius: Teisės institutas, 2007, Nr. 2 (56).
26. Jurgaitis R. Baudžiamojo įsakymo procesas: proceso be įprastojo nagrinėjimo teisme ypatumai ir įtariamojo (kaltinamojo) procesinės garantijos // *Jurisprudencija.* Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2008. T. 6 (108).
27. R. Jurgaitis. Sandėris dėl prisipažinimo kaltu arba tiesiog kaltinamojo prisipažinimas – galimybė supaprastinti baudžiamąjį procesą // *Jurisprudencija,* 2002, t. 29(21).
28. Jurgaitis R. Supaprastinta baudžiamoji procesinė forma. Daktaro disertacija: socialiniai mokslai, teisė. (01S). – Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2004.
29. V. Justickis, G. Valickas. *Procedūrinis teisingumas Lietuvos kriminalinėje justicijoje.* – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2006
30. V. Mikelėnas. *Civilinis procesas. II dalis.* – Vilnius: Eugrimas. 1997
31. M. Liesis. Hipokrato priesaika ir eutanazijos bei padėjimo nusžudyti kriminalizavimas: baudžiamosios teisės ir moralės santykio problemos // *Teisė.* – Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2008, Nr. 1 (66)
32. V. Piesliakas. Bausmių paskyrimo nuostatų tobulinimo problemos // *Teisės problemos* – Vilnius: Teisės institutas. Nr. 2. 1996.
33. V. Piesliakas. *Lietuvos baudžiamoji teisė. Pirmoji knyga.* – Vilnius: Justitia. 2006
34. V. Piesliakas. *Lietuvos baudžiamoji teisė. Antroji knyga.* – Vilnius: Justitia. 2008
35. V. Piesliakas. Bausmės individualizavimas ir teisingumo principo įgyvendinimas skiriant bausmes // *Jurisprudencija.* – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas. 2008, Nr. 11 (113)
36. V. Piesliakas. *Lietuvos baudžiamoji teisė. Pirmoji knyga. Antroji pataisyta ir papildyta laida.* – Vilnius: Justitia. 2009.
37. Platonas. *Kritonas. Dialogai.* – Vilnius. 1968
38. Platonas. *Valstybė.* – Vilnius: Mintis, 1981
39. R. A. Posner. *Jurisprudencijos problemos.* – Vilnius: Eugrimas, 2004

40. J. Pradel. Lyginamoji baudžiamoji teisė. – Vilnius: Eugrimas, 2001
41. Dž. Rolsas. Teisingumas kaip nešališkumas. Gėrio kontūrai: iš XX a. užsienio etikos/ Sudarytojas B. Kuzmickas– Vilnius: Mintis. 1989
42. D. Soloveičikas. Bausmės tikslų pritaikymo juridinio asmens koncepcijai problematika. Teisė. – Vilniaus universiteto leidykla, 2005, Nr. 56.
43. Suchovienė A. Bausmė ir socialinis teisingumas. – Vilnius: Kriventa, 2007
44. G. Švedas. Baudžiamosios politikos tendencijos Lietuvos Respublikoje 1995-2004 metais. Teisė. – Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla. Nr. 56. 2005
45. U. Trumpulis. Teisėtumo principo taikymas Lietuvos Vyriausiojo administracinio teismo praktikoje kaip teisingumo įvykdymo prielaida. Jurisprudencija. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2007, Nr. 12 (102).
46. Vaišvila A. Teisės teorija. Antrasis, pataisytas ir papildytas leidimas. – Vilnius: Justitia, 2004.
47. Valančius V. Teismo ir teisėjo nepriklausomumo principo įgyvendinimas. Daktaro disertacija. – Vilnius: Lietuvos teisės akademija, 2000

Mokslinė literatūra užsienio kalba

48. A. Ashworth. Principles of criminal law. Fifth edition. – Oxford: university press, 2006
49. A. Ashworth. The criminal process. An evaluative study. - Oxford: Clarendon press, 1995
50. M. Bagaric, J. Brebner. The Solution to the Dilemma Presented by the Guilty Plea Discount: The Qualified Guilty Plea - I'm Pleading Guilty Only Because of the Discount. International Journal of the Sociology of Law. No 51. 2002.
51. H. Bedau, P. Cassel. Debating the death penalty: should America have capital punishment? The experts from both sides make their case. New York: Oxford university press, 2004.
52. C. M. V. Clarkson and others. Clarkson and Keating criminal law: text and materials. Sixth edition. – London: Sweet and Maxwell, 2007
53. G. F. Cole, C. E. Smith. The american system of criminal justice. Eighth edition. – Belmont, Boston, etc.: West wadsworth, 1998
54. P. Darbyshire. The Mischief of Plea Bargaining and Sentencing Rewards. Criminal Law Review. 2000
55. S. Easton, C. Piper. Sentencing and punishment: the quest for justice. Oxford: university press, 2007.
56. L. Gaines, M. Kaune, R. L. Miller. Criminal justice in action: the core. – Australia, Canada, Mexico, etc.: Wadsworth, 2001
57. W. D. Neubauer. America's courts and the criminal justice system. Eighth edition. 2005

58. A. Sanders, R. Young. Criminal justice. Third edition. – Oxford: university press, 2007

59. J. C. Smith, B. Hogan. Criminal law. Fourth edition. – London: Butterworths, 1978

Teismų praktika

60. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003-03-04 nutarimas „Dėl nuosavybės teisių atkūrimo“. Byla Nr. 27/01-5/02-01/03. www.lrkt.lt

61. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003-06-10 nutarimas „Dėl baudžiamosios atsakomybės už kontrabandą“. Byla Nr. 13/02-22/02. www.lrkt.lt

62. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004-01-26 nutarimas „Dėl alkoholio kontrolės įstatymo ir alkoholio produktų gamybos licencijavimo taisyklių“. Byla Nr. 3/02-7/02-29/03 www.lrkt.lt

63. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008-01-24 nutarimas „Dėl baudžiamojo įsakymo“. Byla Nr. 45/06. www.lrkt.lt

64. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2003-06-20 nutarimas Nr. 40. Dėl teismų praktikos taikant Baudžiamojo proceso kodekso nuostatas, reglamentuojančias nuosprendžio surašymą. Teismų praktika Nr. 19. 2003

65. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005-05-24 nutartis. Byla Nr. 2K-389/2005. www.lat.litlex.lt

66. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005-11-29 nutartis. Byla Nr. 2K-594/2005. www.lat.litlex.lt

67. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006-04-25 nutartis. Byla Nr. 2K-276/2006. www.lat.litlex.lt

68. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006-10-04 nutartis. Byla Nr. 2K-420/2006. www.lat.litlex.lt

69. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007-01-30 nutartis. Byla Nr. 2K-87/2007. www.lat.litlex.lt

70. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007-02-06 nutartis. Byla Nr. 2K-77/2007. www.lat.litlex.lt

71. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007-04-17 nutartis. Byla Nr. 2K-7-45/2007. www.lat.litlex.lt

72. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007-05-22 nutartis. Byla Nr. 2K-424/2007. www.lat.litlex.lt

73. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007-05-22 nutartis. Byla Nr. 2K-413/2007. www.lat.litlex.lt

74. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007-06-19 nutartis. Byla Nr. 2K-482/2007. www.lat.litlex.lt
75. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007-09-11 nutartis. Byla Nr. 2K-395/2007. www.lat.litlex.lt
76. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007-09-18 nutartis. Byla Nr. 2K-583/2007. www.lat.litlex.lt
77. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007-10-02 nutartis. Byla Nr. 2K-632/2007. www.lat.litlex.lt
78. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007-12-27 nutartis. Byla Nr. 2K-594/2007. www.lat.litlex.lt
79. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008-02-05 nutartis. Byla Nr. 2K-98/2008. www.lat.litlex.lt
80. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008-04-08 nutartis. Byla Nr. 2K-22/2008. www.lat.litlex.lt
81. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008-09-15 nutartis. Byla Nr. 2K-377/2008. www.lat.litlex.lt
82. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008-11-04 nutartis. Byla Nr. 2K-376/2008. www.lat.litlex.lt
83. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008-12-09 nutartis. Byla Nr. 2K-438/2008. www.lat.litlex.lt
84. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009-02-03 nutartis. Byla Nr. 2K-39/2009. www.lat.litlex.lt
85. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009-02-10 nutartis. Byla Nr. 2K-7-48/2009. www.lat.litlex.lt
86. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009-06-02 nutartis. Byla Nr. 2K-152/2009. www.lat.litlex.lt
87. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009-09-22 nutartis. Byla Nr. 2K-312/2009. www.lat.litlex.lt
88. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009-09-29 nutartis. Byla Nr. 2K-328/2009. www.lat.litlex.lt
89. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009-10-06 nutartis. Byla Nr. 2K-362/2009. www.lat.litlex.lt
90. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009-10-20 nutartis. Byla Nr. 2K-304/2009. www.lat.litlex.lt

Internetiniai šaltiniai

91. A. Ashworth., A. von Hirsch. Proportionate sentencing: exploring the principles. Oxford university press. 2005. <http://fds.oup.com/www.oup.co.uk/pdf/0-19-927260-3.pdf>
92. Assessing consistency and fairness in sentencing: a comparative study in three states. National center for state courts. <http://www.pewcenteronthestates.org/uploadedFiles/PEWExecutiveSummaryv10.pdf>
93. J. R. Acker, D. C. Brody. Criminal procedure – a contemporary perspective. 2003. http://books.google.lt/books?id=hEz3ZK5pATkC&pg=PA482&lpg=PA482&dq=Guilty+plea+in+criminal+process&source=bl&ots=OFEHvx0fu&sig=OzHe0MS6l66u7D38TYhf-Nt4R64&hl=lt&ei=QL7ASvuYA5H0mQPMnvzrBg&sa=X&oi=book_result&ct=result&resnum=1#v=onepage&q=Guilty%20plea%20in%20criminal%20process&f=false
94. L. Alexander. Self defence, punishment and proportionality. Law and philosophy. Vol. 10. No. 3. 1991. <http://www.springerlink.com/content/u26506271065515g/>
95. Australian Law Reform Commission, „Same Crime, Same Time: Sentencing of Federal Offenders“ (Australian Law Reform Commission, 2006) <http://www.austlii.edu.au/au/other/alrc/publications/reports/103/>
96. M. Bagaric, R. Edney. Australian sentencing: principles and practice. 2007. http://books.google.lt/books?id=iLiE7FwXdsEC&printsec=frontcover&source=gbv2_summary_r&cad=0#v=onepage&q=&f=false
97. M. Bagaric. Proportionality in sentencing: its justification, meaning and role. 2000. <http://heinonline.org/HOL/Page?collection=journals&handle=hein.journals/cicj12&div=18&size=2&rot=0&type=image>
98. M. Bagaric. Punishment and sentencing: a rational approach. 2001. <http://books.google.lt/books?id=mAztRn7hBsUC&printsec=frontcover&dq=related:ISBN0521689295#v=onepage&q=&f=false>
99. M. Bagaric. Sentencing: the road to nowhere? <http://search.austlii.edu.au/au/journals/SydLRev/1999/23.html>
100. K. M. Carlsmith, P. H. Robinson. Why do we punish? Deterrence and just deserts as motives for punishment. 2002. http://portaldata.colgate.edu/imagegallery/faculty/90523431/imagegallery/faculty/JPSP_2002.pdf
101. F. Graham, G. F. Wagstaff. Equity, equality and need: three principles of justice or one? An analysis of „equity as desert“. <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=buh&AN=9411183732&site=ehost-live>
102. C. Cassia Spohn. How do judges decide? The search for fairness and justice in punishment. 2002.

<http://books.google.it/books?id=8ZrY2vR8NT8C&printsec=frontcover&dq=related:ISBN0195122933#v=onepage&q=&f=false>

103. Consistency and sentencing, keynote address by the honourable J J Spigelman AC Chief Justice of New South Wales to sentencing 2008 conference, the national judicial college of Australia, Canberra 8 February 2008
[http://www.lawlink.nsw.gov.au/lawlink/Supreme_Court/ll_sc.nsf/vwFiles/spigelman080208.pdf/\\$file/spigelman080208.pdf](http://www.lawlink.nsw.gov.au/lawlink/Supreme_Court/ll_sc.nsf/vwFiles/spigelman080208.pdf/$file/spigelman080208.pdf)
104. Criminal case processing statistics. <http://www.ojp.usdoj.gov/bjs/cases.htm>
105. M. Davis. How to make the punishment fit the crime? 1983.
<http://www.jstor.org/pss/2380681>
106. Guilty Plea: Plea Bargaining - The Principal Actors In The Bargaining Process.
<http://law.jrank.org/pages/1287/Guilty-Plea-Plea-Bargaining-principal-actors-in-bargaining-process.html>
107. V. L. Hamilton, S. Rytina. Social Consensus on Norms of Justice: Should the Punishment Fit the Crime? The American journal of sociology. Vol. 85. No. 5. 1980.
<http://www.jstor.org/pss/2778893>
108. R. Henham. Sentencing theory, proportionality and pragmatism. International journal of the sociology of law. 2000. No. 28.
http://www.sciencedirect.com/science?_ob=MIimg&_imagekey=B6WGX-45F4P8X-D-1&_cdi=6834&_user=1075449&_orig=search&_coverDate=09%2F30%2F2000&_sk=99971996&_view=c&_wchp=dGLbVIW-zSkzS&_md5=bcbce634b44637fcd4ae778cf429c05&_ie=/sdarticle.pdf
109. A. von Hirsch. Proportionality in the philosophy of punishment: from "why punish?" to "how much?" 1990. <http://www.springerlink.com/content/n3w6144692144414/>
110. B. A. Hudson. Beyond proportionate punishment: difficult cases and the 1991 Criminal Justice Act. Crime, law and social change. 1995. No. 22.
<http://www.springerlink.com/content/r0v5tv52818j8400/>
111. N. Hutton. Sentencing, rationality and computer technology. Journal of law and society. Vol. 22. No. 4. 1995. <http://www.jstor.org/pss/1410614>
112. R. L. Lubitz, T. W. Ross. Sentencing guidelines: reflections on the future. Sentencing and corrections. Issues for the 21 st century. No. 10. 2001
<http://www.ncjrs.gov/pdffiles1/nij/186480.pdf>
113. T. Lynch. The case against plea bargaining. 2003.
<http://www.cato.org/pubs/regulation/regv26n3/v26n3-7.pdf>
114. G. Mackenzie. Consistency in sentencing and discounts for guilty pleas.
<http://www.isrcl.org/Papers/2006/Mackenzie%20G%20-%20Paper.pdf>
115. C. S. Nino. Does consent override proportionality? Philosophy and public affairs. Vol. 15. No. 2. 1986. <http://www.jstor.org/stable/2265385>

116. Online newshour: Supreme court rules against sentencing guidelines.
http://www.pbs.org/newshour/bb/law/jan-june05/sentencing_1-12.html
117. Recommendation No. R (92) 17, Consistency in sentencing. Council of Europe, Committee of ministers. 19 October 1992.
<https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=574891&SecMode=1&DocId=605184&Usage=2>
118. D. Rouche. Mandatory sentencing. Australian Institute of criminology.
<http://www.aic.gov.au/publications/tandi/ti138.pdf>
119. Sentencing guidelines around the world. The sentencing commission for Scotland. 2005.
<http://www.scottishsentencingcommission.gov.uk/docs/consistency/Sentencing%20Guidelines%20Around%20the%20World.pdf>
120. M. Schönteich. Sentencing in South Africa: public perception and judicial process. Institute for Security Studies, Occasional Paper No 43 - November 1999.
<http://www.iss.co.za/PUBS/PAPERS/43/PAPER.HTML#Anchor-17209>
121. G. Schurer, R. van Loon. The Netherlands adopts numerical prosecution guidelines/ Penal reform in overcrowded times. Edited by M. H. Tonry. 2001.
http://books.google.lt/books?id=T7s42SEP_64C&pg=PA169&lpg=PA169&dq=sentencing+points+in+Netherlands&source=bl&ots=0VIBFwhskc&sig=aowzT0vNTIUM404VhphhFdG7AA&hl=lt&ei=jXXsSsKpKomwnQO5womPDw&sa=X&oi=book_result&ct=result&resnum=4&ved=0CBIQ6AEwAw#v=onepage&q=sentencing%20points%20in%20Netherlands&f=false
122. D. Tait. Judges and jukeboxes: sentencing information systems in the courtroom.
<http://ijlit.oxfordjournals.org/cgi/reprint/6/2/167>
123. S. S. Terblanche. Sentencing guidelines for South Africa: lessons from elsewhere. P. 859.
<http://www.unisa.ac.za/contents/faculties/law/docs/Sentencing%20Guidelines%20for%20S%20A.pdf>
124. The Sentencing Commission for Scotland (2006) – Report on the scope to improve consistency in sentencing.
<http://www.scottishsentencingcommission.gov.uk/docs/consistency/Consistency%20Report%20-%20Final.pdf>
125. M. H. Tonry., R. S. Frase. Sentencing and sanctions in Western countries. 2001.
http://books.google.lt/books?id=x_bOhGYs5UYC&printsec=frontcover&dq=related:ISBN0195122933&lr=#v=onepage&q=&f=false
126. G. F. Uelmen. Federal sentencing guidelines: a cure worse than the disease.
<http://heinonline.org/HOL/Page?collection=journals&handle=hein.journals/amcrimlr29&div=44&size=2&rot=0&type=image>
127. N. Walker. Sentencing in a rational society. 1971.
<http://www.ncjrs.gov/App/Publications/abstract.aspx?ID=10750>

SANTRAUKA

Teisingumo principo samprata ir jo įgyvendinimo būdai baudžiamojoje justicijoje

Pagrindinės sąvokos: teisingumo principas, teisinga bausmė, baudžiamoji teisė, teisingumo principo įgyvendinimas.

Magistro baigiamajame darbe išanalizuota ir įvertinta teisingumo principo koncepcija baudžiamosios teisės kontekste (tiek teoriniu, tiek praktiniu požiūriu). Pirmiausia, darbe remtasi filosofinėmis įžvalgomis, kurios istorijos tėkmėje apibūdino (arba bandė tai padaryti) teisingumo principo bei teisingos bausmės sampratas. Toliau analizuotos Lietuvos bei užsienio šalių baudžiamosios teisės doktrinos, aiškinančios bei plėtojančios įvairias teisingumo principo bei teisingos bausmės idėjas. Taip pat lyginamuoju aspektu tirti bei kai kur kritiškai vertinti Lietuvos baudžiamojoje teisėje mažai nagrinėti, o bendrosios teisės sistemos šalyse labai paplitę „sandėrio dėl prisipažinimo kaltu“ („plea bargaining“) institutas, bausmių skyrimo gairės, lentelės (JAV, Jungtinė Karalystė, Australija ir kt.), bei Olandijos bausmių skyrimo modelis. Galiausiai, darbe apžvelgiama Lietuvos teismų praktika, siekiant teisingumo įgyvendinimo, bei atkreipiamas dėmesys į kartais skirtingus ir nelabai nuspėjamus išaiškinimus. Apibendrinus visą darbo rengimo metu išanalizuotą medžiagą, prieita prie išvados, jog universalios (vienintelės) teisingumo sampratos bei teisingos bausmės (be konkrečios situacijos, konkrečių aplinkybių) nėra ir negali būti.

SUMMARY

The concept of the principle of justice and its implementation into the criminal law

Key words: principle of justice, just (fair) punishment, criminal law, implementation of the principle of justice.

The author of this scientific work analysed and revealed the concept of the principle of justice in the context of criminal law (theoretically and practically). First of all, the author describes various conceptions of the principle of justice and just (fair) punishment in philosophical content. Then he dealt with the explanation of the principle of justice and just punishment in Lithuania's and foreign countries' criminal law doctrines. Moreover, sometimes in criticized manner comparatively was analysed institutes which got very little attention in Lithuania (although very prevalent in common law countries): firstly, "plea bargaining", then various sentencing models in USA, United Kingdom, (similarly author mentions and Canada, Australia, Republic of South Africa) and Holand's sentencing practice. And finally, author deals with Lithuania's criminal courts' practice, pointing out some criticized aspects of their solutions. Summing all the information gathered up, the author raises an idea that such universal (one –off) notions of justice or just punishment does not exist.

AUTORIAUS MOKSLINIAI STRAIPSNIAI MAGISTRO BAIGIAMOJO DARBO TEMA

1. G. Būdvytis. Teisingumo principas ir jo įgyvendinimas baudžiamojoje teisėje. Mokslinės minties šventė – 2009. Studentų tarptautinių mokslinių konferencijų pranešimai. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2009.
- 2.